

1959. XIII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM

SOPRONI SZEMLÉ

Helytörténeti folyóirat

Alapította: Heimler Károly

Kiadja:

SOPRON VÁROS TANÁCSA

Szerkesztő bizottság:

CSIKÓS GYÖRGY, DOMONKOS OTTÓ, ERDÉLY SÁNDOR, FALLER JENŐ, FÁBJÁN LAJOS,
FEKETE FERENC, FÖLDI LŐRINC, FRIEDRICH KÁROLY, GÁL JÁNOS, GYULAY ZOLTÁN,
HARACSI LAJOS, HORVÁTH JÓZSEF, KELÉNYI FERENC, KÖLKEDI ISTVÁN, MOLLAY
KÁROLY, PETERDI FERENC, RÉTHLY ENDRE, SIMON JÁNOS, SOMKUTI ELEMÉR, TARJÁN
GUSZTÁV, TÁRCZY-HORNOCH ANTAL, VENDEL MIKLÓS, VERBÉNYI LÁSZLÓ, WINKLER
OSZKÁR, ZAMBÓ JÁNOS, ZÁRAI KÁROLY.

Szerkeszti:

CSATKAI ENDRE

Ez a szám a Tanácsköztársaság alapításának 40. évfordulójára jelent meg a következő tartalommal:

1959. XIII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Csatkai Endre, szerkesztő: Bevezető sorok az 1959. évfolyam első számához

Csatkai Endre, szerkesztő: Bevezető sorok az 1959. évfolyam első számához

A soproni Liszt Ferenc Múzeum 1958. szeptemberében 65. külön-kiállítását abból a célból rendezte, hogy – első kísérletként – a soproni munkásmozgalom útját próbálja bemutatni. Nem volt könnyű feladat, mert hiszen a kérdés tudományos feldolgozása alig-alig indult meg és csak nehéz, széleskörű kutatással lehetett az anyagot felszínre hozni. Mégis a rögtörésből fakadó hiányosságok ellenére a kiállítás eredményesnek volt mondható. Zárai Károly az MSZMP városi titkára megnyitó beszédében hangsúlyozta, hogy Sopron számos ismert haladó hagyománya mellé méltón sorakozik fel a régi munkásmozgalom is. A kiállításnak megvolt az a hatása is, hogy többen, főleg a fiatal kutatók érdeklődni kezdtek a tárgykör iránt, amelyről eddig azt képzelték, hogy benne leküzdhetetlen akadályok tornyosulnak elébük.

A Soproni Szemle szerkesztő bizottsága már 1958 folyamán elhatározta, hogy a magyar Tanácsköztársaság 40 éves jubileumát kellő módon rávonatkozó tanulmányokkal kívánja megünnepelni. A

folyóirat kiadója, Sopron Város Tanácsa azonban még tovább ment: munkaközösséget létesített, amelynek célja a Tanácsköztársaság soproni időszakának lehetőleg teljes feldolgozása és nyomtatásban való megjelentetése legyen. Ezért a szerkesztő bizottság úgy döntött, hogy a Soproni Szemle első száma – mint a Tanácsköztársaság jubileumára megjelenő ünnepi szám – ölelje fel az egész soproni munkásmozgalomra vonatkozó adalékokat, ezeket rögzítse és keltse fel a soproni múlt kutatóinak figyelmét a hálás tárgykörre.

Az első szám megjelenésekor azonban hangsúlyozni kívánjuk, hogy a legtávolabbról sem tart igényt a kérdés teljességgel való kiaknázására. Cikkeink apró mécsesek a homályban, de tán mégis mutatják az utat, amerre a további kutatás haladjon, hogy a soproni múltnak ez a sok dicső lappal kecsegtető fejezete is tisztán álljon a dolgozók előtt. Célszerűnek látszott a folyóirat megszokott rovatait ezúttal mellőzni, ezért a cikkeket, tekintet nélkül terjedelmükre, vagy jelentőségükre, történelmi sorrendben adjuk.

Eötvös József írja, hogy vannak dallamok, amelyek megfordítják nemcsak egy nemzet, de esetleg az egész világ sorsát is. Valóban ilyen dal a Marseillaise, ilyen a mi Kossuth-nótánk, ilyen az Internacionálé. Ezek a dallamok parányi hangszereken is gyűjtő hatásúak. Ilyen dallam a soproni munkásmozgalom hősi éneke is, amely ezúttal még gyenge hangon, kevés hangszerezen szól, de remélhetőleg már így is megdobbantja a szíveket.

1959. XIII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Póczy Klára: Rabszolga élet Scarabantiában

2 Póczy Klára: Rabszolga élet Scarabantiában

Az antik Scarabantia feltárása állandóan folyamatban van. Minthogy romjaira épült a középkori, majd az újkori város, az ókori építmények megmentése és felderítése csak gondos és körültekintő munkával lehetséges. A korábbi időszakban kellő anyagiak és ismeretek híján gyakran történtek mulasztások, éppen ezért tudunk ma is még olyan keveset az egykor nagy kiterjedésű és virágzó város életéről, társadalmáról, amelynek minden ránk maradt emléke külön értékelést érdemel.

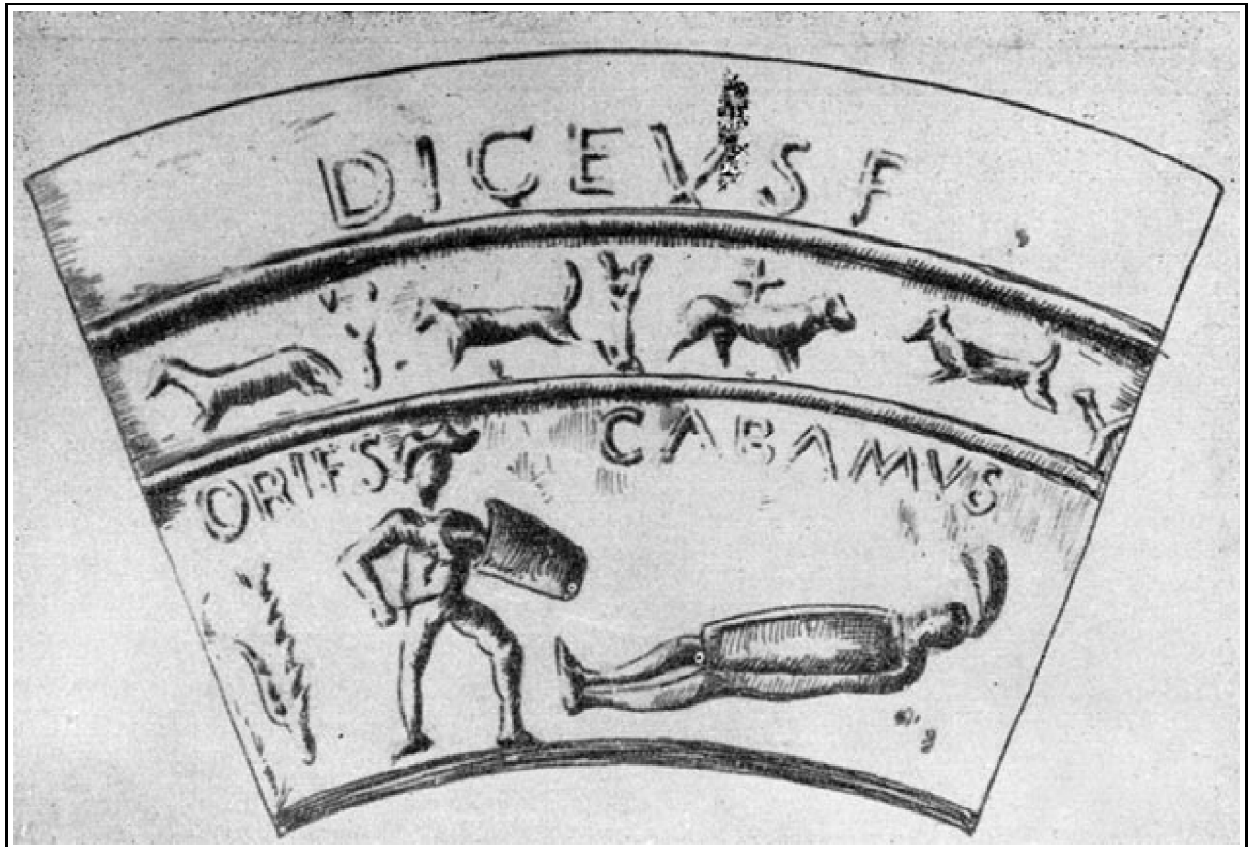
A szegényebb rabszolgákról jóformán semmit sem tudunk.¹⁽¹⁾ Többet név szerint ismerünk ugyan, mert uruk megbízásából annak számára pl. síremléket emeltek stb., de életük, munkakörük folytán gazdáik életével szinte egybeforrt. A házi teendőket látták el, a vagyonos réteg mindennapi kényelmét szolgálták és biztosították. Több síremléken olvassuk, hogy a gazda szomorúan siratja kedvelt rabszolgáját,²⁽²⁾ rendszerint azokat a gyermekeket, akik már ott a házban nőttek fel, és szinte családtagnak számítottak. Többségükben gazdáik Sopron környéki birtokain dolgozhattak, vagy iparosként hajtottak hasznat uruknak.

Nehéz munkával és kemény fegyelemben éltek a városi lakosság főszórakozását biztosító amphitheatrumi játékok szereplői, a gladiátorok is. Az állandóan életükkel játszó gladiátorok éppen úgy hozzátartoztak a város vagyonos rétegének szórakoztatásához mint a házi rabszolgák. A közönség az ügyesebbeket kegyébe fogadta, néhol híresebbek voltak, mint a színészek vagy a csaták hősei. Nevük falra karcolva és ajándéktárgyakra vésve maradt fenn, pl. Aquincumban is.³⁽³⁾ Idevágó az eddig napfényre került scarabantiai leletek sorában kiemelkedő jelentőségű, egy cirkuszi jelenettel díszített üveg pohár, amelyik még a múlt század végén került a Zettl-család gyűjteményébe.⁴⁽⁴⁾

A pohár leletegyütteshez tartozott. Férfi csontváza mellett terra sigillata tálak és egy másik üvegedény társaságában hevert. Vékonyfalú, sárgászöld színes üvegből készült; díszítése 2000 év elmúltával sem

vesztett élénkségéből, mozgalmasságából. A formába préselt edényt egymás alatt két körbefutó sávban borítja a reliefdísz, futó állatalakok alatt két küzdő gladiátor látható, az edény vállán a készítő iparművész nevét olvassuk: M (arcus) Licinius Diceus f(ecit), azaz fecit = készítette.

A Pannoniában szinte egyedülálló műkincset a Zettl-család bécsi ága 1957-ben eladta a londoni Corning Museum of Glass-nak, ahol kiállításon, méltó elhelyezésben került bemutatásra. Ez alkalommal Harden, a londoni Városi Múzeum igazgatója, a római kori üvegipar legjobb ismerője méltatta a Scarbantiában előkerült ritka emléket.⁵⁽⁵⁾ Így bontakoznak ki előttünk a pohár készítésének körülményei, a kor, amikor készült, s így rekonstruálhatjuk azt a számunkra nem érdektelen körülményt is, hogyan került annak idején Scarabantiába ilyen értékes dísz tárgy?

³A Diceus-pohár domborműveiből

A Diceus-pohár domborműveiből

4A cirkuszi jelenetekkel, gladiátori küzdelemmel, kocsijelenetekkel díszített agyag- és üvegedények divatja időszámításunk körül volt elterjedve. Ebben az időben a leghíresebb üveggéző műhelyek Szíriában vannak s az itteni mesterek szokása, hogy a sikerültebb darabokat reklám céljából nevükkel jelzik. Ennion, az akkor legjobb nevű mester, a növekvő gazdasági lehetőségeket figyelembe véve átköltözik műhelyével Észak-Itáliába, ahonnan több provincia piacára is el tudja juttatni áruját. Míg Szíriában az üveggéző kézművesek mindenféle díszedényt készítettek, az új műhely cirkuszi jelenetekkel ékes poharakra specializálta magát. A közkezdelt sorozat egyik változatát egy fiókvállalatban is sokszorosítják – talán Lyonban –, ennek a műhelynek lehetett mestere Diceus, akinek nevét a soproni poháron is olvashatjuk. [6\(6\)](#)

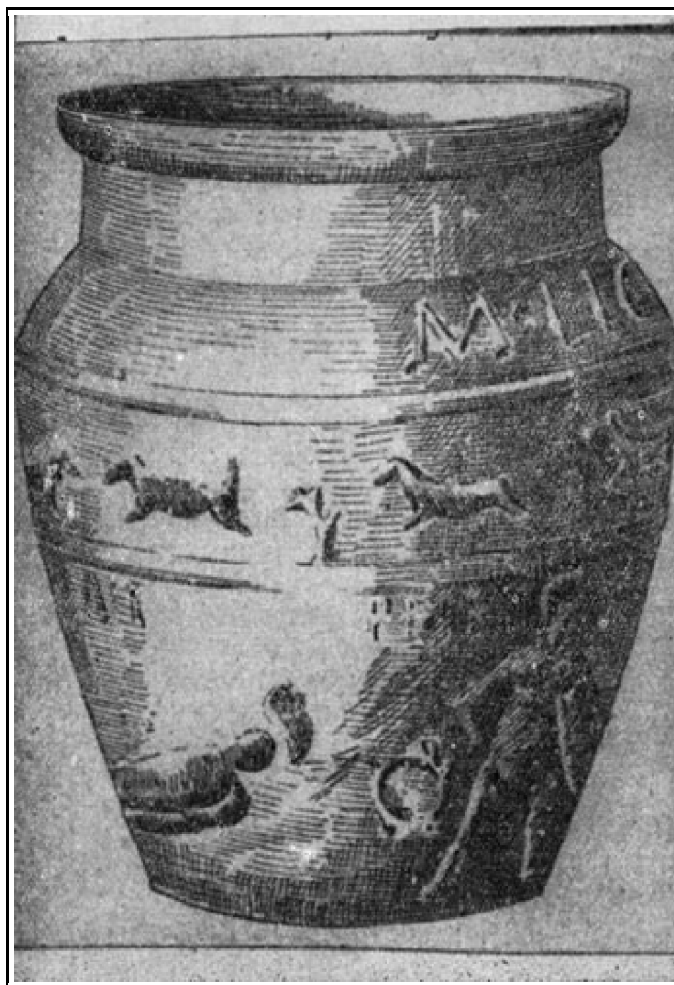
Érdekes következtetést vonhatunk le a sorozat elterjedésére vonatkozó statisztikai összeállításból. Ebből ugyanis kitér, hogy egy-két darab ismert Itáliából, Hispániából, Britanniából, Észak-Afrikából, Galliából és Vindonissából (a mai Svájc területén), viszont egyetlen darab sem került el a keleti provinciákba. Ami tehát újabb bizonyíték arra, hogy Scarbantia az I. században a Római Birodalom nyugati felének kereskedelmi löktetésébe élénken bekapcsolódott.

Ez az adat beleillik abba a képbe, amit Mócsy András a scarbantiai feliratos anyag alapján megrajzolt. Pannonia területén itt nálunk került eddig elő a legtöbb köemlék, amelyen kereskedő nevét öröközték meg. [7\(7\)](#) Ezek a kereskedők mind libertusok, vagyis felszabadított rabszolgák, akik Aquileia vagy Carnuntum felől érkeztek Pannoniába, hogy az újonnan meghódított tartományban az új piac lehetőségeit kiaknázzák és megbízó üzletházaik részére új jövedelmi forrásokat biztosítsanak. A kereskedők majd mind italicusok, bár keleti hangzású név is akad közöttük. T. Canius Cinnamust pl. fiaival együtt említi feliratos köemlék. [8\(8\)](#) Egy Cinnamus név ugyanebben az időben galliai díszedényről ismert. Minthogy éppen az

egyik aquincumi példányon egy másik névvel együtt szerepel,⁹⁽⁹⁾ feltehető, hogy műhelytulajdonos volt, mint a díszüveggyártó Diceus, és talán az akkori szokás szerint műhelyének árujával maga kereskedett. Így jutott volna el Scarabantiába, ahol egyébként több Cinnamus terra sigillata készítmény került elő eddig a feltárások során.

Az i. sz. u. I. században a kereskedőszellem szinte akadályokat nem ismerve terjesztette a római kultúrjavakat a mindig bővülő birodalom új tartományaiban. Márpedig ezek a vállalkozások a jól megszervezett úthálózat ellenére is veszélyesek voltak. Éppen az egyik scarabantiai síremlék szövege tudósít arról, hogy Lucius Atilius Saturninust rablók ölték meg kereskedő útján¹⁰⁽¹⁰⁾ a város felé tartva.

A kultúrjavak terjesztése mellett a városok vezetőrétegében is jelentős szerep jutott az élelmes és kulturált libertusoknak. Azt éppen sírköveik bizonyítják, hogy mindenben igyekeztek feltörni a város előkelői mellé és utánozták azokat szokásokban, viseletben egyaránt. Így pl. ugyanabban a beállításban örökölték meg magukat, mint a város előjárói, csak a silányabb anyagú emlék és gyengébb kivitele árulja el az olcsóbb munkát.¹¹⁽¹¹⁾ Scarabantia, a borostyánkő-útvonalon létesült város életében bizonyára ezek a kereskedő libertusok **5** is fontos szerepet töltöttek be italikus vagy galliai megbízóik nevében. E felszabadított rabszolgák, akik közvetlenül az állam, illetve a császár alkalmazottai voltak, meggazdagodva önállósultak és lassan beolvadtak a város vezetőrétegébe. Sokszor tehetősebbek voltak a szegény és szabadszületésű kisembereknél, akik anyagilag tőlük függtek.¹²⁽¹²⁾

A Diceus-pohár

Hajdani osztályuktól tehát teljesen el is szakadtak a libertusok és nyilván ők is helyet foglaltak a mai Bécsi dombon levő amphitheatrum nézőterén, egykori sorstársaik viadalában gyönyörködve. A soproni Diceus-pohár gladiátorpárjainak nevét is feltüntették: Ories, a küzdelem nyertese előtt fekszik Calamus, a legyőzött fél, pajzsát mintegy védelmül maga fölé borította. A másik pár harcában Prudens győzött. Ellenfele, Petraités elhajította pajzsát és kétségbeesésében emeli jobbját kegyelemért. Ugyanis a tömeg hangulatától függött a harcosok élete: amennyiben a nézőközönség elragadtatott tömeghangulata úgy ítélte, hogy a gladiátor bátran harcolt, életben maradhatott vesztes [6](#)létére is. Ellenkező esetben az utóbbinak meg kellett halnia a tömeg szórakoztatására. Nem csoda, hogy a gladiátorok Nemesisnél, a Sors istennőjénél kerestek támogatást és laktanyáik szomszédságában mindig emeltek szentélyt az istennő tiszteletére,[13\(13\)](#) ahol a szerencsés kimenetelű küzdelem után az életben maradt gladiátorok fogadalmukat teljesítették az istennőnek, az egyetlennek, akitől szomorú sorsukban enyhülést várhattak.

1959. XIII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Kovács József: Török rabszolgák Sopronban, soproniak török rabságban a 17. század folyamán

Kovács József: Török rabszolgák Sopronban, soproniak török rabságban a 17. század folyamán

Lackner Kristófnak, a nagy humanista soproni polgármesternek (1571–1631) teljes jelentőségét Sopron történetében még nem ismerjük, ámbar érdemes kutató elődöknek már gazdag részeredményei vannak. Életrajzírói megemlékeznek végrendeletének ama részéről, amelyben vagyona jelentős hányadát hármas célra, azaz a városi kórházra, szegény polgárok gyermekeinek egyetemi tanulmányaira és végül török foglyok kiváltására hagyja. Az utóbbira nézve, ha netán nem akadna kiváltandó rab, akkor szegény polgárleányok kiházasítására szánta a hagyományozott összeg kamatát. Lackner nagyatyja, Sebestyén Bajorországban élt még, Ádám nevű fia vándorolt be városunkba mint ötvös. Mind ő, mind fia, Kristóf házasság révén gyarapították szorgalommal szerzett vagyonukat, amely Kristófit a város leggazdagabb polgárává tette. Pontosán még nem ismerjük ugyan ezt a vagyont, az említett végrendelet ismeretében mégis bizonyos képet nyerünk róla. És bár Lackner nem feledkezett meg utolsó akaratának kinyilvánításában a szomszédos Esterházy grófi családról, a királyról stb. sem, vagyona jelentős részét mégis a fentebb felsorolt hármas célra hagyta, azaz karitatív gondolatok lebegtek szeme előtt.

A török fogságba esett soproni rabok kiváltásáról¹⁽¹⁴⁾ a következő szavak intézkednek: „Altera ad captivos, eliberandos, si qui forte e Soproniensibus apud Christiani nominis hostem fuerint detenti”, a másik rész azoknak a foglyoknak kiváltására való, akik netán soproniak sorából vannak rabokként a keresztény név ellenségénél. (A végrendelet a Soproni Áll. Levéltárban. Lad. I. Fasc. II. No. 58.)

A ma embere elcsodálkozva hallja, hogy még a 17. században bizonyos mértékig érvényben voltak a rabszolgaság korának egyes életformái. Voltak rabszolgák, akiknek élete felett teljes joggal rendelkezett gazdájuk, adás-vétel tárgya lehetett. Az alapja nyilván az, hogy a magyar éppen úgy nem tartotta embernek a törököt, mint ahogy a török nem a magyart. A majdnem két évszázados harcok idején a kölcsönösen elfogott katonák vagy rabszóra fűzött lakosok egyaránt rabszolga-sorba kerültek és ha lehetett, az esetleges váltságdíj reménye szinte kereskedelmi árucikké szüllesztette őket. Éppen ezért fogamzik Lackner végrendeletének ez a pontja mély emberiességben és gondol 7olyanokra, akiknek hozzátartozói nem tudták megadni a követelt váltságdíjat. A város tanácsa gyakran az összeg felét is előlegezte a szerencsétlen sorsú földijeinek kiváltására.

Így tehát Lackner holtában is áldásos intézkedése nagy szolgálatot tett számos nyomorult sorsban levő földijének, akinek élete valóban alig volt már életnek nevezhető. A rabtartó mindent megengedhetett magának foglyával szemben, hogy ez minél nagyobb váltságdíjat kérjen hazulról és persze minél előbb. Kínzásnak, verésnek mértéktelen alkalmazása mellett még arról is van adat, hogy a törökök a rabot fogai kitördelésével ösztönözték a váltságdíj mielőbbi megszerzésére. Egyébként jobbággal szemben is hasonló módszereket alkalmaztak hazánkban 1514 óta. Balassi Bálint po. panasszal fordult Ernő főherceghez, hogy Ygl besztecebányai kamarai prefektus fogságban tartott jobbágját, Garai Mihályt igazságtalanul kínoztatta (Balassa Összes munkái. I. 354. lap; Eckhardt kiadása). Ugyanakkor ezt a humanista Balassi legkevésbé sem tartotta bűnnek, mert ő meg Rothahn bányabíró szolgáját, ahogy mondja „némiképpen elfenekelte” (I. M. I. 321–23. lap). A durvaság benne élt a kor levegőjében. Így domborodik ki Lackner Kristóf haladó szelleme, aki nemcsak a most tárgyalt végrendeleti utasítással, hanem po. részegeskedés elleni egyesülettel, a humanista tudós kör alapításával kívánt küzdeni a barbárság ellen. Pedig az még halála után is nagyban tartott, akár Sopron falain belül is.

Török rabszolga itt nem volt ritka jelenség. Vitnyédy Istvánnak, Zrínyi Miklós hírneves prókátorjának a házában is foglalatzkodott török rabnő, házi munka mellett a család fiatal tagjait tanította török nyelvre, hiszen az ottomán birodalom a Rábánál kezdődött, békés és harci érintkezések esetén fontos volt a török nyelv ismerete. De voltak rabok Vitnyédy birtokában, hogy úgy mondjuk „üzleti érdekből” is, hogy váltságdíj folyjék be értük. 1662. március 7-én így ír az ügyvéd Fodor Andrásnak: „Kegyelmednek commendálok és kérem is nagy szeretettel, vegye be és vigyáztasson reá szorgalmasan, hogy valamint el ne szökjék”, majd pár sorral odább folytatja az utasítást: „... a darabontokkal az dolognak alkalmatosságával, mivel resten fog munkálkodni, gyakorta a pálczával jól kináltassa a beste kurafiát, hadd szolgálja meg kenyerét és sarcolja meg annál hamarabb, nem hagyom az kegyelmed fáradságát érdemes jutalom nélkül.”

A levél utóirata sem ígér sok jót a szegény török fogolynak. „A bevitele alkalmatosságával jól veresse meg kegyelmed, legalább üssenek százat rajta és keményen tartsa kegyelmed” (Fabó: Vitnyédy István levelei. IV. 193–4. lap).

Erre a fogolyra különösen haragudhatott Vitnyédi, ugyanez év április 20-án így ír Fodornak: „Az ami a rabot illeti, azt nem a végre adtam oda ki, hogy kegyelmed sarczoltassa, hanem azért, hogy igen rest, dologtalan, beste hires kurafi, kegyelmed mind az fogságban keményen tartassa, mind penig kemény munkával kinozza.” Majd később: „... kérem veresse meg holnap igen vastagon és hitesse el magával, bolondra nem talált, inkább az ebekkel etetném meg, mint egy lóért kibocsátanám...” (Fabó: i. m. IV. 201–2. lap).

A szabadulás módja nem volt könnyű. Ha egy foglyot kiengedtek, hogy otthon összeszedje a maga és társainak váltságdíját, a többinek kezekedniök kellett érte, esetleg ezt a nehéz tisztelet vállalhatta érte valamely szabad ember is. De Vitnyédy ilyen üzletkötésnél nem elégszik meg egy emberrel: 1664-ben így ír bizonyos Auernek: „...így végeztem: ő kegyelme az kanizsai Olay bégától és hat vagy hét nevezetes agáktul hitlevelet hozat (?) az mellett még nevezetes falukbeli paraszt emberek kezességét: interponálja és az rabok közül úgy bocsájtunk el egyet” (Fabó: i. m. VI. 148. lap). Érdemes megemlíteni a szabadulni kívánó rabok sarcát. Vitnyédy Hasszán nevű rabjáért öt 8rab szabadulását, egy úrnak való lovat, egy tigrisbőrt és két párdúcibőrt kívánt. Mehmed a szabadságot három fogolyért és három szerszámos lóért kaphatta vissza, Ali három emberért és két lóért (Vitnyédy megemlíti róla: „igen tökéletlen kutyafi”). Omer már csak három keresztény rabot ért. Nem hiába nevezték Vitnyédyt grober Ungarnak a városban, de mértéktelen haragra tudott gyulladni, ha egy rab nem kínált annyi váltságdíjat, mint amennyire értesülései nyomán számított: „inkább ebekkel etetném meg, mint egy lóért kibocsátanám... nem kell a sarcoltatásra erőltetni, eljön az idő, mikor még maga fog könyörögni”.

Egy esetben enyhült a török rabszolga sorsa és került legalábbis olyan sorba, amelyben a magyar jobbágy és nincstelen sínylődött abban a korban: el kellett hagynia a mohamedán hitet és felvenni a keresztiséget. Erre főleg a század végén találunk gyakori esetet városunkban és környékén, amikor az ország felszabadult a török járom alól és inkább esett török fogságba mint magyar. A Szt. Mihály templomban 1693. január 18-án egy török férfit keresztelnek Ferenc Szervác névre, keresztzülei Leitner Szervác soproni szobrász és neje. A jezsuiták térítő buzgósága ekkor is megnyilatkozott, a Dómban, hajdani templomukban 1698-ban 3, 1699-ben egy török férfi, 1700-ban egy török leány veszi fel a keresztiséget, 1701-ben nem kevesebb mint 40 török nő. Kismartonban 1686. január 13-án egy negyedfél éves török fiúcska keresztapaságát a fővezér, Lothringeni Károly vállalja, a következő év augusztus 10-én maga a nádor egy 10 éves fiúcska keresztapja. A városplebánosnál is megtért török nő volt szolgáló, ki is 1698. március 6-án keresztanyja lett egy olasz kapitány által odahurcolt leánynak. Még 1690-ben és 1691-ben is volt egy-egy török nő keresztelője. (Ez

adatokat Csatai Endre volt szíves megadni.)

Persze nem folytak a dolgok a törököknél sem másképpen. Közvetlenül láthatták ezt a soproniak 1683-ban, amikor a város megnyitja kapuit Thököly Imre hadai előtt, amelyek a Bécs ellen vonuló hatalmas török hadhoz csatlakoztak. Akkor a szövetséges török martalócok rengeteg keresztény rabot hurcoltak el a környékről és az embervásár a város falain kívül ugyan, de a lakosok és az eseményt feljegyző krónikás szeme láttára és nagy megrendülésére folyt.

De Sopron felett is ott lebegett Lackner védő szelleme és sok rabnak jelentett szabadulást. Kísérjük figyelemmel a kanizsai végvárból szabaduló soproni Sovány Tamás esetét.

Sovány Tamás, Sovány János soproni polgár fia, Kiskomáromban tanulta a szücsmesterséget, s a kanizsai törökök kiűzésekor esett fogságba a kismartoni (Komárom megye?) mezőben. Váltásdíja 102 magyar forint, és egy jó puska volt. „Nehéz kezességen” bocsájtották ki a váltásdíj összeszedésére. Mivel a váltásdíj megfizetésére nem volt képes, ezért Sopron város tanácsához fordult segítségért, és a Lackner-alapítványnak a török fogságban levő soproni polgárok kiváltására szánt részéből kért segítséget. A tanács 40 forinttal támogatta Sovány Tamást a fogságból való kiszabadulásában. Érdekes megemlíteni, hogy a királyi kamara 1 (!) forintot adott (ha adott) rendszerint a török fogságban levők kiszabadítására! Pribék Imre huszárhadnagy 2000 forint váltásdíjához 1570-ben csak 50 (!) forinttal járult hozzá az ország királya, Rudolf császár. Ez annál is felháborítóbb, mert tisztársai az alsóörsi győzelem után minden jutalomról lemondtak Pribék Imre javára. Sovány Tamás Sopron város segítségével ki is szabadult a kanizsai fogságból, mert 1634-ből fennmaradt latin nyelvű köszönetet mondó levele, amelyben Plátót idézi és azt mondja: nincs nagyobb bűn a hálátlanságnál. A levelet a néhai Lackner Kristóf dicséretével zárja és megígolja, hogy a nagy humanista neve, tisztessége, emlékezete és dicsősége örökké fennmarad. A két magyar levélnek nincs keltezése, a latin köszönő levelet írója 1634-ben keltezte. Minthogy a Lackner-alapítvány 1632-ben lépett életbe, így tehát Sovány Tamás 1632 és 1634 között került rabságba.

A két magyar levél közül az egyiket a rab apja, a másikat maga a rab írta, aki nyilván a váltság miatt jött Sopronba.²⁽¹⁵⁾ A végváraknak volt íratlan törvénye is, így engedték 40–60 napra szabadon a rabot, hogy váltásdíját összeszedje. A rabtartó ún. koldulólevéllel látta el a rabot, amely megvédte esetleges újabb fogságbaeséstől és egyúttal igazolta, hogy gyűjtésre jogosult. Legritkább esetben történt, hogy ilyen ideiglenesen szabadlábra helyezett rab megszegte volna a szokást és nem tért volna vissza a rabtartóhoz. Megtörtént, hogy a kanizsai bégnek egy rabja koldulás közben meghalt, a bég erre azt követelte, hogy a tényállás bizonyítására vagy a hullát küldjék el neki, vagy legalább a rab fejét.

A két levelet betűhív közlésben adjuk; mint nyelvemlékek megérdemlik a figyelmet:

„Alazatos Bolgalottomatt Ayanlom Urasagtoknak mintt bizodalmas Partonus Uraimnak Istentull kywanok Urasagtoknak, ez Uy Esztendoben bekeseket Jo Egesseget elettett nagj boldogul megh adattnnj. Hogj en Urasagtokatt Sok Gondaj keözött busjtanom kölletik, az en Niomorusagos állapotom ke3eritt, Miuell hogj az en Eöregbik fiamnak (Melly egi Nehannj Esztendottul fogua az Bücz Mestersegett Tanulta kys Komaromban egi Jambor Mesternell) olly niomorusaga torttint velettlen, ezell multt Eöbel az kys Marttonny mezoben, hogj mikor az kanisay Törökok az Frigj alatt, mjnden ember remensege, es felelme ellen, ellenseges keppen kj uttottek es sok Begennj Fogliokatt azon kys Komarbeljek kozzul ell Wttek uolna az Rabsagra, kik kozött az én Begennj fiamis az kemennj Rabsagnak koteleben be esuen, el fogtak: es ugian azon Begginni Rabokkall, Binten az kemennj Galljara az Tengerre elis Wttek uolna, az Barcza Pedig Baß (száz) kett magiar forintt, mjnd io Pinzell, es egi io puska, cziak igen roud termjnusig, az mellj summa

Pinztt azon kezesek rajtam igen solicziatnak hagi ha megh nem kuldöm legh elso alkalmatossaggal, ke3erjtettnek vizott azon rabsagban be adnnj mellj Summa Pinznek illjen hertelenseggell walo megh fizetesere magamtull niomorultt es elegtelen Wagiok Mivell pedig hagi az mintt ertem Istenben el niugott Lakner Uram, az ü Testamentomaban, az Begennj niomorultakrull nem felettkezett el, hanem megh hatta uolna, hagi ha kik a itt Walo Polgarok auagi fiai kozzul Török rabsagban uolnának, Valtsagokra azoknak, az w kegyelme Jouabull, az Nemes Tanacz mjnden Segitseggel legien köniörgök az okón (okból) Vrasagtoknak az egi Istenertt meg tekinttuen Idueszt Lakner Uramnak illien io keerßttiennj Indulattjatt, s az en fogiatkozott állapotomattis, ez az Begenni fiamnak niomorusagos rabsagatt, meltoztassek Urasagtok, azon megh nevezett Jokbull hattuan magiar forintott Jo Pinzull (!) rendellnni es adnnj hagi Vrasagtok segitsegeuall Valthassam ki az rabsagbull az Begennj fiamatt. Az mellj Pinzrüll Vrasagtokatt elegsegessen assecuralom, es az Interessejettis 10illendo kepen megh adom mellj Jo ertt Urasagtok Istentull uezsi Jutalmat es enis mjg elek fiaimmal. Isten Imado leßek: Jo Valaßt Varuan Urasagtoktull

Urasagtok alazatos Tagia Bolgaja mig ell
Souan Janos: Polgar”
(Lad. I. F. III. N. 114.)

„Alázatos Bolgálatomat aiánlom Urasagtoknak mint Kegyelmes Patronus Uraimnak, Istentől sok iókat, io egészséget, békeséget, és megh maradást kívánok Uraságtoknak.

Nehéz kezességen a Törökök kemény fogságából Kanisárol ki Babadulván, sartzom megfizetésére elégtelen lévén, Uraságtokhoz kölletik foljamnom. Könjörgök alázatossan Uraságtoknak, méltóztassék Uraságtok valamj segítséggel lennj. Hogy Uraságtok ió tétele által hamaréb menthessem ki mind magamat, s-mind penigh kezesemet az Törökök rabságából! Éltetvén az Ur Istent, Uraságtok hoßbu életéiert, és ió egészségben való megmaradásáért mindenkor Isten immádó lések. Az Ur Isten-is megh áldgya Uraságtokat érette. Eltesse és áldgya az Ur Isten Uraságtokat minden iavaival”

Urasagtoknak alázatos Bolgáia
még él
Soan Thamas”
(Lad. I. Fasc. III. N. 114/2.)

Sovány Tamás hálálkadó levelét nyilván valamelyik írástudó ember fogalmazta meg, aligha tudott a szűcslegény latinul és még ha esetleg néhány latin osztályt végzett is, aligha ismerte Plátót.

Gratiarumactio pro exhibito beneficio Johanni Schoan Ciuis huius Civittatis Soproniensis 632.fily ejusdem, ex captivitate Turcica.

Generosi ac Circumspecti Dominj, Dominj et Patronj mihi PerPetuam observantiam colendi, Salutem, et vitae utriusqve Praesentis in mirum et futurae beatoris felicitatem precor á Deo omnipotente Generosi Domini Vesti meaque humilima servitia demisse polliceor

Sapientissimus ille Plato, Generosi et Circumspecti, atque consultissimi Dominj, Dominj et Patronj mihi debito honore praeveniendi, dicit inter caetera scripta: Ingratus est, qui beneficium accepisse negat, quod accepit: ingratus inquam qui id dissimulat: rursum, ingratus, qvi reddere nescit; At omnium ingratisissimus, qvi oblitus, est. Ne itaque ego hoc turpi ingratitudeinis vitio laborare videar, hanc debitam gratiarum actionem volui pro callalo (collolo) in me beneficio humiliter memori pectore promere. Postea qvam rescivissem qvaliter pia memoriae Dominus Generosus Christophorus Lackner, Doctor Utriusque Juris

SacriSSimae Caerarae Regiaeque Maiestatis Conliliaris, et Comitatus Soproniensis Assessor Juratus Testamentariam dispositione, certam pecuniae summam pro eliberendis é diram Turcarum captivitate mancipys, ex hac Regiá Liberaque Civitate Soproniensis oriundis, pié legasset, qvoniám et ego abductus fuérám Canisám in crudelia Turcarum Vincula, unde non aliter, certo lytro et pacto, datis sponsoribus dimissus sum, quod lytros seu summa pecuniae cum ob tenvitatem facultatum mearum non possem deponere et persolvere, confugi supplici libello ad Generosos Domines Vestras, qvo mihi dignarent aliqva praefatae pecuniae á Domino Generoso Christophoro Lacknero pié defuncto, praedicto modo legatae particulam impertiri, ut eó facilius et citius possem eliberarj. Nec sum spe frustratus; Nam Generosi Domini Vestrae miserata meam captivitatem et calamitatem, ex innata et congenita 11liberalitate, secundum antelatam Testamentariam Generosi Domino Christophori Lackneri dispositionem impertierunt et contulerunt mihi in liberátionem mei qvdraginta florenos Ungaricales. Quod beneficium cum sit magnum, ego uná cum sit magnum, ego uná cum patre meo honorando ingentes agimus Generosi Domini Vestri gratias, agemusque düm vivemus, oramusque et oraturu sumus dones in vivis erimus, DEum omnipotentem, munificentissimum omnium beneficiorum recompensatorum pro incolumitate, boná salute, tranqvillitateque Generosi Domini Vestri. Et, ut Dominj Generosi Christophori Lackneri pié defuncti (qui ne in mortis qvidem agone potuit oblivisci pietatis, qvam toto vitae suae curruculo sectatus fuerat) memoria, honos, nomen, laudesque semper maneant optamus Divinae protectionj commendamus Generosos Dominos Vestras.

(Lad. I. F. II. N. 74.)

Sovány Tamás tehát szabad lett a Lackner-alapítvány segítségével. Azonban nem ő az egyedüli, akin az alapítvány révén segítettek. Mindenről pontos képet ad az alapítványnak a városi levéltárban őrzött számadókönyve. Az ott szereplő bő adatokat meg sem kíséreljük bemutatni, csupán néhány év segélyezését említsük meg. Az 1640-es években segélyt kapott kiszabadulására Hosszutóty György, Hassling György, Horváth János és Scheydős Péter. De kiadott a város 1641-ben hadi célra is pénzt az alaptól, így Batthyány Ádámnak 300 ft-t Zalavár építésére.

A Lackner-alapítványnak jelentősége a török hódoltság elmúltával elhalványodott és inkább a diákok és szegény kiházásítandó leányok javára használták fel, neve azonban fennmaradt sokáig, sőt amikor a város a pénzt házvételbe fektette, a telekkönyvbe is bekerült, az Új utca 21-es számú ház rubrikájába az alap neve, néhány évig hirdetvén a barbár idők emlékét, de egyúttal a magasabb rendű emberi szellem ébredését is.

1959. XIII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Csatkai Endre: Adalékok az első soproni vasút történetéhez

Csatkai Endre: Adalékok az első soproni vasút történetéhez

A régi Sopron nem dicsekedhetik vele, hogy a vállalkozási kedv valaha is nagy lett volna benne. De éppen úgy gyanakvással fogadott minden idegen jelentkezést is; meg kell vallanunk, hogy nemegyszer teljes joggal. Néhány példát sorolunk fel a 19. század első feléből. 1800-ban Saurau gróf megveszi Degl Tamás kertjét 2100 ft-ért és ott üveghutát épít; 1807-ben a gyár megszűnik, Predl Ádám soproni polgár vásárolja meg az épületet és 1808-ban a város bérli az új tulajdonostól széna- és szalmaraktárnak.^{[1\(16\)](#)}

1810-ben Schuhmacher Frigyes ruszti kőműves szemet vet a Kurucdombra, részvénytársaságot alapítana és ott szélmalmot építene. A városi vezetőség a részvénytársaságon akad meg és kijelenti, hogy egyes

vállalkozónak megadná az engedélyt, de társulásnak nem. (Tán az 1794-ben megindulása előtt már csődbe jutott cukorgyár sorsára gondolt, amelyet tényleg részvényesei robbantottak szét.)²⁽¹⁷⁾

121816-ban valószínűleg a fent említett Predl Ádám cukorfinomítót akarna alapítani. Az örökre adó-vevő ember kérelmét a városi vezetőség áthárítja a felsőbbbbségre, amely azután tényleg nem ad engedélyt.³⁽¹⁸⁾

1824-ben Ason Mihály Bécsből olyan üzemet kívánna létesíteni, amely fagyapotból és gyapjúból cérnát gyártana, ez lenne az első ilyesfajta gyár Magyarországon. A tanács hozzájárul, de azzal a megszorítással, hogy kicsiben nem áruhat. Úgy látszik, bevált a dolog és Ason már 1825-ben bejelentette, hogy polgárjogot kér.⁴⁽¹⁹⁾

1834-ben Weiss Henrik nagyobb szabású tervvel kopogtat a városházán: gőzmalmot alapítana. Bármennyire korszerű lett volna a dolog, Weiss személye nem volt sem kedvelt a városban, sem nem tűnt fel megbízhatónak.⁵⁽²⁰⁾ Miután terve hajótörést szenvedett, 1836-ban újabb ajánlkozásáról értesülünk: a bécsi Wina Károly és a manchesteri Hill Richárd társaságában gyapjúárak gyártására kért engedélyt, mégpedig angol módra. Mindamellet a következő évben visszahívja a kérelmet.⁶⁽²¹⁾ Több kisebb ügy miatt népszerűtlensége nő a városban, el is költözött, polgári levelét nem adta vissza, valami Onaghen nevű arisztokratánál tartózkodik a Nagyalföld keleti szélén, akit rövid idővel előtte a helytartótanács köröztetett; 1845-ben a tanácsjegyzőkönyvben pedig ezt olvashatjuk: „bizonyos Weisz Henrik, ki ez előtt néhány évvel mint technikus, és pálinka főző adta ki magát, és ezen Városházáról elszökött, jelenleg Szabolcs megyében kebelezt Nyír-Bakta mezővárosban vejenél Szántay Károly Gyógyszerésznél lakik és mint egy 20.000 ft-tal bir.”⁷⁽²²⁾ Weiss ötletét egyébként részvénytársulati alapon a megye és a város vezető emberei próbálták megvalósítani, de a vállalat nem ment semmire és pár év alatt meg is szűnt.

Tán ez a balsiker készítette Braun Sámuel arra, hogy 1838-ban a vízínségen segítsen; ugyanis a gőzmalom alapításánál is szóba került ez a tény és mint indíték szerepelt. Braun Brennbeg táján tárolót tervezett, de a város a molnárok megkérdezése után úgy látta, hogy nagyon költséges terv volna és eredménye nagyon bizonytalan.⁸⁽²³⁾

Sőt a városi vezetőség egy lépést hátrafelé is tett. Mikor már szerte a világban gőzmalmokat építettek, 1842-ben Saltzmann Károly mérnöknek engedélyt adott a korábban már tervezett szélmalom építésére a Kurucdombon. Nyilván csodálkozást keltett a szerződés az Udvari Kincstár Tanácsnál is, mert leiratában így oktatja ki a várost: „Az efféle malmok nemcsak Hollandiában, hanem felső Németországban is rendszerint használatnak, már nem valami új találmány szüleményének szemléltethetnek.” De a város nagyon bízott Saltzmannban, aki polgárjogot is szerzett, csak éppen a malom teljes kiépítésével késlekedett.⁹⁽²⁴⁾ Mikor el is készült, hosszú életet nem ért és már 1870 körül más célokra kellett felhasználni. Ma tudvalevőleg városi bérház.

1845-ben a pesti gázvilágítást szerelő Friquiere mérnök tesz javaslatot hasonló intézmény létesítésére. A város húzódozva felel: ha nincs rá Sopronnak költsége, megteheti az előtervezést.¹⁰⁽²⁵⁾

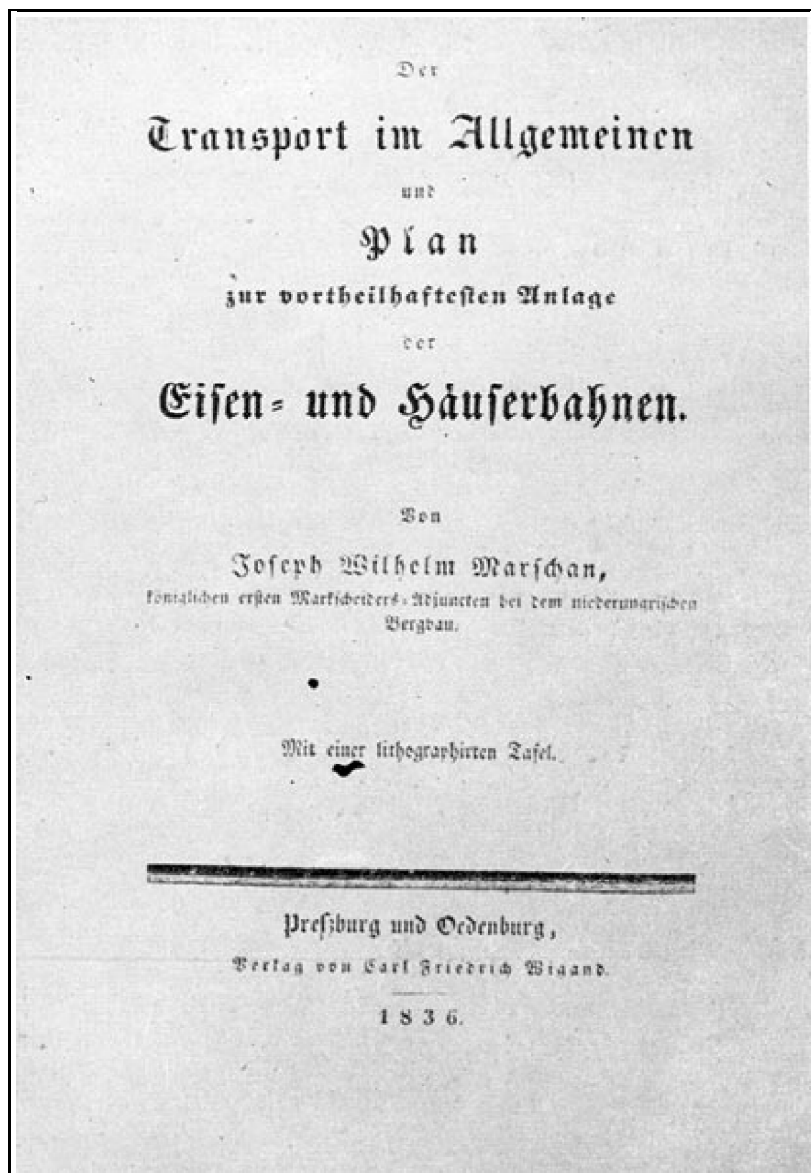
13Mikor pedig ugyanebben az évben bizonyos Hetser Máté a Fertőn gőzhajót akarna járatni, már arra sem tartja érdemesnek a tervet a város, hogy foglalkozzék vele, és a tüzes tervezőt a megye útján a helytartótanácsához utasítja.¹¹⁽²⁶⁾

Annál meglepőbb, hogy ugyanezt a várost azok a hírek, amelyekből a vasút közeli magyarországi meghonosításáról értesült, valósággal lázba hozták. Az 1825-ös év, amelyben Angliában a világ első vasútja megindult, Magyarországon még több országút kiépítésének tervét érlelte csak meg az országgyűlés

új törvénycikkei között. De 1836-ban már számottevő pénzcsoport kezdett tárgyalni a Bécs és Buda közt építendő vasútról Győrön át. Ez a hír a soproni haladó szellemű kereskedőket lázba hozta és a városházán gyűlést tartottak 200 részvevővel, amelyen hangoztatták, hogy ha a vasút elkerüli Sopront, ahogy tervezték, a városnak romlását hozza. Április 14-én a tanács és a községi képviselő is megállapította ezt és a megyét is csatlakozásra hívták fel, egyúttal küldöttség menesztését is elhatározták József nádorhoz ez ügyben.¹²⁽²⁷⁾

Mintha végsőzóra érkezett volna ebben a lázas hangulatban, Marschan József selmechányi bányászakadémián végzett mérnök jelentkezett a városházán, hogy vasutat tervez Bécsből Magyarországra Sopron érintésével, érdekelné, mivel járul hozzá a város, hogy állna a vám kérdése, mi módon kaphatna szemet és mennyire veheti igénybe a kőfejtőket. A város rendkívül szívesen fogadta a vállalkozót és megbízta Hasenauer Márton városi mérnököt, hogy járjon kezére, ha helyszíni szemlére Sopronba jönne. A nagy szívesség azonban egyszeriben jéggé merevedett és a város a továbbiakban kijelentette, hogy nem tart számot Marschanra. Sajátos, hogy míg korábban a ruszti kőműves ajánlatát elejtette, mert részvénytársaság áll mögötte, most ellenkezőleg, Marschan vállalkozását nem tartotta elfogadhatónak, mert magánember.¹³⁽²⁸⁾ Talán nem hibázunk, ha ebben a gyors változásban azt a kis füzetet is bevonjuk az okok közé, amelyet a soproni és pozsonyi könyvkiadó Wigand 1836-ban az ő tollából ezzel a címmel adott ki: Der Transport im Allgemeinen und Plan zur vortheilhaftesten Anlage der Eisen- und Häuserbahnen.

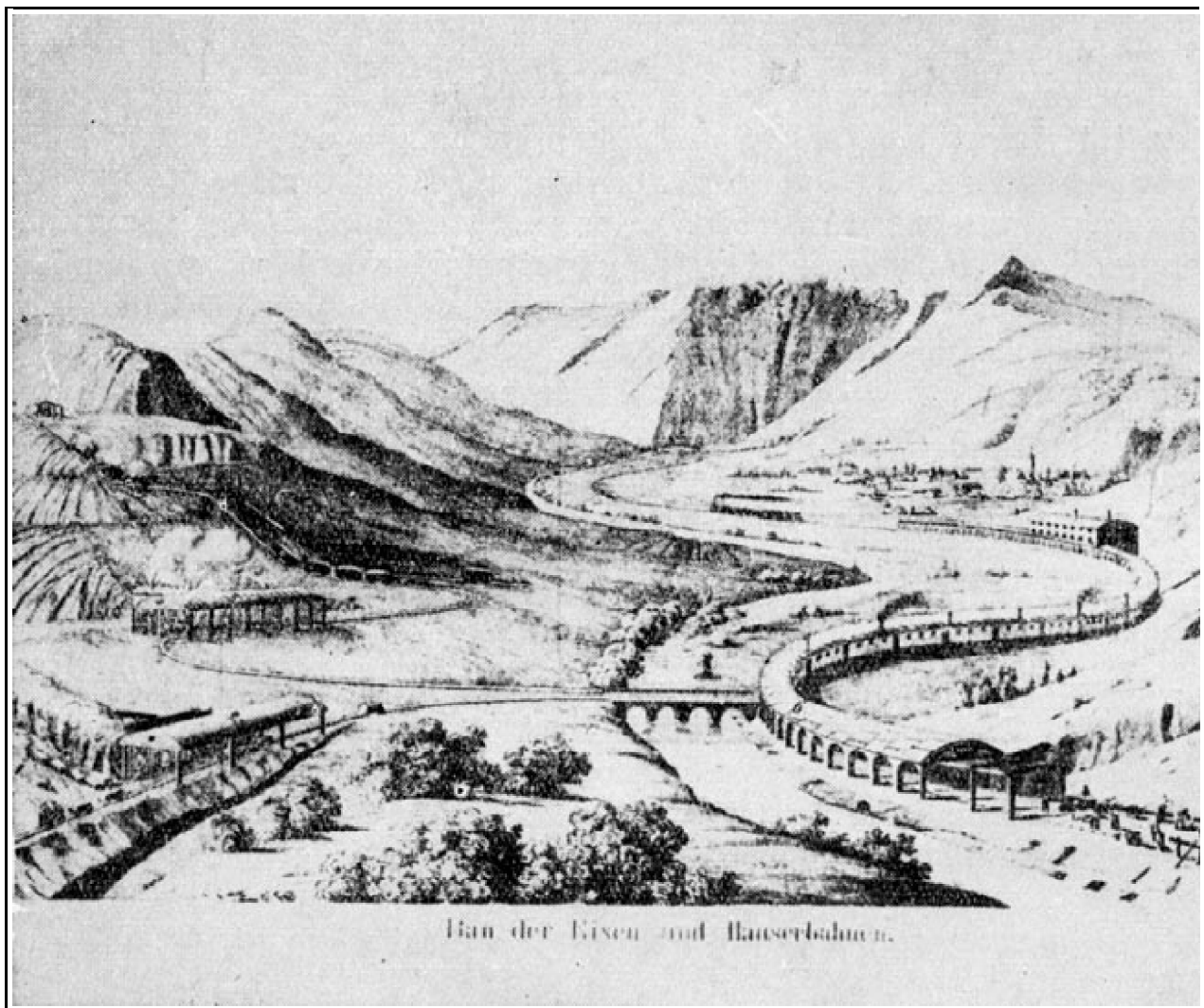
A formás füzet bevezetőjében többek közt ezt olvashatjuk: „Die günstigen Fortschritte des Transportes auf Dampfschiffen und Eisenbahnen erwecken bereits die allgemeine Aufmerksamkeit und Theilnahme. Die Meisten, welche diesen höchst wichtigen Betriebszweig leicht auffassen, äussern schon den innigen Wunsch, auch in ihren Gegenden zu Wasser oder auf dem Lande so schnell, bequem und sicher zu den entfernten Freunden oder Geschäften zu fahren, um ihre Gefühle und Erzeugnisse gegen andere Mittheilungen und ¹⁴Bedürfnisse auszutauschen.” Észrevehető a kor szentimentális vonása e pár soron is. Egyébként akadnak, írja tovább, a vasútnak ellenzői is: félnek tőle és rossz hírét költik.¹⁴⁽²⁹⁾ A gőzhajózás már virágzik. A gőzkocsi révén, olvashatjuk, a szárazon történő szállítás a tökéletesség magas fokát elérte már, de ma még drága. Könnyítő módszereket kíván a könyv közölni.

15A 19. lapon a vasút előnyeit sorolja fel: kevés helyet foglal el, kevesebb fáradsággal készül, mint akár a műút, vagy valamely csatorna. Fél hüvelyk esésnél magától szalad a kocsi, síkon egy ember 12 mázsát, ló 200 mázsát tud elhúzni; egy óra alatt 4–12 mérföldet megtehetni, miközben a mozdony több száz mázsát elhúz; menetrendszerű lehet a közlekedés, a kitérés lehetséges és a téli akadályok könnyen elháríthatók. Biztonságos, nincs felfordulás, összeütközés vagy más baleset. A vágányok és kocsik elhasználódása csekély, a szállítási költség egy mérföldre egy krajcár. Az olcsó, biztonságos és kényelmes szállítás folytán a művelődés, a kultúra, a gyáripár, a kereskedelem haladására visz a vasút.

Mindeddig szívesen forgatjuk a könyvecskét, mert habár erősen hangsúlyozza az érzelmi elemeket, a realitás talaját nem hagyja el. A 22. laptól fogva azonban kissé lohad a kedvünk. Az író a Häuserbahn mellett foglal állást, amelynek megfelelő magyar fordítását bajos megkockáztatni. Azt állítja, hogy elterjedt

rendszer. Amennyire az elég homályos utalásokból kiderül, arról van szó, hogy a szállító útvonal, vagy akár vasút közvetlen házcsoporthoz mellett visz el, amilyen csoportok szerinte ma már gyakoriak, lakótelepek, gyárak. E házakról egy oldalt széles tető nyúlik ki és ez védi az utat az időjárás viszontagságai elől. Így a pálya karbantartására igen csekély költség kell, sőt az árurakodás is nagyon könnyű. A házakból a pályára kirakatok nyílnak és az elhaladó szállító kocsik, vagy vasúti fülkék utasai szemügyre vehetik állandóan, mit árulnak, mit gyártanak e házakban. A könyvecskéhez mellékelt kőrajz be is mutatja ezt a vasutat; a láttán azt kell gondolnunk, hogy egyike a képzelet szülötteinek, amilyenek a tüneményes sikerű találmány nyomán nyilván fel-felmerülhettek. Marschan arra gondol, hogy a vasút érdekében bizonyára hazafias felajánlások történnek telek és pénz dolgában, egyébként amennyire az elég ködös írásból kitetszik, a személyszállítást ingyenesnek tervezi, a vasút jövedelme inkább a teherszállításból, különböző épületbérletekből származnék, mert a vasútalapító testület földeket vesz, és a pálya mentén azok értéke növekedvén, a rajta emelt épületeket jó áron eladja. Az író józansága ott tér vissza, amikor a 28. lapon arról beszél, hogy a repülőgépnak még nem jött meg a korszaka, bár a lehetőségében bízik.[15\(30\)](#)

Valószínűnek tartom, hogy Marschannak ez a műve alighanem lehűtötte a soproni vasútpártiaknak lángbuzgalmát. Kubinszky Mihály és Perkovátz Félix együttes dolgozata folyóiratunk 1957-es évfolyamában élénk képét adja, mint merült fel a Sopron–Bécs-i vasút terve, két versengő bankház ádáz küzdelme között viszont hogy sikkadt el, nyilván a haladó szellemű soproniak szomorúságára.¹⁶⁽³¹⁾ Visszatértek tehát a bizonytalan tervezetéből a hasonlóan nem éppen biztos mába és szorgalmazták tehát a postajáratok korszerűsítését. Köztudomásúlag Sopront az ország igazi fővárosával, Budával és Pesttel nem kötötte össze postajárat. Már 1829-ben is sürgette ezt a kereskedelmi testület, hiszen csak Soprontól Győrig kellene kiépíteni, attól fogva úgyszólván fennáll már. 1836. október 29-én, nyilván, hogy a vasúttervek csak tervek maradtak, kérte a helytartótanácsból a bécsi járatoknak naponta való beosztását, ugyanakkor új vonalakat Győr felé, Pápa felé.¹⁷⁽³²⁾ Azonban a másfél év is elmúlt, válasz nem ¹⁷érkezett.¹⁸⁽³³⁾ Közben 1838-ban új lehetőség kínálkozott: szó esett Ausztria kereskedelmének Törökország felé való kiépítéséről, természetesen kínálkozott, hogy a fővonal Keszthelyt, Marcalit és Szigetvárt érintse és persze Sopronon is áthaladjon. Somogy és Sopron megye kérte is, hogy a „rendes posták, a Gyors és szorgalom szekerek” ezen a vonalon menjenek. Sopron városa is csatlakozott ehhez a kérelemhez.¹⁹⁽³⁴⁾ A város országgyűlési követe, Vághy Ferenc is megszokalta az 1836-os kérés teljesítésének elhúzódsát és kérte, küldjék el neki Pozsonyba a beadvány másolatát, a helybeli kereskedelmi testület is szorgalmazza: „a posonyi fő Pósta igazgató ur ezen városnak kívánságára hajlani látszik”.²⁰⁽³⁵⁾ Mindennek csak annyi eredménye volt, hogy 1841-ben május 12-re vizsgálatot rendelt el.²¹⁽³⁶⁾

De azért valami az idők folyamán mégis mozgott, a tervezett vasút vidékét megjárta nyilván a mérnökök és a tanácsjegyzőkönyvbe belekerült ez a jellemző mondat: „sem a Publicum, sem a földes urak, sem a Jobbágyság részéről nehézség, vagy akadék magát elő nem adván”. Amiben különösen a jobbágyságot érintő kitétel érdekes.²²⁽³⁷⁾ 1841-ben immár a vasút igen közel jutott Sopronhoz, mert megnyílt a Bécs–Bécsújhely-i vonal, és íme a soproni fuvarosok megoldották a nagy kérdést, mert egyszerűen odaálltak a bécsújhelyi végállomásra és elhozták Sopronba az utasokat; a bécsújhelyi fuvarosok persze tiltakoztak ellene.²³⁽³⁸⁾

Most már azután a vasút Sopronban sem várakozott sokáig magára. 1845. március 13-án már megkezdtek az építést és hamarosan az egész tervezett vonalon.²⁴⁽³⁹⁾ Kubinszky és Perkovátz cikke sokrétűen értesít arról, hogy alakult a pénzügy, milyen szerepe volt Széchenyinek, mi módon folyt az építkezés. De nem volna érdektelen tudni, miféle munkások dolgoztak a nagy művön, és hogy állt a dolog a munkássággal Sopron város területén; hol szálltak, mi volt az ellátásuk.²⁵⁽⁴⁰⁾ Páratlan eset a város múltjában, hogy egy ennyire hatalmas embertömeg hosszabb időre beékelődjék az életébe (most hadi állapotokra nem gondolunk). Könnyen meglehet, hogy a vállalkozás idevonatkozó írásai nincsenek meg és a kérdésekre nem kapunk választ. Az 1845-ös tanácsjegyzőkönyvben mégis némi utalásokat találunk. Minthogy a soproni végállomás, a mai MÁV pályaudvarnak megfelelően, a városon akkoriban teljesen kívül épült, valószínűleg a munkások is a tervezett pálya mellett tán sátrakban lakhattak, mindenesetre rögtönzött lakóhelyen. Élelmezésükre bizonyos Würfl Lipót vállalkozott és május vége óta folytatta is a munkáját: italt, sajtot, kolbászt és pékárut szolgáltat ki. Június 6-án tárgyalják ügyét a tanácsban: három ¹⁸bódét állított fel: egyet-egyet a Löwerwiese-n (Ágfalvára menet jobbkézt a hohen Rahn-on (egyelőre ismeretlen hely) és a Kreutzer Holz-on (már a 18. században ismert erdőnév, jelenleg ismeretlen); a vasútvonal a Löwerwiese-t érinti, feltételezhetően a másikat is; Würfl azonban még két bódét kíván felállítani és kizárólagos jogáért 10 ft-t fizetne. Ugyanakkor Unger Károly szabó is vállalkozik Gernäcker-től (Gährenäcker) az ágfalvi (rég) temetőig terjedő részen, azaz a mai sörgyár környékétől kezdődően kívánna árusítani. A tanács Würflnek

adta a jogot, de kizárólagosság nélkül a Löwerwiese-től a Lohrbach-i határig (Lohrbächer Hotter, valószínűleg Lépesfalva, Loipersbach), november végéig szól az engedély; kikötik, hogy csak jó ételt és italt mérjen. A város a maga részéről védte is Würfl szabadalmát, mert po. Renthl Keresztély hentest eltiltotta Ágfalván, Sopron falujában az árusítástól, sőt Würflnek 1846 december végéig meghosszabbította engedélyét, ismét kikötve, hogy jó áru mellett rendes mértéket is tartson,⁶²⁽⁴¹⁾ azonban áprilisban Würfl megszökött és helyét Taskóczy Mihály hentes foglalta el az év végéig, most már az állomáson.²⁷⁽⁴²⁾ Egyébként 1846 elején a vasútépítő társaság is engedélyt kapott rá, hogy a pályaudvaron vendéglőt és kávéházat nyisson, azonban csak helyi termelésű bort mérhetett ki.²⁸⁽⁴³⁾

Úgy látszik, a munkások közt sok volt a csehországi, hiszen Bécsből arrafelé már épült vonal, valószínűleg onnan hoztak ide szakmunkásokat.²⁹⁽⁴⁴⁾ Az alábbi ügyekben, amelyek a tanács elé kerültek, többnyire cseh nevekkal találkozunk. Van is panasz rájuk bőven, de a munkavezetők, a Theuer fivérek is emlékeztetnek a régi rabszolgatartókra, amint alább kitűnik.

1845. június 4-én az egyik Theuer bepanaszolja Barborka Tamás munkást, hogy társait munkaszünetésre hívta fel és őt összeszidta. Martini Frigyes, a későbbi polgármester vizsgálta meg az ügyet és bejelentette a tanácsnak, hogy lázításról nem volt szó, de igenis a munkás szidalmazta a munkavezetőt és szakaszának előmunkását. Június 6-án e jelentésre a tanács a munkást a kétnapos áristomból kieresztette és kiutasította a város területéről.³⁰⁽⁴⁵⁾

1846. június elsején a két Theuer és Junge mérnök panaszára Reichenhaller szenátor folytat vizsgálatot Korschik József munkás ellen, aki a panaszosokat a többi munkás előtt szidalmazta. Ez bebizonyosodott, de az is hogy a munkást megpofozták és bottal többször megütötték. Korschikot kiutasítják, de ugyanakkor a panaszosokról megállapítják, hogy maguk vettek elégtételt (mithin sich eigenmächtig Genugthuung geschafft haben), így más elégtételt nem igényelhetnek, sőt kötelesek magukat más esetben visszatartóztatni ilyesmikről (es haben sich dieselben in der Zukunft bey ähnlichen vorkommenden Fällen aller Eigenmächtigkeit zu erhalten,). Az ítéletnek ez a része becsületére válik a tanácsnak.³¹⁽⁴⁶⁾

1846. június 28-án fizető napot tartott Theuer; szóbelileg megelőzőleg már jelentette a polgármesternek, hogy sok az izgága ember (Ruhetörer) a munkások közt, írásban is kért a fizetéshez rendőri készséget; így hát két rendőrt küldtek a Kreuzwaldban történő fizetéshez.³²⁽⁴⁷⁾ Már június 30-án ismét vizsgálatot kellett tartani a munkások között: Mracsek József és a nyilván ágfalvi ¹⁹Prosswimmer Mihály bepanaszolták a tanácsnál Dvorzsák Ferencet; az első 8 ft értékű nadrágját, a második három ft-os hacukáját (Jankel) találta meg nála. A június 4-én megtartott tanácsülés úgy határozott, hogy bár tettenérés nem forgott fenn, a vádlottat kiutasítják. Ugyanis azt hozta fel, hogy a nadrágot egy ismeretlen munkástársától vásárolta 40 krajcárért, a hacukát pedig a kocsmába vezető úton találta, amely utat Prosswimmer is éppen megjárt. A tárgyakat visszaadták a tulajdonosoknak, a vádlottnak pedig büntetésképpen beszámították a leült öt napot.³³⁽⁴⁸⁾

1845. szeptember 15-én Lassner József munkás panaszolja, hogy egy levelét 25 forintos bankóval elvesztette, Kubelka János társa találta meg. A vádlott tagadott. A vizsgálat semmiféle eredményre nem jutott.³⁴⁽⁴⁹⁾

1846. augusztus 27-én a prágai törvényszék kéri Sopron városát, hogy az onnan idekerült Wawra József kocsiszt, aki a vasútépítésnél dolgozik és egy februári lopással gyanúsított, kerítsék elő és hallgassák ki.³⁵⁽⁵⁰⁾

Voltak panaszok a vállalkozók ellen is. A pálya vonalába esett egy útmenti kereszt, valószínűleg az, amelyet gestumpftes Kreuznak neveznek régebbi írások, ezt elmozdították 1846-ban és városi területre

tették át; fakeszt lehetett, mert a festése körül folyik a vita, kinek a dolga. Végre a városplébános elvállalja, de kéri, hogy a város keríttesse be.³⁶⁽⁵¹⁾ Még a két világháború között állott a sorompón túl egy vörösre festett kereszt a Kossuth út meghosszabbított részén, de elkorhadt és egy szép napon, még 1944 előtt, eltűnt.

Más panasz volt a vállalkozók ellen az, hogy a Bécsi dombon kavicsszállítás közben az utat elrontották. Kárpótlásra szorították őket. Fingerlos Lénárt lépesfalvi lakos a maga telkéről való kő szállítására szerződött a vasúttal, de viszont a város telkét bányászta ki. Pénzbüntetést kapott.³⁸⁽⁵²⁾

A vasútépítés persze egészen simán nem ment, mégis két év elteltével, 1847. augusztus 20-án megnyílt. Megelőzőleg a város figyelni kezdett a pályaudvar környékére és az odavivő útra. Az Újteleki kapunál jóformán véget ért a beépített terület, egy-két ház állott akkoriban csak, azután a mai Kossuth út derekán még egy-két faraktár. Nagyon helyesen gondolta a tanács, hogy a kaputól az állomásig lámpákat kellene felszerelni, de a községi képviselő határozata ez volt: „ideiglenik hagyatik”.³⁹⁽⁵³⁾

Elég tekintélyes távolság volt az állomástól a város belseje, például a fogadók sora. A helyi bérkocsisok kötelezték magukat 1847 őszén, hogy a kőszegiekkel együtt 9 személyes „köz kocsi”-t állítanak ki és egymást felváltva ellátják a Kőszeg–Szombathely-i vonalat, ezzel mintegy megelőzték a későbbi vasutat. A szombathelyi fuvarosok, éppen úgy, mint hajdan Bécsújhelyen a soproniak, kiálltak kocsijaikkal a soproni állomásra, most azonban a soproniak tiltakoztak ellenük és a tanács pártjukat fogta, ide az állomásra hozhatott utast szombathelyi kocsi, de táblát nem függeszthetett ki a menetet jelezve. A vasúttársaság újból kopogtatott a városnál a szombathelyiek érdekében, de a bérkocsis céh ismét ellenállt.⁴¹⁽⁵⁴⁾ Valami nagy mértékben nem érdemelték meg a soproni bérkocsisok a kedvezményeket és pártolást, mert a ²⁰tanácsban még 1847-ben panaszolják, hogy nincsenek a kocsik számozva és a fuvar túlságosan drága. Csak olyan kocsival lehet kiállni az állomásra, amelyen kitették az árszabást.

Volt még a legkorábbi időszakban egy kisebb epizód: Rausch György molnárlegény ügye, „ki az itteni vaspálya kerékhajtásába egy tojás nagyságú kavicsot tett”. Az ügy a tanács elé került 1848. február 24-én és a 818. számú végzés így hangzik: „Miután Rausch György megvalja, hogy a követ csak azért tette a kerékhajtásba, minthogy azt hallotta, hogy az erőműfogatba olyan készülék van, mely ha valami a kerékhajtásba tétetik, azt fére veti, miért is ezt maga is meglátni akarta, annál fogva ezen tettért 12 pálcza ütésre ítéltetik.”

A párizsi forradalom hírére, amelyben már a munkásságnak is nagy szerepe volt, alighanem a mienkek is figyelni kezdtek az eddig könnyen elintézhető rétegre és valószínűleg itt már eleinte valami merényletet szimatoltak, a végzésből a megnyugvás hangja szólal meg, de közel volt az idő, amikor már 12 pálcával nem lehetett a munkásokat elintézni...

1959. XIII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Kovács József: Bírósági eljárás Sopronban 1855-ben, két szabadságharcra kapcsolatos vers miatt

Kovács József: Bírósági eljárás Sopronban 1855-ben, két szabadságharcra kapcsolatos vers miatt

Az önkényuralmi rendszerek a szabadságharcok emlékétől is rettegnek. Kiirtanak nyomtalanul, vagy megkísérik beszározni azt. Ezt példázza az a rendőrségi hajsza is, melyet a Bach-rendszer Magyarországra

került két német nyelvű vers miatt rendezett.

A Bach-rendszer urai rettegtek a forradalom emlékeitől, és gyűlöltek mindent, ami a nemzetet a letiport hősi kísérletre, az 1848–49-es szabadságharcra emlékeztette, okkal, mert a magyar szabadságharcokat Európa költői sem felejtették el.

A beteg Heine szűknek érezte a német mellényt, ha a magyar nevet hallotta. A szabadságharcra emlékezve a Niebelungok hősi küzdelmei jutottak az eszébe. A francia Hugo Victor döbbenetes víziójában (az Európai látképben) tárja a világ elé azokat a szörnyűségeket, melyeket az elnyomók a szabadságért feltámadt népekre zúdítottak. A norvég Ibsen is mély sajnálkozással festi az elbukott magyar szabadságharcot:

„Nincs többé Magyarország! Ott hever lenn a porondon.”

Egy gondolattal, egy reménysugárral azonban csaknem minden költő megajándékozta magyar olvasóját. Hugo megjósolta a remegő zsarnokok félő futását, és Ibsen közvetlenül a magyar bukás után írt versében bízta az elbukott nemzetet, hogy egykor a magyar név büszke név lesz még a harcba indulónak. Kiegészíti még ezt a képet az orosz Belinszkij és Hercen szerepe, akik a magyarság, a magyar forradalom barátai voltak, a Neue Rheinische Zeitung hatása, mely eredményesen ébresztette Európa lelkiismeretét, feltétlenül ide tartozik Marx és Engels neve, akik „a 48/49-es magyar forradalom kérdéseivel szenvedélyes figyelemmel foglalkoztak” (Révai József).

E hatalmas kórushoz járult hozzá néhány hanggal a mannheimi Schnauffer 2 verse, melyeket 1855-ben hozott haza a soproni Schmidt F. G. Magyarországra.¹⁽⁵⁵⁾ 21 A 21 éves Schmidt Frigyes 1853. jún. 5-én indult vándorútjára Ausztriába, és Németországba. Útiránya Bécs, Linz, Salzburg, München, Ulm volt, és Stuttgartban állapodott meg júl. 5-től aug. 1-ig. Frankfurt, Hannover, Braunschweig, Magdeburg, Berlin, így ért el Lipcsébe, itt pihent három napot, majd Drezdába gyalogolt, ahol Friedrich Moritz Flax szappanfőző-mesternél dolgozott 1853. szeptember 17-től 1854. szeptember 10-ig. Aztán folytatta vándorútját, ennek végállomása Lipcse volt, 1854. november 13-tól 1855. május 24-ig ismét Drezdában Flax mesternél állt munkába. (Május 24 azonban a bírósági irnok nyilvánvaló tollhibája talán április 24 helyett, mert Schmidt átment Bodenbach, Karlsbach, Bayreuth, Bamberg, Nürnberg, Regensburg, Linz városokon) május 14-én szállt gőzhajóra Bécsben. Megérkezésekor jelentkezett a rendőrkapitányságon, azonban vándorkönyvét visszafogták és csak egy igazolást adtak helyette. Schmidt május 16-án visszament a vándorkönyvéért Bécsbe. Ezután rövidesen megtörtént a házkutatás Sopronban, atyja Schmidt Sámuel lakásán. Erre a házkutatásra a Militär-und Civil Gouvernement egy 1853. szeptember 14-én kibocsátott rendelkezése adott okot. A rendelet ugyanis utasította a soproni rendőrfőnökséget, hogy ügyeljen a külföldi vándorútról hazatérő iparoslegényekre. Hogyisne! Hiszen az 1848-as forradalmak, majd a magyar szabadságharc megmutatta, hogy az iparoslegények már nem azok a meghunyászkodó, mindenbe beletörődő, számba nem jövő egyének, mint a századokon át voltak, sokan, különösen akik megfordultak külföldön, már tudtak a kavargó, forrongó eszméktől. A rendőrség sanda szeme még nagyobb vigyázásra kényszerült, amikor 1853-ban Libényi magyar szabósegéd Bécsben Ferenc József császár ellen merényletet követett ell. A korabeli lapok akkor világosnak látták Kossuthnak, a munkásköröknek, érte alatta a kommunista eszméknek kapcsolatát. Innen az iparoslegények zaklatása. A soproni házkutatás valószínűleg mai szóval élve afféle szűrőpróba lehetett, de váratlan eredményt hozott. Megtalálták nála a drezdai Billiard–Boule–Verein szabályzatát, továbbá a mannheimi Schnauffer két kéziratban terjesztett, a magyar szabadságharcot dicsőítő versét.

Schmidt Frigyes vallomásaiban (Summarisches Protokoll) azt állítja, hogy a szabályzatot S. H. Feige

szobafestőtől kapta, tagja volt ugyan a Billiard–Boule Vereinnek, ez azonban nem volt tilos egyesület. Schnauffer 2 verséről pedig azt vallotta, hogy nem is emlékszik már arra, hol jutott hozzá, talán Hessen–Cassel vagy Frankfurt am Main környékén. Arra nem volt hajlandó emlékezni, hogy kitől kapta, annyit tud, hogy az illető iparoslegénynek látszott. A verseket iratai közé rakta, senkinek nem mutatta, sőt, egészen megfélemedkezett róla.

A soproni Polizei-Direktion-t természetesen nem nyugtatta meg Schmidt Frigyes túl egyszerű és átlátszó magyarázata. J. Molidka 1855. május 27-én kelt megkereséssel fordult a császárság drezdai és stuttgarti követségéhez a bécsi, linzi, pesti, és soproni Polizeidirectionhoz és a Civil- und Militärgouvernementhez Budára. Arra kérte az említett hivatali szerveket, közöljék vele, hogy mit tudnak Schmidt Frigyes általános politikai magatartásáról, felvilágosítást kért arról, hogy kikkel érintkezett, és terjesztett-e forradalmi verseket.

A soproni rendőrfőnök ijedtsége érthető. A Boule-Verein s a hazahozott forradalmi versek egyformán veszélyesek voltak a császárságra. Ausztria a szomszéd Németország gyakorlatából látta, hogy a munkás művelődési egyletekből hamarosan forradalmi mag fejlődik, éppen ezért minden eszközzel akadályozták az ilyen egyletek működését az osztrák birodalom területén. Így váltak még azok is gyanússá, akik egy iparos biliárd-egylet tagjai voltak, mint Schmidt Frigyes. Nem voltak veszélytelenek a mannheimi Schnauffer versei sem. A Schmidt-ügy irataihoz mellékelt példányon fejlécként azt olvashatjuk, hogy Abschrift (Másolat). Nemcsak ebből a megjegyzésből, de a versben levő kisebb-nagyobb, értelmi hibák alapján is nyilvánvaló, hogy a versben az állandó másolás következtében kerültek ezek.

Schnauffer, az ismeretlen mannheimi költő nem volt elsőrendű tehetség. E két verse azonban így is érdekes jelenség, mert a magyar szabadságharcra kapcsolatos európai közhangulatot mutatják. Igazolják, hogy a magyar szabadságharcok átütő élményei hatással voltak az európai közvéleményre. Európa népei tudták, hogy Magyarország a világ népei előtt magasra tartotta a kor lobogóját, a forradalmat. Tudták, hogy megvetik ezen a földön a szolgasorsot, hogy szabadságért és jogért harcol a magyar nép. És győzelem kísérte harcait: So gieng man Schlacht zu Schlacht. A szabadságharc csatáinak egy-egy jelenete is felvillan a versben. A Maros, Tisza és Duna partján harcoló huszár, Bem a Vöröstoronynál, a komáromi harcok, Pozsony bevétele. A babérkoszorú nem a tábornoknak jár, hanem minden katonának. Magyarország hősiessége fogja megtörni az osztrák gögöt, hiába fenyeget a cári Oroszország hóhérsége, – írja a vers szerzője. Végezetül felszólítja a német népet, hogy egyesüljön a magyarokkal az osztrák elnyomás ellen.

*Und du mein Deutschland blick empor
Bei Ungarn schwörs und Gott
Wie ein Schilf ein schlankes Rohr
Brich deiner feinde Spott.*

A versszakok végén visszatérő refrén dicsőséget ígér Magyarországnak népének:

*„Dem Heldenvolk in Ungarland
Preiß dir und Ehr Magyar.”*

A második vers már az elbukott magyar forradalmat gyászolja. Visszaemlékezik arra az időre, amikor Éljen Kossuth kiáltással ugrottak nyeregbe a magyar katonák. A költő előtt most a gyászruhás, zokogó Hungaria képe tűnik fel. Elbukott a hős, de a merészség halhatatlan, mert ez a nép csak gúnyolta a halált, a

forradalmat nem a cár győzte le, hanem az árulás. Schnauffer verse is azt bizonyítja, hogy a magyar nép keserű vádja hangot kapott az európai közvéleményben is: a nemzet szabadságharcát Görgey árulta el. Még a mezei gaz (Heidenkraut) is azt kiáltja neki, hogy hazaáruló. Görgey árulása hozta a nyomort és a borzalmakat, átkozott az anyaöl is, amely megszülte. Verse végén a megalázott Magyarországhoz fordul:

*Dein Blut floß für der Menschheit glück
Mit Blut wirst du befreit.*

Szép hasonlattal zárul a vers. A bimbó megmeredt, a burok nem pattanhatott ki, a tavasz mégis kibontja a virágot, mert a rózsáknak ki kell nyílniuk. Így hozza meg a magyar szabadságharc is a maga virágát, a szabadság csodálatos tavaszát. Az első vers újjongó refrénnel zárul, itt vigasztal, a lelkeket emeli, csak a Görgeyt átkozó versszak végződik ezzel a keserű sorral:

„Verflucht dich der Magyar”

23A véletlen külön találkozása-e, hogy Vörösmarty gondolatai is megszólalnak Schnauffer versében. Valamilyen Németországba került kéziratos másolat hatása ez? Aligha hihetjük ezt. Ez a nemzetközi felháborodás ítélete, amely könyörtelenül kimondja véleményét a „silány gazember” felett, aki a „hazát eladta cudarul.”.

Schnauffernek, az ismeretlen alkalmi költőnek nevét nem tartják számon a bibliográfiák. De versei, a szabadságharc utáni európai közhangulat érdekes jellemzői megérdemlik, hogy helyet kapjanak itt.

*1. Wer schwingt der freiheit Banner hoch?
Was schwingts auf wilden Roß
Wer wirft im Thal und Berg sich noch
Auf Klingen und Geschoß.
O flamme wild du fackklbrand
Und bring dein Opfer dar
Dem Heldenvolk in Ungarland
Preiß dir und Ehr Magyar.*

*2. Du feuertrunkenes Geschlecht
Du trägst der Zeit Panier
Du kämpfst für freiheit und für Recht
Du kämpfst und stirbst dafür
Ein Knechtenleben ist dir Tand
Vom allen Werthes baar
Dem Heldenvolk in Ungarland
Preiß dir und Ehr Magyar.*

*3. Kaum blitzte die Begeisterung
Aus Kossuths Sehermund
So that ein hoher thatenschwung
Bei Jung und Alt sich – kund*

*Das war ein Schwur der alle band
Ungarn is in Gefahr.
Dem Heldenvolk in Ungarland
Preiß dir und Ehr Magyar.*

*4. Wohlauf wohlan tod oder Sieg
So giengs man Schlacht zu Schlacht
Den Sieg zu Sieg in heil'gen Krieg
Als wan's mit Gottes Macht
Am Maros Theiß am Donaustrand
Schlägt Honvéd und Huszár.
Dem Heldenvolk in Ungarland
Preiß dir und Ehr Magyar.*

*5. Beim triumphirt am rothen thurm
Und bei Comorn Görgey
Dembinszky nimt Pressburg mit Sturm
Und Ungarn es ist frei.
Kein Marschall – nein den Lorbenwand
Sich Mann für Mann in-s Haar
Dem Heldenvolk in Ungarland
Preiß dir und Ehr Magyar.*

*246. O Volk das Hender (!) liess den Pflug
Und fluchend jeder Schmach
Das wie der Adler Pfeilesflug
Den Hochmuth Öest'reich-s brach
Laß drohen Rusland'-s- Henkerhand
Dem Geier fällt kein Aar.
Dem Heldenvolk in Ungarland
Preiß dir und Ehr Magyar.*

*7. Und du mein Deutschland blick empor
Bei Ungarn schwör-s und Gott
Wie ein Schilf ein schlankes Rohr
Brich deiner feinde Spott.
Dem ungarn schling das Brüderband
So wird das Hoffen wahr
Du Heldenvolk in Ungarland
Éljen Éljen Magyar.*

II.

1. Ein Siegeslied war-s das jubelnd oh

*Hungaria die sang,
Als noch mit – Éljen Kossuth – hoch
Dein Volk im Sattel schwang
Nun aber trägt-s ein Trauerg'wand
Nun weint es im Talar
O Heldenvolk in Ungarland
Verzage nicht Magyar.*

*2. Wohl ist dies großes Lied gescheh'n
Zertreten deine Saat
Doch kann der Held auch untergehn
Unsterblich ist die That
Und liegst du blutend auch im Sand
Dein Ruhm strahlt Sternenklar
O Heldenvolk in Ungorland
Verzage nicht Magyar.*

*3. Frisch wie des Weltalls stürmisch blut
Rasch wie das wilde Meer
Flog nach dein ungerbroch'ner Muth
Die Pusten hin und her
Wie tief die Hoffnung sank und schwand
Kühn stritt die Männerschaar
O Heldenvolk in Ungarland
Verzage nicht Magyar.*

*4. Als der Husaren stolz Geschlecht
Andonnerte durchs Feld
Den Tod nur höhrend im Gefecht
Noch zitterte die Welt
Und was die Braven überwand
25 Verrath war-s nicht der Czaar
O Heldevolk in Ungarland
Verzage nicht Magyar.*

*5. O Gorgey jeder – Heidenkraut
Ruft dir Verräther zu
Und wann dein Sohn in Aug dir schaut
Ruft er Verräther du.
Dein Meineid brachte Noth und Schand
Dem Schooß der dich gebär
Verflucht hat dich dein Ungarland
Verflucht dich der Magyar.*

*6. Gebeugtes Ungarn, auf dein Blick
Umsonst war nicht dein Streit
Dein Blut floß für der Menschheit Glück
Mit Blut wirst du befreit
Schon legt manch' Volk zum Widerstand
Das Schwert auf dem Altar
O Heldenvolk in Ungarland
Verzage nicht Magyar.*

*7. Wohl war die Knospe eingengt
Und konnte nicht erblühen
Der Frühling hat sie doch gesprengt
Die Rosen müssen blühen
So bringt auch deiner Freiheit Pfand
Ein Lenz dir wunderbar
O Heldenvolk in Ungarland,
Verzage nicht Magyar.*

Gedichtet von Schnauffer in Mannheim.

Ezek után az érdekli az olvasót, mi lett a két vers hazahozójának, Schmidt Frigyesnek a további sorsa.

J. Molidka, a soproni Landesgericht vezetője néhány nappal a házkutatás után átírt a bécsi, linzi, pesti, budai, és soproni Polizeidirection-nak, a stuttgarti osztrák követségnek s a k. u. k. Militär Gouvernement-nek Schmidt Frigyes ügyével kapcsolatban és tájékoztató felvilágosítást kért. Volgerer, az államügyész egy nappal korábban keltezett levelében az után érdeklődött, hogy tudnak-e a szász hatóságok a Boule-Vereinről, és hogyan viselkedett Schmidt Frigyes Drezdában? Az osztrák államrendőrség gépezete megindult. Rövidesen befutott az első válasz a budai Militär und Civil Gouvernementtől. Nyomozásuk eredménytelen maradt. Jún. 5-én keltezett válaszukban többek között ezeket olvashatjuk: „keine weiteren gravierenden Daten, hinsichtlich ihrer politischen Bedenklichkeit vorliegen”.

A linzi rendőrség már pontos megfigyeléseket közöl a fiatal iparoslegényről, azonban terhelőt ők sem közölnek. Június 6-án keltezték a jelentésüket. (Schmidt Frigyes) „mit Dampfschiff von Regensburg hier eintraff, und Morgens darauf früh 7 Uhr nach Wien abging, hier mit niemandem in Berührung kam, und keine Lieder oder sonstige Schriften verbreitete”. Ilyen értelemben válaszol Pest, Buda és Óbuda rendőrigazgatója, a korlátoltságáról híres, számos [26](#)írói anekdotában szereplő Protmann. A forradalmi versek terjesztése olyan nagy ügy volt, hogy Protmann személyesen válaszolt. Ő is azt írta június 8-án, hogy forradalmi dalok terjesztésének nem jutottak nyomára. Június 12-én a bécsi Polizei-Direktion is közli, hogy ilyen ügyben folytatott nyomozásai eredménytelenek maradtak. ...in dieser Richtung gepflogenen Nachforschungen ohne politisches Resultat geblieben sind.

A stuttgarti osztrák követség vezetője, Freiherr von Lago is arról tudósított, hogy Schmidt Frigyes stuttgarti tartózkodása alkalmával kifogástalanul viselkedett. (1855. júl. 7.)

Utoljára a soproni Polizei-Direction közölte, hogy eredményre az ő nyomozásuk sem jutott. Polizei-Director Cihlarz jelentése június 26-án kelt.

A beérkezett jelentéseket Molidka augusztus 22-én átadta a soproni bíróságnak. A jelentések alapján az eredményeket Wolgerer összegezte. Ennek kelte 1855. szeptember 11. Hogy Schmidt Frigyes tárgyalását mikor tartották meg, ez nem világlik ki az iratokból. Az eljárást azonban szeptember 22-én felfüggesztették ellene, azzal a megokolással, hogy a Billiard-Verein nem volt tilos, a verseket pedig csak megőrizte, de nem terjesztette.

A nyomozás tehát holtpontra jutott. Vajon az osztrák rendőrség ostobasága miatt-e, vagy azért, mert Schmidt valóban nem tudta terjeszteni a két költeményt? Ki tudná azt ma megmondani? Két dologra azonban így is fényt vet az egész eljárás. A magyar szabadságharc élményei hatását nyugaton sokáig érezték, de segítette a német anyanyelvű soproniak magyarosodási folyamatát is, mint pl. Schmidt Frigyesét.

Csatkai Endre munkájában, A soproni szappanosok és gyertyamártók történetében olvashatjuk (14. lap), hogy Frigyes 1859-ben vette át az apja üzletét és 1860-ban, a nemzeti felbuzdulás idején „magyar nemzeti bajuszenőcsöt hozott forgalomba és hirdette a helyi lapban.”

A két forradalmi verssel kapcsolatos meghurcoltatását bizonyára nem felejtette el soha, hiszen igazi magyarrá válásának első állomása volt ez. Mert nincs mélyebb, időtállóbb az áldozatvállalással megszerzett világnézetnél.

1959. XIII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Simkovics Gyula: Első lépés a szervezett munkásmozgalom felé (1870)

Simkovics Gyula: Első lépés a szervezett munkásmozgalom felé (1870)

„...A magyaroknak az a kísérlete, hogy önálló nemzeti államot teremtsenek, már 1849-ben hajótörést szenvedett, a feudális orosz hadsereg csapásai alatt. Ilymódon rendkívül sajátos helyzet állott elő: a magyarok nem Ausztriától való elszakadásra, hanem Ausztria épségének megőrzésére törekedtek; éppen a nemzeti függetlenség érdekében, amelyet a rablóbb és erősebb szomszédok teljesen eltiporhatnak. Ennek a sajátos helyzetnek következtében Ausztria két központtal bíró dualista állammá alakult...” – írja Lenin.¹⁽⁵⁶⁾

A magyar uralkodó osztályokat a nemzetiségektől és a magyar plebejus tömegektől való félelem Ausztria karjai közé kergette, 1867-ben reális jogi formában létrejött a kiegyezés a magyar arisztokrácia és az osztrák burzsoá ²⁷ között, a két ország különmemű gazdasági, de egynemű politikai érdekeinek alapján.

A kiegyezés tényét azonban „kétféleképpen lehet tudomásul venni” – mondja Révai József.²⁽⁵⁷⁾ Tudomásul lehet venni ugyanis úgy, mint a függetlenségért folytatott harc befejezését – így értette a magyar arisztokrácia – és tudomásul lehet venni úgy, mint a további harc kiindulópontját, az önállóságért való küzdelem új szakaszának kezdetét. Az utóbbi felfogásban értékelte a kiegyezés tényét a harc további folytatója: a parasztság és a plebejus tömegek.

A kiegyezés gazdasági hatása – még akkor is, ha önállóságról nincs szó, ösztönzőleg hat a magyar ipar – kapitalizmus – fejlődésére. Bár a magyar gazdasági élet erősödése az osztrák burzsoázia érdekeinek megfelelően alakult, nem önállóan, hanem annak alárendelt részeként. Tagadhatatlan azonban, hogy a kiegyezés gazdasági életünknek nagyobb lehetőséget adott – az osztrák gazdasági élet korlátai között –, mint a 67 előtti állapotok. A mezőgazdasági termények viszonylag kedvezőbb elhelyezési adottságai és

ennek nyomán élénkülő hitelélet, iparosodás, (még ha könnyűipar is!) minden akadály ellenére is fejleszti a magyar kapitalizmust.

A kapitalista termelési mód erősödése társadalmi síkon kikerülhetetlenül a munkásosztály kialakulását hozza magával. A munkásságtól pedig az első pillanattól kezdve elválaszthatatlan a munkásszervezkedés és a tudatos harc a kapitalista termelési mód ellentmondásai ellen.

Különösen élessé teszi a munkásosztály harcát a kiegyezés okozta félgymarmati függés és az ebből következő hatások a gazdasági életben, ami végső soron a magyar proletariátus átlagon aluli elnyomorodásához vezet.

A munkásosztály harcának első állomása a budapesti Általános Munkásegylet 1868 februárjában történt megalakulása. Ez a szervezet igen rövid idő alatt a magyarországi munkásság átfogó harci csoportja lett. 1869 végére Pozsonyban, Pécsen és Temesvárott fiókegyletek alakulnak. A temesvári fiókegylet vezetője, Farkas Károly kapcsolatban van az I. Internacionáléval, sőt Marx Károllyal is. 1870. június 26-án Nagykanizsán, 1870 januárjában Resicán (Krassó megye), Szombathelyen 1873-ban alakult meg a Munkásegylet.³⁽⁵⁸⁾

Sopronban 1870. június 13-án Schmidt Adolf munkás a Romwalter-nyomdából, mint a soproni Munkásegylet elnöke a város tanácsához kérvényt nyújt be, amelyben kéri, hogy a mellékelt egyleti alapszabályokat hagyják jóvá. A város közgyűlésén tanulmányozás és véleményezés végett az alapszabályokat Proszvimmer Lajos tanácsosnak adták át. A tanácsos az alapszabályokat átvizsgálta és rövid véleményét írásban a városi tanácsnak 1870. június 27-én benyújtotta.

A tanácsos az alapszabályok 19. §-hoz azt a javaslatot fűzi, hogy ha az egyletet feloszlatják, az egylet vagyonát gyümölcsöző helyen kell elhelyezni. A 19. §. csak általánosan beszél a felosztott egylet vagyonának sorsáról, Proszvimmer javasolja, hogy pénztáratban helyezték el. Bővebb és konkrétabb javaslatot nem tesz.

A 24. §. szerint a közgyűlés mindig határozatképes, de a 25. §. kimondja, hogy az alapszabályok megváltoztatásához a közgyűlés kétharmadának határozata és beleegyezése szükséges. A tanácsos javasolja ennek érvényét a 24. §-ra is. Sajnos az alapszabályok teljes szövege nem került elő, de minden bizonnyal nem sokban tér el a budapesti Ált. Munkásegylet ismert szabályzatától. ²⁸A közgyűlés június 27-én a következő szövegű véleménnyel az alapszabály-tervezetet felterjesztette a Belügyminisztériumnak:

„A Sopron városában alakítani szándékolt munkás egylet ideiglenes választmányának ide benyújtott folyamodványát, melyben azon egylet alapszabályait jóváhagyás végett felterjeszteni kéri, a 3 példányban benyújtott alapszabályok kíséretében egyes elintézés végett azon észrevételekkel szerencsétlenül felterjeszteni, hogy: 24. §. Véleményünk szerint célszerű volna érvényes határozat hozatalát azon feltételhez kötni, hogy az egylet tagjainak bizonyos része jelen legyen, mint ahogy a 25. §-ban az alapszabályok változtatására nézve rendeltetik, hogy az összes tagok kétharmadának szavazata szükséges. Az alapszabályok többi szakaszára nézve nincs megjegyzésünk. Kelt Sopron sz. k. város tanácsának 1870 évi 27/6. tartott üléséből.”

Sajnos a helybeli Munkásegylet sorsa ismeretlen ezután. Minden valószínűség szerint a belügyminiszter nem engedélyezte az alapszabályokat és vissza sem küldte. Ennek legalábbis az eddigi kutatás nem találta nyomát. Ellenben feltűnő, hogy az 1871. október 27-én a miniszterelnökség számára benyújtott belügyminiszteri jelentés az Internacionálé magyarországi tevékenységéről mindjárt az első mondatok közt megemlíti, hogy az „egyesületek eddig törvényes engedély hiányában az Internacionáléval nem léphettek

kapcsolatba.” Ezek szerint az alább felsorolt egyesületeknek nem volt engedélyük, ezek sorában szerepel a soproni Általános Munkásegylet is. Hogy mégis volt a munkásságnak kapcsolata az Internacionáléval, azt a jelentés egyes buzgó egyleti tagok közvetlen összeköttetésének tulajdonítja. Ily módon irányította a nemzetközi munkásszövetség a magyarországi szervezkedést is, és ajánlatára a munkásegyletek olyan alapszabályokat terjesztettek megerősítésre a minisztérium elé, amelyeknek célja a kölcsönös segítség útján történő művelődés és támogatás. Ha a minisztérium úgy látta, hogy ez a cél világosan kifejezésre jutott, akkor jóvá is hagyta az alapszabályokat. Ellenkező esetben nem. A jelentés ugyan nem beszél a soproni alapszabályokról, de sejteti a befejezésben, hogy miért nem kerültek megerősítésre. Ugyanis szó esik róla, hogy a fővároson kívül „a nagy veszélyt jelentő internacionálé Pozsonyban és Sopronban terjedt el leginkább, mert ezek a városok Bécs közelében vannak, amely gyárváros lévén, természetesen erős munkásmozgalom mutatkozott benne.”⁴⁽⁵⁹⁾

Az 1871-es párizsi kommün mellett rendezett tüntetések folytán az államhatalom is jobban kezdett figyelni a munkásmozgalomra, az ellenintézkedések folytán „pillanatnyilag (1871 végén) a magyarországi egyletek beszüntették minden tevékenységüket”, ámbár a miniszter kijelentése szerint egyetlen munkásegyletet sem oszlattak fel.

A soproni Munkásegylet tagjai nagyjából kisiparosok voltak. Ebben az időben még tulajdonképpen gyár sem működött Sopronban. Az 1794-ben alapított cukorfinomító már kivénhedt, alig működött. Nagyobb vállalat volt a kurucdombi szélmalom, ebben az időben már szintén nem működött; a Seltenhofer-harangöntő műhely és egypár nagyobb lakatosműhely, amelyeket tűzhelygyárnak hívták, alig számottevő munkással dolgozott. Az első nagyobb gyár, a mai Zárgyár csak az 1880-as évek végén kezdte meg működését. Hogy tehát az iparilag fejlettebb városokat miért sikerült Sopronnak munkásegylet létesítésével megelőznie, ezt nyilván Pozsony, Bécs, Bécsújhely és a határszéli gyárak közelségével magyarázhatjuk meg.

1959. XIII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / László Ernő: A soproni szabólegények sztrájkja 1872-ben

29László Ernő: A soproni szabólegények sztrájkja 1872-ben

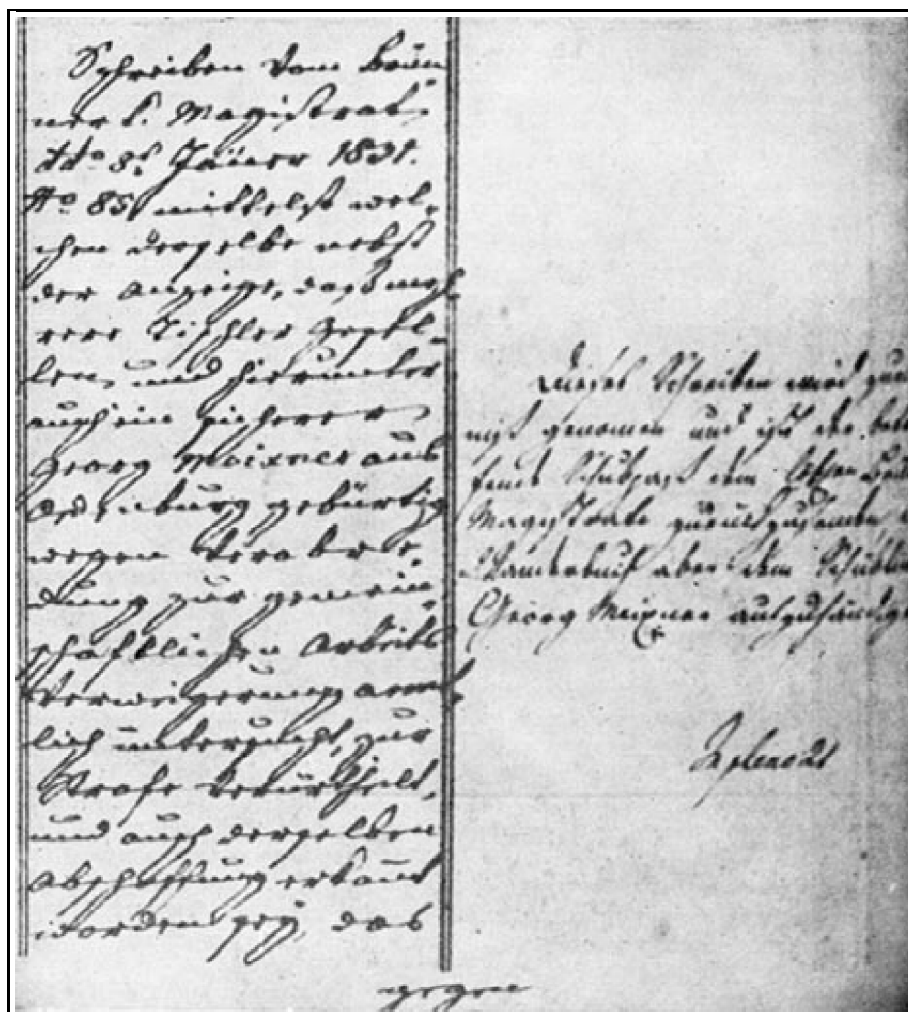
1872-ben a soproni szabólegények nem tudván megélni a mesterek juttatta bérből, sztrájkba léptek. Mozgalmuk messzire kihatott a város falain kívül és valószínűleg itt is az első nagyobb szabású proletármazgalom, amelyhez hasonló jelenséget hasztalan keresünk Sopron korábbi történetében. Kétségkívül voltak korábban is egyes kisebb mozgalmak, amelyek napfényre hozták a segédek és a munkaadó mesterek között fennálló érdekellentéteket, de leszerelésük könnyen ment. Így vannak bérharcok 1702-ben az ácsok céhében, 1724-ben a posztósoknál, 1713-ban és 1739-ben a kőművesek soraiban.¹⁽⁶⁰⁾ A 19. század első harmadában királyi rendelet okoz sok bajt, amely szerint a legények nem tartanak saját ládát, amivel szinte kevés önkormányzatuk veszett el. Ímmel-ámmal teljesítik a céhek ezt a rendelkezést, amelyet 15 év után is, 1828-ban közel 20 céh nem vett tekintetbe.²⁽⁶¹⁾

Időközben viszont Sopronban is megtudják, mi a sztrájk. 1831 elején Brünnből hazatoloncolják Meixner György asztalossegédet, az ok: „gemeinschaftliche Arbeitsverweigerung”, azaz sztrájk.³⁽⁶²⁾

Talán ez a példa sem hatott serkentően, mindenesetre első pillanatra különösnek látszik, hogy éppen a szabólegények indultak Sopronban először harcba, annak a mesterségnek a követői, amelyhez a köztudat a

jámborságot csatolta jellemző bélyegként. Bretón szólás: „Kilenc szabóból lesz egy ember”.⁴⁽⁶³⁾ Eötvös Károly, a régi magyar idők ismerője írja: „Az erős legények (csizmadia, kovács) szabó legényeket félvállról néznek, a német szabó legényt nem méltatják barátságra.”⁵⁽⁶⁴⁾ Tréfás mesék gúnyolódnak a szabók vitézkedése felett. És valóban a dohos zúgokban dolgozó, görnyedő szabó nemigen válhat atlétatermetűvé, sovány és görbe hátú a legtöbb, viszont varrogatás közben sokat gondolkodhat. Eötvös Károly róluk és a fodrászokról mondja: „virgonc észjárásúak”.

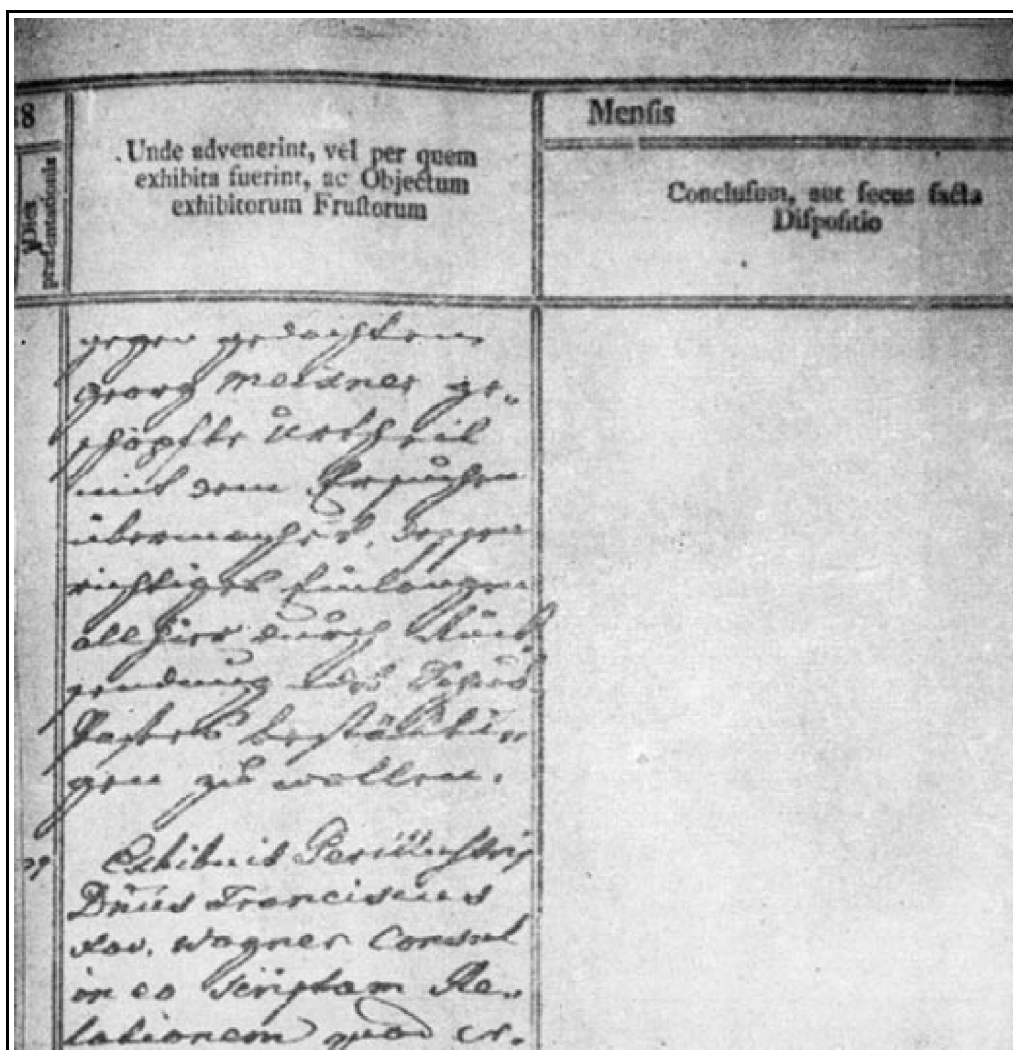
Az 1850-es évek folyamán az amúgy is kiuzsorázott szabólegényeket új veszedelem fenyegette. A Vasárnapi Ujság 1854-ben „Egy új szabólegény” címmel be is mutatta a nagy világnak, miről van szó. „Taval történt; az új szabólegényt *nyerészkedő gazdája* csak annak mutatta meg, aki fizetett.”⁶⁽⁶⁵⁾ E legény (a varrógép) nem szorult fizetésre és sohasem kért enni. Legfeljebb egy csepp olajat ivott, hogy annál vigabban dolgozhassék. Ez a világ 8. csodája, annyit varr az, mint 10 legény, s aztán minő egyformán. Ennél szebbet soh’sem láttam! Nem látjátok-e, miképp mindamellet, hogy nem eszik, kiveszi szánkából a kenyeret, mindamellet hogy fizetésre nem szorul, mindnyájunkat koldusbotra juttat! Igen, mert ki ne ismerné a szabómesterek haszonlesését? De tulzott! A mesterek szerint: csak egyenes varrásra használható, az egész nem ér egy fakovát, sohasem fog odajutni, hogy kabát stb. görbe szabását ³⁰vagy gomblyukait össze- és kivarrja. Tán egy század, tán több mulva egy szabómester sem leend, csak ruhagyárnok.”⁷⁽⁶⁶⁾

Soproni tanácsjegyzőkönyv. (1831.) A Brünnből sztrájk miatt hazatoloncolt Meixner György ügyével foglalkozik 1. lap

A „virgonc” szabósegédek pedig figyelték a világ sorsát túl a magyar glóbuszon is. A Pesti Divatlap, amelynek Petőfi is belső munkatársa volt, 1844-ben tudósítást közöl Párizsból, ahol egy magyar utazó meglepetésére magyar iparoslegényekre talál: „Három esztendeje mindössze, mióta földieink is jönnek ide műhelyt keresni. Számok rámegy 150-re. *Legtöbb a szabó: szücs, aztán asztalos s egyéb. A szabók igen politizálnak.*” Íme a hajdani politikus csizmadiát [31](#)és kannagyártót felváltotta a szabólegény. És helyesen politizált. 1869-ben megalakult Budapesten az Általános Munkásegylet, 1870-ben csatlakozásra hívta fel a szabólegények egyesületét, és íme azok örömmel tesznek eleget a felhívásnak, a rövid életű Testvériség lapban közzéteszik ezt a tényt és biztatják a szaktársakat: „Ismerjétek el a szociáldemokrata elveket!” Majd alább: „Jelszavunk legyen: Éljen a szocial-demokrata munkáspárt!” A nyílt levél befejezése: „Szocial-demokrata üdvözléttel és testvéries kézszorítással a budapesti szabóegylet választmánya.” Pár héttel később a pesti szabólegények sztrájkba léptek, 3000 tüntető vonult az Országház akkori épülete elé, a Sándor utcába (ma Bródy Sándor utca). És íme a szervezettség áldása: az egri szabólegények gyűjtenek a fővárosiaknak, amíg a sztrájk tart. A megvetett szabólegények harcvonala számottevő tényező lett,

1873-ban pesti együletük közgyűlését már nem is engedélyezték.⁹⁽⁶⁷⁾

A Meixner György ügyével foglalkozó soproni tanácsjegyzőkönyv 2. lapja

[32A](#) soproni sztrájk 1872-ben feltétlenül hatása alatt áll a fővárosinak. A szabócéh nagyon régi volt Sopronban; az első telexkönyv 1379-ben már öt mestert nevez néven, az első ismert céhlevél 1477-ből kelt¹⁰⁽⁶⁸⁾ és korszerűen 1749-ig többször újították.¹¹⁽⁶⁹⁾ A mesterségnek kétféle színezete volt: a mesterek egy része német módi ruhát készített, a másikat magyar szabásút. 1552-ben a polgári lajstrom pontosan megmondja az egyik mesterről, hogy magyar szabó: „hungrischer Schneider”, amiből azonban még nem következik, hogy az illető magyar ember is volt. Érdekes jelenség az, hogy a 18. század elején a céh szölőket vett, hogy beteg mestereket és segédekét támogatni tudjon. 1714-ben el akarták adni a birtokot, és persze maguk között felosztani, de a városi tanács megneszelvén a dolgot, meghagyta, hogy a befolyt pénzt a városnak kell átadni.¹²⁽⁷⁰⁾ Lehet, hogy visszakoztak az eladástól, mindenesetre később, 1771-ben sok volt a céh adóssága, mert Mária Terézia arra kényszerítette őket, hogy templomi zászlót készíttessenek, no meg egyéb terheik is akadtak; akkor két szölőt (Klausner, Kohlberg) eladtak két mesternek. A mesterek számát maga a céh is sokallta, de 1720-ban hasztalan kérte a tanácsot a zárt szám kimondására. Végre 1788-ban

kérték, hogy ketté lehessen választani a céhet, magyar és német szabókra, ám a tanács úgy találta, hogy lényegében egy-két árnyalatért, egy mesterséget nem lehet kettévágni. Mégis néhány év múlva, 1792-ben megtörtént a hozzájárulás és a magyaroknak 70, a nyilván nagyobb német céhnek 95 ft évi adót szabtak meg.¹³⁽⁷¹⁾ A most már különvált céh tárgyai azonban közösek maradtak, de a tűzoltási szabályrendelet (1811) más és más helyet jelölt ki a számukra. Együttesen 1847-ben az első soproni iparkiallítás katalógusa szerint 75 mester és 160 legény dolgozott akkor a céhben.

Baj mindig akadt a verseny miatt. Ott voltak a kontárok. A város falvaiban előfordult, hogy a szabó nem iratkozott be a céhbe, ezzel kontárszámba ment, annyi volt, mintha valaki ma nem adóznék. A remeték közt is voltak szabók, akik értettek a varráshoz; mikor II. József elrendelte feloszlátásukat, a soproni céh felhívta a Virág völgyből száműzött Simon remetét, hogy iratkozzék be a céhbe. Jelentkezett 1789-ben az első női szabó: Dietl Mátyás volt a neve; a céh nem akarta megengedni a letelepedését, de a városi vezetőség úgy találta, hogy ha sok is a mester, nem ok az elutasításra. 1793-ban az a baj, hogy az ószeres új ruhát is ad el, de ez csak akkor engedhető meg, ha ezt az új ruhát a helyi mesterektől vette.¹⁴⁽⁷²⁾ 1823-ban a német céh legényeinek külön ládáját elokobozták.¹⁵⁽⁷³⁾ Újabb bajt jelentett 1831-ben a női szabónők nagy száma, köztük a legtöbb kontár volt, a város azzal intézte el az ügyet, hogy neveket kért, amivel azonban a céh adós maradt.¹⁶⁽⁷⁴⁾

³³1870 körül a céh már csak névleg volt meg. Az 1872-re kiadott naptár szerint a mesterek száma 72.¹⁷⁽⁷⁵⁾ A céhkanocsót már néhány évvel ezelőtt megszerezte Szalay Ágost bírósági elnök, aki azután inenn Pestre vitte magával. A szétváláskor csináltatott pecsétje a német ágazatnak megvan a múzeumban, a Szt. Mihály templomban pedig 1837-ből való zöld damasztlapú céhászló.¹⁸⁽⁷⁶⁾ A nagymúltú céhnek tehát csak ilyen kevés emléke maradt meg. Annál becsesebb tehát a céh feloszlásának idejéből való aktaköteg, amely a város levéltárában maradt fenn és a soproni munkásmozgalomnak korai jelentős állomásáról számol be.¹⁹⁽⁷⁷⁾

A soproni szabósegédek ugyanis 1872. október 2-án gyűlést tartottak és elhatározták, hogy béremelést kívánnak; ha ezt nem kapják meg, sztrájkba lépnek, és ha a munkaszünetés folytán anyagi bajba jutnának, az ország más városai szabólegényeinek támogatását kérik.

Bizonyos optimizmusból nemcsak a mesterekhez fordultak ultimátumszerű írással, hanem a tanácshoz is, az utóbbihoz nagyon mérsékelt, szinte alázatos hangon: hangzik, pedig az október 7-én, tehát a sztrájk megkezdésének napján kelt írás eképpen:

„Tekintetes sz. k. városi Tanács!

Alázattal alólírottak bátorkodunk abéli indokolt panaszunkat előterjeszteni hogy a soproni városi szabó legények azon fizetéséből melyet ez időben mesterektől kapnak megélni egyáltalán nem képesek

Minden élelmi szer ára a lakbérrel együtt folytonosan növekedőben van, mestereink ezen áremelkedéshez aránylag időről időre feljebb emelik készítményeknek árát, egyedül a mi fizetésünk marad a régi. Mi a Löffler szabó mester által jelenleg nyújtott fizetésen kívül a munkánkkal szerzett tiszta haszonból 40 %-ot követelünk a mellett kívánjuk a munka időnek meghatározását, s minthogy a mester urak ezen méltányos ohajtásainkat ³⁴barátságos egyeség útján teljesíteni vonakodnak, kénytelenek vagyunk munkánkat beszüntetni.

Tavolról sincsen szándokunkban erőszakoskodásokat elkövetni, azért folyamodunk ezen tettes sz. k. városi tanácshoz, hogy ügyünket felkarolni s fizetésünknek a kívánt aránybani felemelését s a munka időnek

meghatározását hivatalos közbenjárással kieszközölni méltóztassék. Maradván a tettes sz. k. városi tanácsnak alázatos szolgálói

a helybeli szabólegények testülete.”

A mesterekhez intézett német írásnak kelete nincs, lehet, hogy már másodikán megfogalmazták. Ennek nagy részét negyedfél íven a régi és a 40 %-kal emelt tarifa tölti ki, amely kiterjeszkedik a civilruhákra kívül a katonai egyenruhákra és papiruhára (Pfaffen Liverenda) is. Megszabja a munkaidőt: nyáron reggel 7-től este hétig egy óra ebédszünettel, télen hasonló szünettel reggel 8-tól este 8-ig.

Maga az írás így kezdődik: „Bittgesuch an die Herren Arbeitsgeber. Unsere Wünsche und Forderung. Durch schwache Zahlung und teures Leben sind wir gezwungen mit einiger Kraft unseren blutigen Verdienst welchen wir verdienen von den Arbeitsgebern zu fordern.” Befejezés pedig ez: „Die Herren Arbeitgeber, wollen die Güte haben in keiner Werkstätte mit den Gehülfen abmachen, sondern sich gefälligt an das Streik Comite wenden und die Auszahlung, Samstag 6 Uhr Abends bewerkstelligen, jedoch auf Zetteln insgesamt nach den Preisen des Tarifes und ersuchen höflichst die Zugehör Seide, Zwirn, Heftwolle, gefälligt selbst dazu zu liefern. Wir ersuchen die Herren Arbeitsgeber höflichst, dass uns um 11 Uhr vormittags den Stricke Comite Antwort zu geben, ob Sie einwilligen oder nicht, wenn daher unser Wunsch hiermit nicht erfüllt wird, sind wir gezwungen die Arbeit einzustellen.

Hochachtungsvoll

Das Oedenburger Schneider Stricke Comite.”

Tán nem lesz érdektelen a már említett 1872-es naptár felsorolása szerint a soproni szabómesterek névsorát adni:

Bihauschek Tamás

Bobek Ignác

Buchinger Mihály

Buschetzky Miklós

Danziger Vilmos

Deutsch Márkus

Dorn Mihály

Dowalik Antal

Eichinger Károly

Fiedelsberger György

Frankl Sámuel

Fuchs Miksa

Gergye József
Glöckler József
Habich Ferenc
Hammel Lajos
Herzl József
Hess Joél
Hess József
Hess Mayer
Kállai Mátyás
Kiss Jakab
Kleinrath Mihály
Kohn Salamon
Korenika Imre
Koliszár Jakab
Koszak József
Kovárcsik József
Kretschy Alajos
Kretschy Ferenc
Krisch Ferenc
Lautz Ignác
Lautz György
Lechner Ferenc
Lechner Miksa
Liebezait Mihály
Löffler János
Molnár József
Moser Bernát

Mrafka István
Nusser István
Palme Vencel
Pechan György
Peschek József
Pieler Mátyás
Poltzer Sámuel
Pulay István
Ruttrich Pál
Saly Alajos
Schimak József
Schlaif Vencel
Schneeberger György
Schubert Ferenc
Schwartz Ferenc
Spielvogel Vince
Steiner Mátyás
Steinhof Fülöp
Stockinger József
Szabó József
Szabó István
Szeitz Ferenc
Szele Ferenc
Szilágyi Imre
Szikora János
Szocsek Ferenc
Tálos Imre

Teucher Gottlieb

Thür József

Warkoweil Sámuel

Weiss András

Wigand Gyula

Wödl Mátyás.

35Feltűnően sok a névsorban a cseh hangzású vezetéknev. Feltehető, hogy ruhakereskedők is szerepelnek, po. Kohn Salamonnak, legalább is később ruhásboltja volt a Várkerületen. Voltak köztük kisebb műhellyel rendelkező mesterek is, így érthető, hogy amikor a segédekkel szemben megalkották a csatárláncot, a fenti listából nem éppen sokan jelentkeznek:

A segédek árszabására a választ németül adták meg és az iratok közt annak is csak a másolata maradt fenn:

„Übereinkommen. Wir unterzeichneten verpflichten uns gegenseitig der eingetretenen Arbeitsverweigerung seitens unserer Arbeiter folgendermassen:

I. wir anerkennen kein sogenanntes Streike Comitee, somit wir mit demselben auch nicht unterhandeln können u. wollen.

II. lassen wir jeden arbeiter, der sich meldet, arbeiten, u. gewähren demselben jeden möglichen Schutz.

III. Denjenigen Arbeitern gegenüber, die uns auf irgend eine weise verpflichtet sind, nach unseren Gutdünken gemeinschaftlich vorzugehen.

IV. Keiner von uns darf einen Arbeiter von einen andern weder auslösen oder demselben ein Geld vorstrecken.

V. widrigenfalls ein jeder der unterzeichneten zu einer Straffe von auf 10–20 F. gehalten wird und den allenfalls Betrag dem Versorgungshause zu gute kommt.” A nehezen kibetűzhető befejező sorokból kiviláglik, hogy a mesterek nem egyhangúan hozták meg a fenti határozatokat, amelyek szerint nem ismerik el a sztrájk-bizottságot, biztosítják segédeknek a munkát sztrájkoló társaik ellenében, a járandóságot együttes határozat alapján adják csak ki és nem lehet egyik mestertől a másiknak elcsalni az esetleg dolgozó segédjét. A megállapodás áthágóit 10–20 ft-tal büntetik. 20 mester írta alá, kb. a negyede a céhnek, közben új nevek is merültek fel, azok közül kettő szerepel.

Már most nézzük azonban a másik hadi állást. Feltéve, hogy minden segéd abbahagyta a munkát, akkor egy durva csomagolópapírra írt lista szerint számuk csak 49 volt, míg amint jeleztük, 1847-ben még 160, viszont a mesterek száma aránylag alig mutat változást. Persze a legtöbb aláírás nehezen olvasható:

„A Munka be állítás alkalmával aláírások névsorai:

Marlovits György [Marlovitz, Maravics]

Stefan Somogyi

Vensens Fliegler [Winzens]

Benkits Sándor

Anton Jerkovith

Franz Schmidt

Bargovszky Johann

Josef Schlomar [Szlámár]

Pál Winker

Johann Bauer

Graf Alajos

Szalai István

Fabiánkovits István

Mentes György

Samuel Prickler

Nemes István

Biber Sándor

Czingraber Ignác

Nimet Lajos

Kemény Elemér

Horváth Márton

Unterkirchner Andreas

Nagy János

Fölegi (?) István

Postl Lorenz

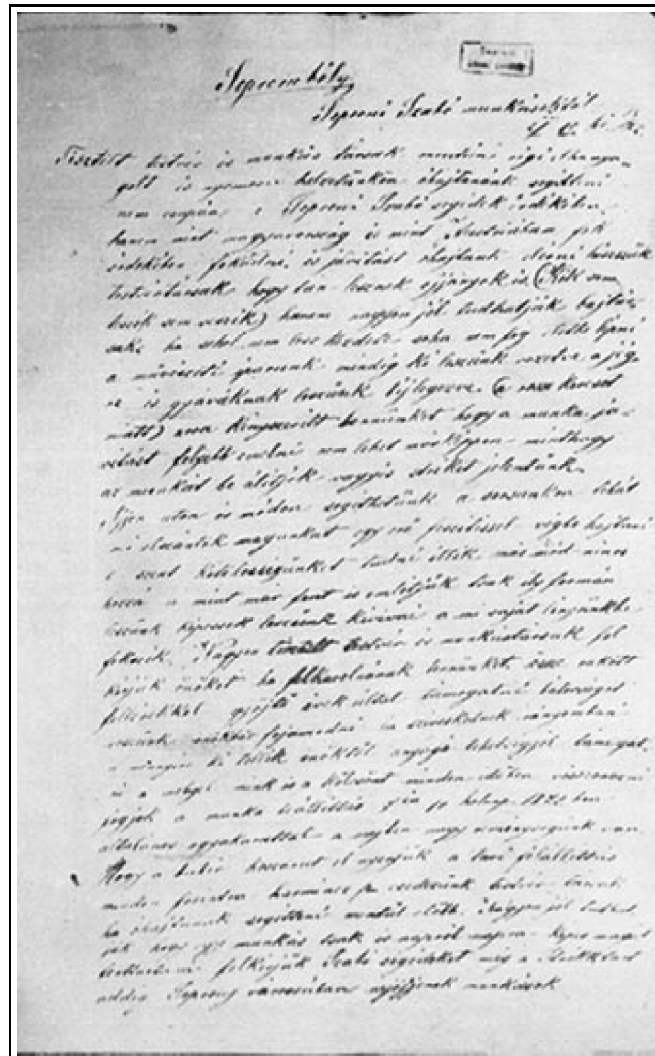
Bors József

Makrai Károly

Lovránics János

Kirchsteiger Josef

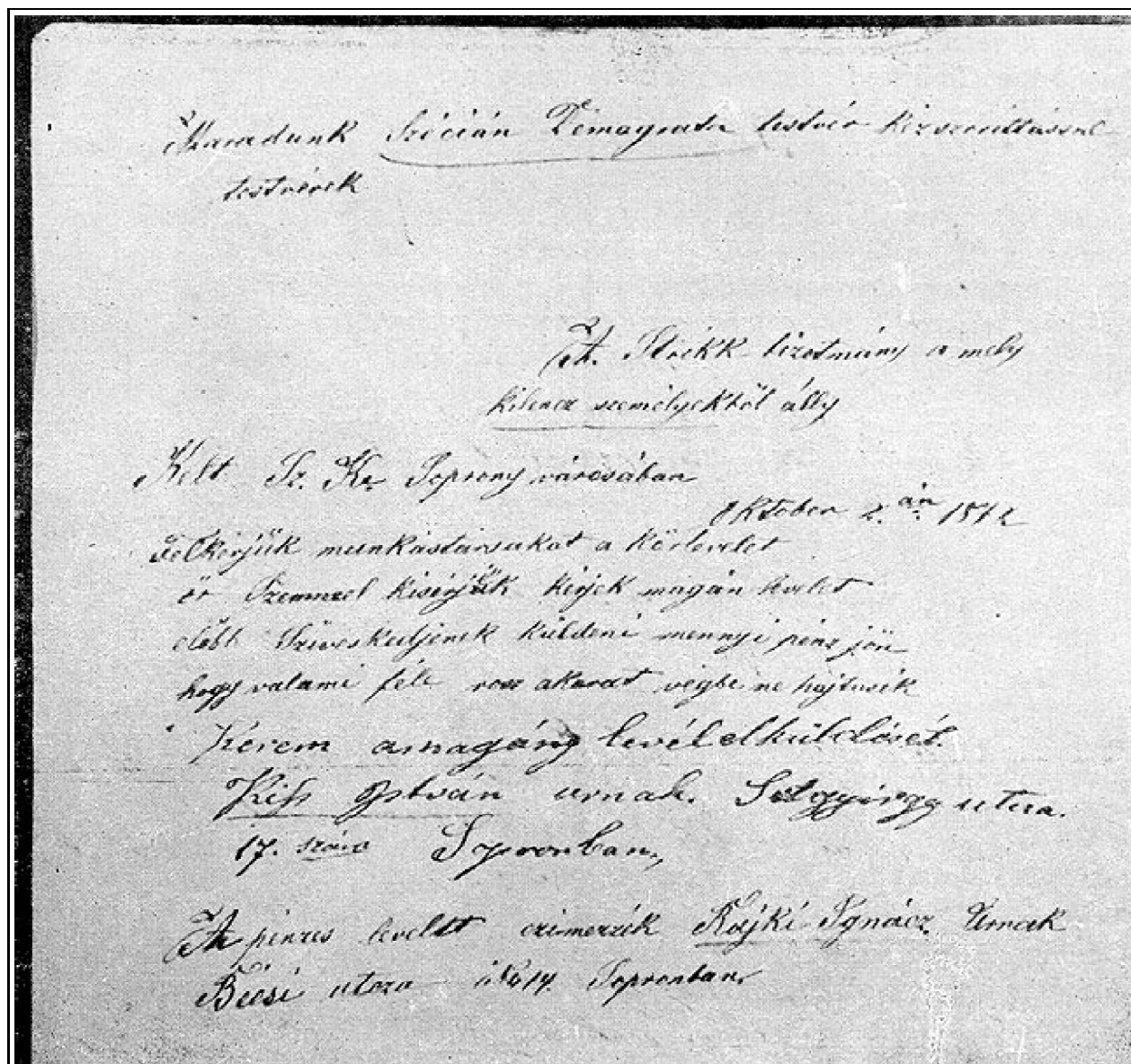
Gálly Pál
Liszt János
Magyar Miklós
Heinrick Süss
Krifka (?) Johann [Krivka]
Kiss István
Berlihk Feodor
Josef Pick
Rajkiy Ignác
Zsempor Józseff
Horváth József
Prókay Ferencz
Schhiroy Ferencz
Olvashatatlan rövidítés
J. Stukalek
Schebestien Jan.
Slögyi L.
Rogeck Lvs
Ridinger A.
Olvashatatlan.”

36a soproni szabólegények felhívása magyar szaktársaikhoz sztrájkjuk idején (1872.) 1. oldal

A sztrájk úgy látszik, már október 2-án elkerülhetetlennek látszott és segédeink eleve megírták leveleiket a dologról és a támogatást kérve más segédegyesületekhez. Az elkobzott iratok közt van a gráci szabósegédek egyesületének nyomtatott alapszabályzata is, mégis úgy látszik, a soproni legények szemüket **37**már akkor kelet felé, Magyarország irányába fordították és valószínűleg nem is fordultak osztrák szaktársaikhoz, legalábbis nincs nyoma, hanem meglehetősen azonos szöveggel németül Kecskemétre és Veszprémbe küldték levelüket, magyarul pedig Debrecenbe és Nagyváradra. Kecskeméten már október 5-én a rendőrség kezébe került a levél és azt másolatban az odavaló rendőrkapitány, Hajagos Illés már aznap elküldte a soproni kapitányi hivaalnak, írván: „A helybeni szabósegédekhez munkabeszűntetési csinközösségvégett²⁰⁽⁷⁸⁾ intézett felhívást szükséges tudomás és intézkedés végett azon megjegyzés mellett van szerencsém czimzett társhivatalhoz átszármaztatni, hogy ezen felhívás mielőtt arról az érdekelt Szabósegédek tudomást szerezhettek volna mai napon közvetlenül kezeim közé jutott.” Nyilván tehát megfigyelés alatt tartották a pesti sztrájk óta a szabólegények egyesületének postáját. Veszprém rendőrkapitánya október 10-én küldte vissza a soproni levél másolatát **38**a rendőrségnek: „A Soproni Szabó

segédek kiknek is kilentz tagbol álló Strike Comitájuk létezik Sopron városába, egy levelet intéztek a Veszprémi szabo segédeknek. ennek Original Copiaját további vizsgálat és intézkedés végett átszármaztani van szerencsém, a kellő intézkedés e hivatal által fogamatba vétetett.” Ezek szerint Veszprémben valamelyes következményei támadtak a soproni levélnek.

A soproni szabólegények felhívása magyar szaktársaikhoz sztrájkjuk idején (1872) 2. oldal

Még keményebb hang jellemzi a debreceni levelet, amelynek aláírója Simony Imre főkapitány október 11-i kelettel:

„E hivatal az % alatt csatolt s a Sopron városban tartózkodó szabó segédek ugynevezett Strick bizottmánya által, gyanithatólag az összes hazai nagyobb városokban elterjesztett lázító, s általános

munka-beszüntetésre izgató, s még a mellett talán csalási szándékból is kibocsátott iratoknak jött tudomására, melyek a Debreczeni és a Nagy Váradi Szabó segédekhez vóltak intézve az izgatással való foglalkozás mellett még csalási szándékot is feltételezhetni, menyiben a szóalatti felhívásokban pénzküldésekre is történik felhívás. E lázító iratokat tehát a további törvényes eljárás végett azon felhívással küldöm meg a Tek. kapitányi hivatalnak, hogy hatályosan intézkedni sziveskedjék, miszerint az ottani szabó segédek többé ily fajta leveleket a helybeli szabósegédekhez küldeni ne bátorkodjanak.”

Már most érdemes szemügyre venni a visszajuttatott felhívásokat, mennyiben lázító a hangjuk. Nézzük elsősorban a majdnem teljesen egyező német szöveget, amely Kecskemétről és Veszprémből került vissza a soproni rendőrséghez:

„Von Oedenburg

Von den Schneidergehülfen der königl. Freistadt.

Geehrte Brüder und Arbeitsgehülfen!

An dem schon seit langen verwahrlossten und traurigen Zustande – nicht bloss für Gehülfen hier in Oedenburg, sondern in ganz Ungarn, so wie auch in Oesterreich abzuhefen, sehen wier uns veranlasst an unsere Brüder, so wie Arbeitsgehülfen zu offeriren dass nur diser Zweck zu erlangen – dass eine Erhöhung der Bezahlung eintrette, so wie auch unsere Existenz zu verbessern. Es gibt kein anderes Mittel, als Stricke zu machen, welchen Plan wier fest entschlossen sind.

(Einer für alle, Alle für Einen!)

Am 7. October 1872 auszuführen.

Keiner wird von uns eine Werkstätte betreten, von welcher Ausbleibung und Festzusammenhaltung wir die sichere Hoffnung haben – den Arbeitslohn um 30 Prozent erhöht zu sehen.²¹⁽⁷⁹⁾

Euch geehrte Brüder und Arbeitsgehülfen ersuchend, dass (keiner) während des Strikemachens keiner Oedenburg betrette, als Zugereister –, sondern zu trachten, dass von Tag zu Tag die Erhaltung der Einigkeit, unserer Brüder und geehrter Arbeitsgehülfen wachsen, und sich gegenseitig unterstützen.

Mit Achtung und Gruss aus dem Oedenburger Schneider Stricke Comite

Szabósegédek

Szakegylete

Sopron

(:pecsét:)

Unser Bestreben ist (:Leben und leben lassen:)

³⁹N. B. Das Strike Comite besteht aus 9 Mitgliedern. *Adresse* Herrn Carl Sieber, Wiener Vorstadt.

Leerer Brief an Herrn Georg Marlowitsch Schwimschulgasse No 1 bei Herrn Hoffmann.”

A debreceni rendőrség küldte vissza Sopronba a nagyváradi levelet is, a két példány nem egészen azonos, az egyiket fényképmásolatban közöljük, a másikat szósz szerint adjuk:

„Soproni Szabó Munkásoktól!

Másodikán tizedik holnapon 872.

Tisztelt Testvér és Munkás társak. Miután régén elhanyagult a nyomorult helyzetünken óhajtanánk segíteni nem csupán a Soproni Szabó Segédek érdekében hanem mint Magyar Ország úgy szólván és mint Ausztriában fog érdekében feküdni fizetés- és javítást óhajtunk elérni hiszük Testvér Társak, hogy talán lesznek olyanok semteszik sem veszik. Hanem jól tudhatják baj társak, ha sehol nem lesz kezdete soha sem fog életben lépni a művészeti iparunk mindig kileszünk vezetve a jégre s gyávnak leszünk bélegezve. a roszt kereset mit ara kényszerint benünket hogy a munka javítást főleb emelni nem lehet mésképen mint hogy a munkát bé állítjok vagyis STriket jelentünk ilen uton modon segithetünk sorsunkon Tehát mink elszántuk magunkat egy erőfeszítéssel végben hajtani e szent kötelességünket tudni illik más mód nincs hozzá amint mán fönt is emlitjük csak ilforma leszünk képesek kivinni ami saját lényünkben fekszik nagyon tisztelt Testvér és munkás társak fölkérjük önöket hogy fölkarolnának benünket. összerakot filérekkel gyöjtő iverk által támogatni Bátorságot veszünk önökhö folamodni ha sziveskedjenek irányunkban amennyire kitelik önöktől anyagi tehetségel támogatni, amellely mint is a kölcsönt minden időben viszonzni fogjuk a munka beállítás 7dikén 10 holnap 872 általános egy akarattal amelben nagyreménységünk van. hogy a babér Koszort elnyerjük.

A Tarif föllállítás minden forintra 30 perczent esedezünk testvér társak ha ohajtanak segíteni mentül előb nagyon jól tudhatják, hogy egy munkás csakis napról napra képes magát fön tartani fölkirjük Szabósegédekéket míg a Strik tart adig Sopron városában ne jöjenek Maradunk Szocziál Demograta Testvér kéz szorítással Testvérek

A Strék Bizotmány amel kilencz bizotmánybul ály.

Kelt Szabad Királi Sopronvárosában Oktober másodikán 872.

Föl Kirjük munkás társakat kör levelet ör szemel kisirjik kirjük magán levelet előb sziveskedjenek küldeni hogy valami féle roszt akarattal végben ne hajtassik. Kérem a magány levél elküldését Kiss István urnak Szentgyörgy utca 17 szám Sopronban. A Pénzes levelet Czimezik Folyi István urnak Vár kerület 78-ik Házsám Sopronban.”

E példány alatt ovális pecsét lenyomata van 5,5x3 cm átmérőkkel: SZABÓ SEGÉDEK SZAK EGYESÜLETE SOPRON FACH FEREIN DER OEDENBURGER SCHNEIDER GEHILFEN; a középen elmosódott dísz. A másik példányon hiányzik a pecsét, ezen egyébként a „magány” levelet Kiss István címére kérik, a Szt. György utca 17. alá, míg a pénzküldeményt Rajki Ignáchoz, a Bécsi utca 14. alá.

Az azonos szöveg és a különböző írásmód azt a hitet kelti, hogy közös tollbamondás alapján készültek a levelek, az írók a maguk tájszólása és helyesírása szerint írták. Érdekes, hogy régi, meglehetősen cirkalmatos iparosnyelv mögül hogyan rajzolódik ki az új gondolkodás és a budapesti példa is követésre talált a szociáldemokrata párthoz való irányzódásban. Jellemző már a közösségi gondolat erős kidomborodása is!

megszűntnek tekintendő és az iratok elteendőek.” Október 16-án kelt az ügy lezárása, a sztrájk tehát nem tartott sokáig.

Úgy látszik, Marlovitzet tartották a legveszedelmesebb „kolompos”-nak, mert őt már október 11-én ki is toloncolták Sopronból, azután 15-én kerültek sorra a hidegkuti (Vas megyei) Szlámár József, a küllői (Girm) Riedinger Antal, a zsirai 25 éves Bors József („Mint veszélyes csavargó és lázító a hatóságok különös figyelmébe ajánltatik”, mondja a Kísérő levél = Schub – Pass) és a 24 éves, ebergöci Szalay József („Veszélyes lázító és csavargó. Különös figyelembe ajánltatik.”) Majd október 16-án a komáromi Rajki Ignác és a chrudimi járás Raskovic községből való Krivka János hagyta el Sopront tolonc úton.

Marlovitz György esetének még egy kis jellegzetes folytatása is akadt. Ugyanis miközben Kőszegre toloncolták, úgy látszik Langatón megállapodott a kísérője és átadta a község bírójának. Marlovitz azután alighanem maga folytatta az útját, és előírás szerint jelentkezett Kőszegen. Itt alaposan elcsodálkoztak rajta és értesítették dolgairol a soproni rendőrséget: „Toloncz levelet... nem hozott, miután vallomása szerint a Langatói bíró – belátván, hogy ő sem nem lopott, sem nem rabolt – egy itze borért szabad lábra bocsátotta.” Hiszen ami azt illeti, a bíró ráhibázott az igazságra, bár az itce bor miatt aligha menti fel valaki. Viszont Marlovitzben azt a hitet keltette, hogy a hatóságok titokban rokonszerveznek a sztrájkolókkal és ezért lopva visszatért Sopronba, hol is október 28-án a „Rapport” tanúsága szerint ismét elfogták éjszaka. „Visszatérési tilalom áthágása miatt 8 napi fogságra elítéltetett, és a büntetés kiállása után a városból kiutasított.” Így fejezi be a szabósztrájk egyik vezetőjének soproni életsorsát a rendőri jelentés 1872. november 6-án.

Sajátos módon a tanácsjegyzőkönyvben nem találunk említést a dologról. Megelégedtek a rendőri intézkedésekkel, úgy látszik, nem tartottak sokat a [42](#)dolog felől, pedig visszatekintve rá a kellő távlatból, egyáltalán nem volt jelentéktelen epizód a város élettörténetében. Még ha az első szervezkedés teljes polgári erőt talált is magával szemben, figyelemre méltó a pesti példaadás, hogy szociáldemokratának vallják magukat a segédek. Új dolog az irányzódás a magyar vidék felé és általában az, hogy mozgalmukat nem tekintik elszigeteltnek, az elvtársi közösséghez folyamodnak és ezzel megtalálták a sokkal későbbben elkövetkezendő sikerek útját.

Imre József: A soproni ARBEITER ZEITUNG (1907-1909)

Ma már jelentős külön irodalma van a magyar munkásmozgalom és ezen belül a Magyarországi Szociáldemokrata Párt történetének. Az egykorú hírlapok, folyóiratok és önállóan megjelent kiadványok mellett igen fontos forrásként használható dokumentumokat adott ki a Magyar Munkásmozgalmi Intézet. A válogatott dokumentumokat közlő köteteknek értékes részei a szemelvényes bibliográfiák. De számos részletes feldolgozás jelent meg 1945 után is.

Az alábbi – inkább helytörténeti vonatkozású – adatok jelentőségét emeli még az a tény, hogy hírlapirodalmunk történetében eddig még nem ismert, illetve nem ismertetett soproni német nyelvű hetilapról, az ARBEITER ZEITUNG-ról van szó.

A magyar periodikák adatait évről évre rendszeresen közlő Magyar Könyvszemle 1907–1910 évi összeállításában éppen úgy hiába keressük az ARBEITER ZEITUNG címét, adatait, mint az Országos Széchényi Könyvtár Hírlaptárának katalógusaiban.

E hetilap létének első jelét a NÉPSZAVA 1908. április 8-i (85.) számához mellékelte pártvezetőségi jelentésben találtuk meg. A jelentés VII. része a pártsajtóról beszámolva c) pont alatt felsorolja a pártlapokat és itt tizedik helyen megemlíti, hogy „az ARBEITER ZEITUNG, a soproni elvtársak lapja, hetenként egyszer jelenik meg.”

A Magyarországi Szociáldemokrata Párt 1908. április 19–23. napjain tartott XV. pártgyűléséről szóló beszámoló [1\(80\)](#) szerint Jócsák Kálmán a négy vidéki német nyelvű lap helyett „egységes német napilap” szervezését javasolta. Több különböző javaslat megvitatása után végül is az indítványok 18. ponja szerint „a Volksstimme-nek napilappá való átalakítását javasolja” ... a pártgyűlés. Tehát akkor (1908. ápr.) négy vidéki német lapja volt a pártnak. De melyek ezek? – Az előbb idézett pártvezetőségi jelentésben csak *három vidéki* német nyelvű lap címe szerepel: 1. ARBEITER ZEITUNG (Sopron), 2. VOLKSWILLE (Temesvár), 3. WESTUNGARISCHE VOLKSSTIMME (Pozsony) és – a negyedik talán a budapesti NÉPSZAVA német nyelvű melléklapja: a VOLKSSTIMME...? Erre a kérdésre egyelőre nem tudunk felelni, mert *A magyar munkásmozgalom történetének válogatott dokumentumai*, [43](#) 1900–1907. (III. köt.) szemelvényes bibliográfiájában sem szerepel a negyedik vidéki német nyelvű lap, de még a harmadik sem, mert a soproni ARBEITER ZEITUNG is hiányzik a felsorolásból.

A soproni Romwalter nyomda munkásai 1895 körül

Az alábbi adatközlés alapja az ARBEITER ZEITUNG-nak a soproni Állami Levéltárban jelenleg megtalálható 37 (Harminchét) száma. A soproni ARBEITER ZEITUNG adatait – a MSZ 3963–57 számú szabványnak a címleírásra vonatkozó részét figyelembe véve – a következőképpen állíthatjuk össze:

ARBEITER ZEITUNG. Organ der sozialdemokratischen Partei, Stadt und Komitat Sopron, 1908. márc. 29: Organ für die Interessen des werktätigen Volkes in Stadt und Land. Zentralorgan der Landerbeiter Ungans. – Eigentum der Soproner Sozialdemokr. Partei. SOPRON. 1907. szept. 1. – 1909. jan. 3. [?]. Erscheint jeden Sonntag.²⁽⁸¹⁾ Verantwortlicher Redakteur: Bela WAJDITS, 1907. szept. 29: Verantwortlicher Redakteur und Herausgeber: B. W., [1908. máj. 15.]: (Redakteur Rudolf MAYER). Herausgeber und für die Redaktion verantwortlich: Mathias FELBER, [1908. okt. 25.]: Ignatz SCHAMBAUER.... Druck von Josef UNGAR. – Mérete 40x26 cm, 1908. márc. 29: 42x26 cm. – Az összes meglévő számok négy lap terjedelműek, kivéve az 1907. dec. 29-i (I. évf. 18.) számot, amely 6 lapon jelent meg. – A néhány számban előforduló 3–4 soros magyar nyelvű szövegrészeket és a hirdetések egy részét kivéve az összes számot gót betűkkel nyomtatták. – Ára: Einzelne Nr. 442 Heller, ins Haus gebracht fürs ganze Jahr 2 Kronen, 1908. jan. 5: 2,40 Kronen, 1908. márc. 29.: Einzelne Nr. 4 Heller, ...fürs ganze Jahr 4,80 Kronen. – Redaktion: Sopron Theaterplatz 8, I. Stock, 1907. szept. 22: Petőfiplatz 8, I. Stock (a tér nevét szept. 15-én változtatták meg!) 1908. jan. 5: Petőfiplatz 6, I. Stock, 1908. június 14: Briefe und Sendungen ausschliesslich an Buchdruckerei Josef Ungar, Sopron Georgeng. Nr. 11., 1908. okt. 25:

Administration und Expedition: Sopron Neugasse 28. – Administration: Csengerigasse 33/a. Parterre, 1907. nov. 10: Ó-Gabonátér 14, I. Stock, 1908. jan. 26: Petőfiplatz 6, I. Stock, 1908. jún. 14: lásd a Redaktion-nál közölt adatokat.

SOPRONI ÁLLAMI LEVÉLTÁR-ban: I. Jhrg. (1907) Nr. 2, (szept. 8.), 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 15, 16, 17, 18 (dec. 29.), – II. Jhrg. (1908) 1, 2, 3, 4, 455, 6, 7, 11, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 24, 27, 43, 45, 46, 47, 48, 51, – III. Jhrg. (1909) Nr. 1,... (?) – A II. Jhrg. (1908) Nr. 50. nem jelent meg.

Külön ki kell emelni, hogy az I. évf. 1. szám nincs meg és megjelenési idejét a második szám keltéből állapítottuk meg. Az utolsó szám csak a jelenleg ismertek között a legutolsó. Feltehető még további szám (esetleg több) megjelenése is. A III. évf. 1. számában van még olyan cikk, mely „Schluss folgt” jelzéssel végződik. Ha pedig mégis ez az utolsó megjelent szám, akkor viszont annyi biztos, hogy nem a kiadó

szándékával egyezően, valami külső akadály vagy kényszer következtében váratlanul szüntette be megjelenését 1909. január 3-án.

E német nyelvű soproni hetilap megindítását, szerkesztését, kiadását illetően az egykorú hivatalos iratokból a következőket tudhatjuk meg:

Wajdits Béla soproni illetőségű soproni (Müller P. u. 8. II. em.) lakos, a soproni szociáldemokrata párt titkára³⁽⁸²⁾ – a soproni polgármesteri hivatalban 1907. augusztus 23-án 392/el. 1907. szám alatt iktatott sajátkezűleg írt kérvényében – bejelenti:

„A soproni szociáldemokrata párt elhatározta, hogy 1907. szept. 1. kezdődőleg „Arbeiter Zeitung” címén egy *szociáldemokrata gazdasági és társadalmi, nem politikai*⁴⁽⁸³⁾, német lapot fog kiadni, hogy a városi és a megyei munkásság érdekei hathatósan meg legyenek védve. *Nincs szándékunkban az elfajult politikai tülekedésekben résztvenni*, ami bennünket vezérel az, hogy a *magyarországi munkásság* – sajnos *nagyon mély fokon álló* – szintjét a lehető *legmagasabb fokra emeljük*.” A bejelentő a továbbiakban közli a felelős szerkesztő, kiadó és nyomda adatait. A dőlt betűvel szedett részt egyszer, a dőlt és ritkított betűvel nyomtatottakat kétszeresen maga Wajdits Béla húzta alá bizonyára megvalósítandó programjának hangsúlyozásul. Szándékának kinyilvánítása és az akkori magyarországi munkásság „szintjére” vonatkozó véleményének megfogalmazása nyilván nem hagyott kétséget az illetékesekben afelől, hogy nemcsak címében lesz munkásság az új lap, hanem tartalmában és szellemében is.

Mégis! A „ma!” és „sürgős” jelzéssel ellátott ügyiratra a városi rendőr alkapitány már augusztus 27-én ráírta: „Rendőri szempontból kifogás nem emelhető” és augusztus 30-án a polgármester tudomásul vette a bejelentést. A győri ügyészség azonban már szeptember 4-én jelzi a polgármesternek, hogy „azon kifejezés a »szociáldemokrata párt« nem elégséges” és kérdezi, ki a kiadó. Az 1907. szept. 11-i jegyzőkönyv szerint az „Arbeiter Zeitung” című nem politikai hetilap kiadója és tulajdonosa is Wajdits Béla. A győri ügyészség október 31-én kelt újabb kérdésére, hogy van-e óvadéka a lapnak, a polgármesteri válasz röviden közli, hogy „... óvadéka nincs, mert mint nem politikai lap van bejelentve.” Ez a kérdés és válasz 1908. febr. 14–16-án megismétlődik.

A további hivatali iratokból már csak annyit állapíthatunk meg, hogy „Wajdits Béla számfejtő⁵⁽⁸⁴⁾, a pozsonyi munkásbiztosító hivatalnál”, a Sopronban ⁴⁶1908. május 15-én iktatott nyilatkozata szerint lemond a szerkesztésről és kiadásról s az Arbeiter Zeitung-ban megjelent cikkekért többé felelősséget nem vállal. Ugyanezen a napon kelt jegyzőkönyv szerint: „Felber Mátyás vashengerész, jelenleg a soproni szociáldemokrata párt titkára, sopronrakosi illetőségű, soproni lakos... a mai naptól kezdve felelős szerkesztője,... és kiadó tulajdonosa is” az Arbeiter Zeitung című hetilapnak. A polgármesteri hivatal 1908. október 24-én vette Felber Mátyás német nyelvű bejelentését, mely szerint csak No. 43-ig (1908. október 25-ig) felelős a lapért, mert a felelős szerkesztői és kiadói jogáról lemondott. A polgármester október 26-án kelt első, de ki nem adott iratában felszólítja az újság kiadásában érdekelteket, hogy jelentsék, ki a felelős szerkesztő. 1908. október 28-án beérkezik azonban a megelőző napon kelt bejelentés, mely szerint SCHAMBAUER Ignác soproni lakos (Új utca 18. szám alatt – az újság címlapján Neugasse 28. a szerkesztőség címe!) „... az Arbeiter Zeitung gazdasági hetilap felelős szerkesztői és kiadói állását” átvette és „f. évi október 25-től (!) jegyezni fogja.” A polgármester ezt is tudomásul vette. Több hivatalos irat az Arbeiter Zeitungra vonatkozóan nincsen a soproni Állami Levéltárban. A felsoroltak mind XVI. 56/907. szám alatt találhatók.

A korabeli soproni viszonyok jellemzésül felelevenítünk néhány számadatot. A város lakóinak száma

1900-ban 33 478 volt.⁶⁽⁸⁵⁾ Ebből kereső 16 242 és eltartott 17 236. Foglalkozás szerint a keresők így oszlottak meg: őstermelő 2 310, bányászat 780, ipar 3,831, kereskedelem és hitel 1 060, közlekedés 614, közszolgálat 1 824, véderő 2 850, napszámos 472, nyugdíjas 786, egyéb 302, házi cseléd 1 953. Feltételezve, hogy ez az összetétel 1907-ig sem változott lényegesen, azt mondhatjuk, hogy a bányász, iparos, vasutas, napszámos foglalkozású keresők száma több mint harmada, – a mezőgazdasági dolgozókat is számítva pedig mintegy fele az összes keresőknek. A házi cselédek 2 000 körüli számával együtt és a többi foglalkozási ágak (kereskedelem, közszolg.) számaiból is csak a munkabérből élő keresőket számítva – mai kifejezéssel élve – a dolgozók számát legalább 12 000-re becsülhetjük. – Így talán túlzás nélkül állíthatjuk, hogy a munkásság részére készülő hetilap csak Sopronban a lakosság mintegy háromnegyed részének érdekeivel foglalkozhat és ebből a nagyobb részből remélhette olvasóit, előfizetőit.⁷⁽⁸⁶⁾ – Érdekes adatok még: Sopron város összes adózóinak száma az 1907. évben 8 470,⁸⁽⁸⁷⁾ az MSZDP XIV. kongresszusán elhangzott jelentés szerint pedig „Sopronban a szervezett munkások száma meghaladja az 1 500-at”.⁹⁽⁸⁸⁾ Tehát az új munkásújság részére 1907-ben Sopronban nemcsak lehetőség kínálkozott, de igen komoly feladat is várt rá.

Az Arbeiter Zeitung megindításának, szerkesztésének, kiadásának, sőt egész létének, történetének értékeléséhez hozzátartozik még az egykorú soproni hírlapok adatainak ismerete is. Indokolásul elég csak arra hivatkoznunk, hogy Wajdits bejelentésének az a része, melyben „az elfajult politikai tülekedések”-ről szól, egyszerre különös értelmet nyer, ha ezzel kapcsolatban utalunk a Sopronban megjelenő „Nemzetőr” 1907. szeptember 12-i (209.) számában a harmadik lapon közölt kis közleményre: *Hatvankét sajtópör...* Sopronban.⁴⁷ Ez a helyzet az Arbeiter Zeitung megindulásának idején, – a következő évben azonban már a százat is felülmúlja a soproni sajtóperek száma.

Az egykorú hírlapok közül 1907. szeptember 1-én a legidősebb az OEDENBURGER ZEITUNG, negyvenedik évfolyamában hetenként hatszor jelenik meg. Politikai napilapként Marbach Ernő felelős szerkesztő és Romwalter Alfréd nyomdatulajdonos kiadásában nagyobb zaj és élesebb hang nélkül kielégíti a mérsékeltek, az elégedettek igényeit. Vele majdnem egyidős a 39. évfolyamában járó NEMZETŐR (előbb: „Sopron”, „Soproni Ujság”, „Soproni Hírlap” volt). Ez a soproni függetlenségi és 48-as párt orgánuma. Főszerk. és kiadója: Berecz Ábel, a párt elnöke. Felelős szerkesztője: Dr. Meiszner Ernő. Hetenként hatszor jelenik meg és Röttig Gusztáv és Fia nyomdájában készül.

Hetenként háromszor jelenik meg a WESTUNGARISCHES VOLKSBLATT. Vasárnapi számát Volksausgabe-nak nevezi s ez külön előfizethető. Jellegét röviden „politisches Organ” kifejezéssel határozza meg, a címlap alsó szegélyén azonban közli: „Christen leset nur christliche Zeitungen!” 1907-ben XV. évfolyamában felelős szerkesztője: Tómai Jenő. Török és Kremszner nyomdájában készül.

Hetenként kétszer jelenik meg ebben az időszakban Sopronban két hírlap. Egyik: RADIKAL (előbb: Oedenburger Rundschau) XIII. évfolyamánál tart, szerk.: Julius Rath, felelős szerkesztő: Richard H. Seyller, kiadó és tulajdonos: Zsombor Géza. Herausgeber: Hírlap- és naptárkiadó vállalat, Sopron. Csütörtöki száma 4 lap, de vasárnap 8–10 lapon jelenik meg (ebből csaknem négy lap hirdetés!). A másik csütörtöki és vasárnap megjelenő hírlap: SOPRONI NAPLÓ 1907-ben XI. évfolyamát írja. Felelős szerkesztője: Rábel László. Szerkesztő- és kiadóhivatala és nyomdája a Várkerület 72. szám alatt Röttig Gusztáv és Fia cégnél van. Címlapján nem jelzi, de kiadója önértzetesen hirdeti azt, hogy Sopron „legtekintélyesebb és legelterjedtebb lapja”.

De van még egy hetenként egyszer (vasárnap) megjelenő lapja is Sopronnak: Der FREIE BÜRGER. Ez is a függetlenségi és 48-as párt lapja. Tulajdonosa: Berecz Ábel pártelnök. Felelős szerkesztője: Székely

Kálmán. Szerkesztősége a Várkerület 8. sz. alatt, kiadóhivatala pedig nyomdájában: Röttig Gusztáv és Fia cégnél a Várkerület 72. sz. alatt van. Ez a legfiatalabb újság ebben az időben. Első évfolyam 1. száma 1907. április 14-én jelent meg s a legutolsó ismert száma, a 93. az 1909. január 17-i dátumot jelzi.¹⁰⁽⁸⁹⁾

A teljesség kedvéért megemlíjtük még azokat a soproni újságokat is, amelyeknek egy példányát sem sikerült eddig még kézbe venni. Ilyenek:

NÉPAKARAT politikai hetilap, 1906. április 1-től december 2-ig jelent meg minden vasárnap. Kiadótulajdonosa: Zsombor Géza, felelős szerkesztője: Ráth Gyula volt. Néhány havi szünetelés közben a Népakarat fuzionált a „Soproni Szemlé”-vel, mely a „Munka” melléklete volt és 1907. május 5-től augusztus 4-ig SOPRONI SZEMLE (NÉPAKARAT) címmel önálló politikai hetilapként jelent meg. Kiadótulajdonosa: Zsombor G., fel. szerkesztője: Ráth Gyula, 1907. júl. 2-től pedig László Arnold a felelős szerk. és kiadó is.¹¹⁽⁹⁰⁾

„A MUNKA”, illetve „MUNKA” című politikai hetilap 1907. márc. 17-től november 8-ig, majd *nem politikai* lapként november 9-től. Kiadótulajdonosai: ⁴⁸Kővári – Kaffher Béla, Horváth Kálmán (szombathelyi lakosok) és Zsombor Géza. Felelős szerk.: Ráth Gyula, 1907. máj. 11-től László Arnold, 1907. július 3-tól, Ráth Gyula, 1907. november 20-ától Nagy József (lakik: Szombathely, ipartestület).¹²⁽⁹¹⁾ – Állítólag 1907. november 17-én már megszűnt.¹³⁽⁹²⁾

A PROGRESS című hetilapról még kevesebbet sikerült megállapítani. A Magyar Könyvszemle 1908. évi kötetében közölt összeállítás¹⁴⁽⁹³⁾ szerint 1907-ben megszűnt. Viszont a Magyar Könyvészet 1909. évi kötete szerint 1910 elején a Progress III. évfolyamában járó hetilap, melynek szerkesztője Bük Gyula, tulajdonosa ugyancsak ő és társa, nyomdája Romwalter Alfréd üzeme.¹⁵⁽⁹⁴⁾

Részletesebb felsorolás nélkül utalunk még arra is, hogy ebben az időszakban Sopronban hét nyomda működött és több bécsi lapot, folyóiratot – legalább átmenetileg – Sopronban nyomtattak.¹⁶⁽⁹⁵⁾

Ilyen sajtóviszonyok között, ennyi soproni újság mellett határozta el a soproni szociáldemokrata párt az ARBEITER ZEITUNG kiadását. Ennyi létező lap mellett sem volt azonban alaptalan az a törekvés: „hogy a városi és megyei munkásság érdekei hathatósan meg legyenek védve”. Az 1907. évi soproni újságokat átnézve – ismételten állíthatjuk – igen jogos volt az a szándék is, hogy az új lap az elfajult tülekedésekben nem vesz részt. Csak megdöbbenéssel és visszataszító érzéssel lehet olvasni a sárgult lapokon nyomtatásban összehordott ötven év előtti személyeskedéseket, kioktatásokat, rágalmakat, sajtóper részleteket. Különösen sokat foglalkoztak egymással a RADIKAL és a NEMZETŐR. Ez utóbbi kiadásában a „Der Freie Bürger” című hetilap – amint 93. számában, 1909. január 17-én sajtópörük lezajlása után összefoglalja a történeteket és nyíltan bevallja, hogy – elsősorban a Radikal ellen készült. De nem maradt le a kifejezések eredetiségében és nyersségében a Westungarische Volksblatt sem az előbb említettektől. A közérdek, a sajtó tisztességének megvédése címen a maró gúnnyal s válogatott sértésekkel megtüzdelt cikkek, leleplezések és viszontvadások, vagy higgadtan szólva az újságírók egymás elleni írásai sokszor még a híryanagot is kiszorították, a nagy nemzeti és társadalmi problémák részére pedig helyet sem hagytak. Ötven év távlatából még az ellenszenves formán, stíluson is átsüt, szinte éget és perzsel az a lényeg, hogy e sajtóharc mögött – talán a cikkírók tudta nélkül – nagyon súlyos és megoldatlan, sőt az akkori viszonyok mellett meg sem oldható társadalmi bajok, nehézségek, gondok lappangtak. A többi nem sajtóperes lapok tartalma pedig a mai olvasót arról győzheti meg, hogy a többség a megelégedettség gondtalanságával „politizált” a kormány mellett vagy ellen és foglalkozott a város ügyeivel, kíváncsiságát pedig kielégítette a világ távoli tájain történt, vagy csak az újságíró találékonysága eredményeként leírt

rendkívüli esetek beszámolóinak elolvasásával, – nyugodt vérmérsékletéhez mért felháborodását pedig kisebb-nagyobb tolvajok, veszekedések, botrányok kiszínezett leírásain gyakorolhatta.

Sztrájkok, üzemi balesetek és egyéb munkás-gondok kisimítva, szolid hírként jutottak el a polgári sajtó olvasóihoz. Nem változtat lényegesen e képen az sem, hogy Budapesten már évek óta megjelent a Népszava, a Volksstimme és a Szociálizmus...

49 Tehát az 1907. évi soproni napi sajtó adatait összefoglalva nem mondhatunk mást mint azt, hogy az új lap célkitűzései és szándéka a tényleges helyzet helyes értékelésén alapult és a jövő szempontjából is jó irányba mutatott.

Ezután már második lényeges kérdésünk csak az lehet, hogy mily módon és mennyire sikerült a vázolt feladatot az Arbeiter Zeitung útján megoldani, illetve a kitűzött célt megközelíteni.

Válaszkeresésünk közben elsősorban azokat az adatokat vesszük figyelembe, amelyek a még meglévő példányokban megtalálhatók. Igaz, hogy így véleményünk értéke csak a restaurált képéhez hasonló lehet. Az Arbeiter Zeitung 70 megjelent száma közül csak 37 áll rendelkezésünkre és így – a jelenleg ismert (III. Jhrg. Nr. 1.) után még esetleg megjelent számokat nem is számítva – egy véletlenül kialakult, ill. megmaradt félből kell az egészre következtetnünk, az egészről véleményt alkotnunk.

A meglévő számok beosztását vizsgálva az első, ami feltűnik az, hogy nem ragaszkodik mereven a szerkesztő az addigi hírlapi szokásokhoz, sőt még a saját beosztását is többször változtatja. Mindvégig megmarad azonban a lapoknak három hasábra való beosztása. Csak a – fénykép-mellékleten is közölt – október 10-i munkabeszüntetésre vonatkozó felhívást közli teljes lapszélességben és később néha egy-egy címet. A kereskedő és iparos cégek hirdetéseit jórésztben két hasábra kiterjedő szélességben helyezik el a negyedik lapon, esetleg a harmadik alsó felén is. Általában – kevés kivétellel – elől a címlapon „vezércikket” közöl, nagyon sokszor azonban ez átnyúlik a második lap első hasábjának feléig is. Ennek egyik magyarázata lehet az, hogy a vezércikket az író a címlap terjedelméhez szabta, de a szerkesztő még valami fontosabbat elébe – az első hasádba – tördeltetett és így a vezércikk vége átnyúlt a második lapra.

Ez a „még fontosabb” ma is első pillanatra figyelmezteti az olvasót arra, hogy munkásmozgalmi újságot lát. Ezek a legelső helyen közölt felhívások, figyelmeztetések, híradások a munkások mozgalmi ügyeire vonatkoznak: taggyűlés, konferencia, kongresszus, népgyűlés idejét, helyét, tárgyát, esetleg előadóját is közlik. A szokásos újságszerkesztés mellett ilyen közlemények vagy a hírek elejére, vagy külön egyesületi, társadalmi élet rovatba kerültek volna.

További egy, esetleg két hasábra terjedő beszámoló, figyelő, értekező cikkek, glosszák foglalják el a második lapot. Ezek után következik a „Neuigkeiten” hírovata, később „Wochenereignisse” rovatcímmel. Nem rendszeresen „Vereinsanzeiger”, „Bergarbeiter”, „Ausland”, „Briefkasten”, sőt „Theater” rovat is van. Lényeges, a tartalomra is kiható változást mutat az 1908 április elején először megjelent „Feld- und Hilfsarbeiter Verband”, később röviden csak „Der Feldarbeiter!” címen állandósult rovat.

Tartalmát illetően elsősorban azzal jellemezhetjük, hogy az Arbeiter Zeitung függetleníti magát a többi hírlap által szokásos módon és rendszeresen tált több-kevesebb szenzációt jelentő napi eseményektől. Utólag jogosnak látszik a feltevés, hogy e lap szerkesztősege nem is akart ún. „teljes és mindenre kiterjedő tájékoztatást” adni. Cikkei, hírei, közleményei azt mutatják, hogy szinte kizárólag a munkások szemével nézte a világot és eseményeit; – a munkások osztálylapja volt akkor is, amikor verset,¹⁷⁽⁹⁶⁾ elbeszélést¹⁸⁽⁹⁷⁾, vagy külföldi **50**hírt közölt. A hazai törvényhozás és közigazgatás, vagy a belgiumi, angliai és amerikai

bányászügyek kapcsán is mindig a munkások szemével figyel meg és szempontjai szerint mond véleményt, és – tudatosan szembehelyezkedik a polgári véleményekkel.

A Magyarországi Szociáldemokrata Párt soproni hetilapja lévén, szükségszerűen átvette a budapesti vezetőségtől az akkori nagyobb problémákat: a szervezkedés, a pártsajtó fontosságának állandó hangsúlyozását és minden lehetőséget kihasználva állandóan folytatta a választójogért folyó küzdelmet. Kemény szavakkal kommentálja a közigazgatás működését, elsősorban a soproni városi hivatalos intézkedéseket. A csendőrség és rendőrség, határrendőrség tevékenységét, akcióit szinte rendszeresen és ironikusan kipellengérezi. A dolgozók ellen ügködő főszolgabírákat is nemegyszer megleckézteti. Amiről a többi soproni hírlap csak néhány soros hírben számol be, vagy éppen meg sem emlékezik, azt az esetet – ha munkáson esett a sérelem – már hosszabb hírben úgy adja tudtul olvasóinak, hogy a sérelem lényegét is megmagyarázza és keresi a megoldást is; – tiltakozik a munkásság nevében, s a felettes hatóságok intézkedését kéri. Sokszor egészen kis hír kapcsán is rámutat az akkori egyoldalú osztályuralomra és jelzi, hogy a baj kiküszöbölése csak az osztályuralom megdöntése után valósítható meg. Ilyenkor meglepő azonban az, hogy harcot hirdetve az osztályuralom ellen, mégis csak addig jut el, hogy az általános, titkos választójogért kell harcolnia mindenkinek, mert ezzel – szerinte – egy új választás után megvalósul a munkások állama. Nem mondja, de vallja a forradalom nélkül történő átalakulás elméletét.

Ez a feltűnő megtorpanás csak részben leli magyarázatát abban, hogy a kir. ügyészség éber figyelésének tudatában az újság a további megjelenés érdekében elhallgatta véleményét. Ebben „a törvényesség határain belül” kifejezéssel meghatározható állásfoglalásban az akkori szociáldemokrata véleményt ismerhetjük fel. Jellemzők politikai jelszavai: az 1907. október 10-i országos munkabeszüntetés előtt: Genossen! Heraus mit der roten Nelke! (= Elvtársak! Elő a vörös szegfűkkel!), – 1908-ban: „Heraus mit dem allg. geh. Wahlrechte!” (= Jöjjön az általános titkos választójog!) és „Es wird in Ungarn keine Ruhe, so lange wir das allg. Wahlrecht nicht haben!” (= Nem lesz addig Magyarországon nyugalom, amíg nincs általános választójogunk!), – „Ohne Geld lässt sich keine Wahlbewegung machen. Agitiere und sammle jeder für den Wahlfond.” (= Pénz nélkül nem lehet választási mozgalmat csinálni. Agitáljon és gyűjtsön mindenki a választási alapra.) Meglepő, hogy a lapok alsó szegélyén, ahol e buzdító mondatok megjelentek, nagyon sok esetben egy-egy soproni kereskedő üzleti hirdetését közli.

A mondottak szemléltetéséül részletesebben ismertetünk egy olyan számot, amely nagyobb eseménytől, szenzációtól függetlenül – mondhatnánk: rendes, szinte „hétköznapi” formájában – mutatja be a lap jellegét, szerkesztőinek, íróinak véleményét, szándékát, irányvonalát.

51Az első évfolyam 8. száma (megjelent 1907. október 20.) „*Das neue Kranken- und Unfallversicherungs-Gesetz*” (Az új betegségi és balesetbiztosítási törvény) című aláírás nélküli vezércikkében az 1907. évi XIX. törvénycikkkel kapcsolatos álláspontját fejt ki – félreérthetetlen módon kifejezve elítélő véleményét a már 1907. július 1. óta hatályos törvényről. A történelmi előzményekre való utalás közben – már a második bekezdésben – így szól (az eredeti német szöveget magyarra fordítva): „Mivel Magyarország mezőgazdasági állam, az agrárfeudális érdekek képviselői a parlamentben többségben vannak, (és) ők mindenkor gondosan védik a saját érdekeiket és határozottan szembeszállnak bevételeik mindennemű megterhelésével.” A korábbi (1891 és 1901) magyar törvényeket Németország és Ausztria törvényei elrontott („verkrüppelt”) másolatainak tartja. Majd így folytatja: „Nem feladatunk ezt az új törvényt itt bírálni – mint minden, ami Magyarországon a munkásosztály érdekében készül, ez a törvény is rendkívül felületes és a legnagyobb jóakarattal sem nevezhető egy különös szociális alkotásnak.” Ezután rámutat arra, hogy az új törvény: „raubt der Krankenkassen-Institution jene Autonomie, die sie bis jetzt besass und mit der Parität... unterwirft die wirtschaftlich Schwächeren – die Arbeiter – der Willkür der

wirtschaftlich Stärkeren – der Arbeitgeber.” (Elrabolja a betegpénztár intézmény eddigi autonómiáját és a paritással... a gazdaságilag gyengébbeket – a munkásokat – aláveti a munkadóknak, a gazdaságilag erősebbek kényének.) Ezért hangsúlyozza a továbbiakban azt, hogy a szervezett munkásságnak, mint erre hivatott vezetőnek az új és hiányos törvény mellett is meg kell teremtenie azt, amit a kormány nem tudott, vagy nem is akart: a valóban jó munkásbiztosítás intézményét. Három kis csillag után a törvény legnagyobb hibájának említi azt, hogy „ismét kizárták a mezőgazdasági munkások nagy számát a biztosítási lehetőségből”. De a következő sorokban a gyári, üzemi betegsegélyzőkről és a bányászok segélyintézményeiről sem nyilatkozik kedvezően. Végül utalva arra, hogy az üzemi betegsegélyzők csatlakozhatnak a központhoz, így oktatja, tanítja olvasóit: „Mindenesetre a munkások érdeke az, hogy az összes magánbetegpénztárakat (Privatkrankenkassen) oszlassák fel. A központosításnak kétségtelenül nagy előnyei vannak, (mert) ilyen intézmény fölött az összmunkásságnak, azt lehet mondani, korlátlan ellenőrzése van és a munkásság érdekeit így eredményesebben megvédheti.” – És arra is figyelmeztet, hogy „sohasem szabad elfelednünk: ha mi ebből az intézményből egy igazi munkásjóléti szervezetet akarunk csinálni, ügyelnünk kell arra, hogy az intézmény vezetése szervezett munkások kezében egyesíttessék.”

Az 1907. október 20-i szám második cikkében „*Kulturbild Ungarns*” cím alatt az összesen nyolc bekezdésből csak háromban foglalkozik a születések, a gyermekhalandóság, az átlagkereset, kivándorlás és a lakóházak országos statisztikai adataival, – a többi öt bekezdésben pedig az ismeretlen cikkíró szinte programot közöl. A cikk első két bekezdését szószerint idézzük: „Nicht Vaterlandshass ist es, was uns leitet, wenn wir Sozialdemokraten unbarmherzig und unerschrocken den rot-weiss-grünen Schleier der nationalen Fäseleien hinwegreissen, um die nackte Wahrheit zu zeigen. Wir legen unbarmherzig die Axt an die Wurzel, die Hand an die Wunden und decken die Urquelle allen Uebels auf; weisen aber gleichzeitig die Heilmethode an und zeigen die Arznei, die diese Wunden heilen kann.

Unsere Feinde stellen aber diese Aufrichtigkeit als Vaterlandsverrat hin und denunzieren uns als gemeine Verräter, weil wir auf diese rot-weiss-grünen Lügen nicht mehr aufsitzen und weil wir die Interessen des Vaterlandes heute schon von den Interessen einzelner Gesellschaftsklassen zu unterscheiden vermögen. 52 Die grössten Feinde unserer Ideen sind eben diese Geistesprostituierten, die sich nur im Sumpfe wohl fühlen, die die Schwachheit unserer Nation, den Kräfteverlust unseres Volkes, die Korruption des öffentlichen Lebens zu ihren Gunsten auszunützen und daraus für sich Kapital zu schlagen verstehen.”

És a cikk vége talán még érdekesebb: „Wenn hier nicht bald Abhilfe geschieht, so ist das Los dieses Landes entschieden; wenn nicht neue Kräfte, neues Blut in die trockenen Adern gelangt, ist dieses Land zerfallen. Das allgemeine Wahlrecht ist auch ein Mittel, um die Lebenskräfte der Nation zu stärken. Das auf Grund des allgemeinen, direkten und geheimen Wahlrechtes gewählte Parlament wird das Klassenparlament stürzen,...”

„*Streik in Brennborg*” a címe a harmadik cikknek, amely a többi soproni hírlapban csak rövid hír, – az „*Arbeiter Zeitung*”-ban azonban a következő szöveggel jelent meg: „Már hangsúlyoztuk, hogy Brennborgban addig nem lesz nyugalom, amíg a munkásság követeléseit – amelyeknek teljesítésére, mellékesen szólva, a polgármester úr becsületszavát adta – teljesen el nem fogadják. Ezután a nyílt háborúskodás után feltétlenül kisebb harcok, mondhatnánk gerilla-harcok jönnek, amelyek a termelést ténylegesen akadályozzák és mind a két félnek nagy kárt okoznak. Sajnos a mi szavunkat nem hallgatták meg. A gerilla-harcok már megkezdődtek.

Kedden este a csillések (die Läufer) számszerint 56-an beszüntették a munkát és a becsületszóra megígért béremelésüket kérték. A kizsákmányolásnak nincs határa. Mint egy igazi Néró, mint egy zsarnok úgy bánik

most Szenes igazgatójelölt úr ezekkel a szegény bányászokkal, akik most nem tudnak magukon segíteni és időnként kissé elfáradva, az igát összetörni, de ez előbb, vagy utóbb sikerülni fog.” Október 17-i keltezéssel pótlóan közli még: „a csillések részleges sztrájkja a munkások győzelmével végződött. A béreket 2,20 koronáról 3 koronára emelték. Az ifjúmunkások a munkát ismét azonnal felvették.”

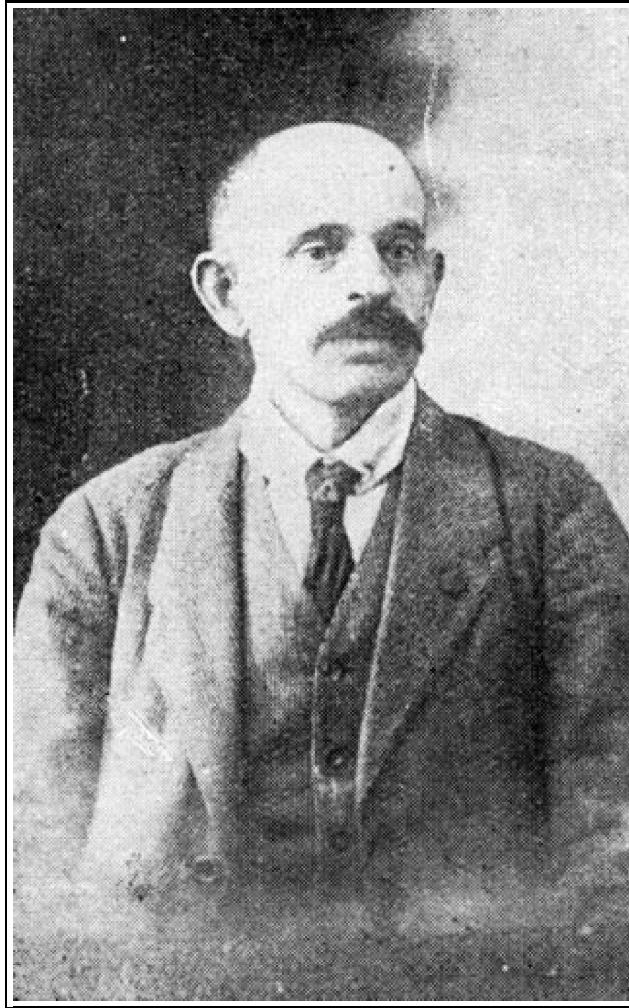
Sokatmondó a mindössze 21 soros negyedik cikknek már a címe is: „*Treibjagd auf die organisierte Arbeiterschaft Brennbergs*”. (= Hajtóvadászat a brennbergi szervezett munkásság ellen.) Az adatok felsorolása után így fejeződik be: „Also es soll die Organisation mit Hilfe der Polizei vernichtet werden. Wir können aber diesen Herren berichten, dass ihr schmutziges Werk nicht gelingen wird. Oeffentlich haben wir die Organisation geführt, wir können sie aber auch im Geheimen führen. Wen werden diese Herren dann verfolgen?” (Tehát a szervezetet a rendőrség segítségével semmisítik meg. De mi közölhetjük ezekkel az urakkal, hogy piszkos munkájuk nem fog sikerülni. Szervezeteinket nyilvánosan vezettük eddig, de tudjuk vezetni titkosan is. Kit fognak ezek az urak azután üldözni?)

Az ismertetett cikkek után az 1907. október 20-i szám második lapján a harmadik hasámban „*Theater*” címszó alatt is talál alkalmat a csípős megjegyzésre. Az előadások rövid ismertetése után kéri a színház látogatását, mert – úgymond – „a hazafiak... nagyon gyéren látogatják a színházat” és ezután következik a csípés: „Igen, amíg semmibe sem kerül, ezek az urak hazafiak is. De ha valamit áldozni kell... igen, azt mutatja a magyar színház.”

„*Neuigkeiten*” rovatának közleményei sem nevezhetők egyszerűen híreknek.

Wer macht die Streiks? – A sopron-kőszegi vasútépítéstől a kubikusok egyrésze eltávozott, mások sztrájkolnak, mert a jól megérdemelt és megígért napszámukat nem fizették ki. Ezután ismét felteszi a kérdést: „tehát ki csinálja a sztrájkokat? A munkások vagy a vállalkozó urak?” A továbbiakban sajnálattal állapítja meg, hogy csak részben szervezettek a sztrájkolók és „így a kedvező eredmény már eleve kizárt”. De a következő mondatban már utat is jelöl: 53. „Erdarbeiter der Sopron-Kőszeger Bahn organisiert Euch. Aufklärungen erteilt die Redaktion unseres Blattes”. (Sopron-kőszegi vasút földmunkásai szervezkedjete. Lapunk szerkesztősége felvilágosításokat ad.)

Unglücksfall cím alatt nemcsak arról tudósít, hogy az Új utca 18. sz. ház tetejéről két lakatosinas lezuhant, hanem 24 sorból 19 és fél sorban a mesterek haszonlesésének kipellengérezése mellett a rendőrség vizsgálatát követeli és rámutat arra is, hogy Svájcban évek óta vannak már tanonctörvények (*Lehrlingsschutz-Gesetze*).

Schambauer Ignác

További hírei ebben a számban: A kereskedelmi alkalmazottak konferenciát tartanak. Kismartonban október 10-én felvonultak a szervezett munkások. Az ágfalvi földmunkások, akik a brennbergi bányában vannak alkalmazásban, gyűlést tartottak és elhatározták, hogy csak akkor állnak ismét munkába, ha az igazgatóság a becsületszavát beváltja. Az egyetlen ellenszavazó, a volt pártvezető, aki a brennbergi igazgatóság hírvivője és besúgója volt, elhagyta a gyűlést. „Az egység tesz erőssé” jelszóval gyarapodik ez a szervezet.

A baboti molnár-legények sztrájkjának hírével is felvilágosít: „.... doch jedes weiss, dass die Sonntagsruhe den Arbeitern im Gesetz zugesichert ist.” – A vulkapordányi pap esetét a keresztény-szocialisták ellen aknázza ki.

Hochverratsprozess in Leipzig címmel arról számol be, hogy az államügyész dr. Liebknecht elvtárs ellen „Militarismus und Antimilitarismus” c. brosurája miatt vádat emelt. A viharos tárgyalásról beszámolva végül is kimondja, hogy az igazságtalan ítélet a militarizmus elleni még hevesebb küzdelemre ösztönöz.

Danksagung című közleménye is munkásmozgalmi hír. Papp Lajos elvtárs, akit nyolc héttel korábban a

Papréten éjszaka egy ker. szocialista megtámadott és megsebesített, meggyógyult és köszöni a szociáldemokraták, különösen a vasmunkások és az énekestársak önkéntes ajándékait.

Végül a Neuigkeiten rovat három rövid közleménye: A soproni földmunkás csoport gyűlésének idejét közli a vezetőség. – Megjelent a Népszava- és Volksstimme-Kalender, a párttitkárságon megrendelhető. – A soproni cipész- és csizmakészítő munkások szakegylete táncmulatságot rendez.

A *Briefkasten* rovatban ismét az egész lapot jellemző véleményt talál az olvasó: A magyar sajtószabadság kritikáját, a 48-as párt megalkuvásáról szóló véleményt, a tanulatlan polgárság ügyetlen politizálásáról, de mindjárt a minden kérdést megoldó általános választójogról is szól a szerkesztő a helybeli L. D. úrnak szóló egyetlen közleményben.

A *Vereins- und Versammlungs-Nachrichten* rovatból megtudhatjuk, hogy a fém- és vasmunkások, a földmunkások, az építőmunkások, a nyomdászok, a cipészek, a festők, a borbélyok szakegyletei működnek ekkor Sopronban és a „Brüderlichkeit” dalegylet, a *munkásotthon* továbbképző egyesülete s tánciskolája várja a dolgozókat.

A teljes negyedik lapot és a harmadik kis részét betöltő üzleti hirdetések is érdekesek a lap szerkesztése szempontjából azért, mert a hirdetők – bár az utca nevét németül közlik – sohasem használják az Oedenburg helynevet. ⁵⁴*Mindig csak a SOPRON név szerepel a hirdetésekben és az újság címlapján éppen úgy, mit a cikkek szövegében, vagy keltezésében.*

Mint a példákból láthatjuk, az Arbeiter Zeitung stílusa meggyőződésének szolgálatában szinte mindig érzelmmel telített és csak ritkán közelíti meg a hűvös tárgyilagosság fokát. Lelkesedéssel dicsér, maró gúnnyal ostoroz és szenvedélyesen ítél – a munkások szemszögéből és érdekeinek védelmében.

A hetilap időbeli – az előbbivel ellenkező irányú, nem keresztmetszetszerű, hanem hosszmetsetben való – jellemzésére, úgy gondoljuk, legalkalmasabb lesz a főbb cikkek címeit felsorolni.

1959. XIII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Imre József: A soproni ARBEITER ZEITUNG (1907-1909) / 1907.

1907.

szept. 8. Offener Brief an Grafen Julius Andrássy, königlich ungarischer Minister des Innern. (A határrendőrség túlkapásai miatt) – aláírás: Die Soproner soz. dem. Partei.

szept. 22. Zum Brennberger Bergarbeiter-Streik. – Auswanderung.

szept. 29. Behörde und Kapitalisten.

okt. 6. Rechenschaftsbericht des Abgeordn. Dr. Czizmazia.

okt. 13. 10. October 1907. – Epilog des Brennberger Streikes. – Für das allgemeine Wahlrecht.

okt. 20. – Ezt a számot ismertettük részletesen!

okt. 27. Der Ausgleich. Der Konkurs der „Tulipan”.

nov. 3. Die Organisation. – Die Werkstattthygiene u. die Berufskrankheiten. Brennberger Angelegenheiten.

nov. 10. Die Friedenskomödie in Haag. – Werkstattthygiene... (II.)

nov. 17. Kohlennot-Arbeitermangel. – Ueber die internationale Wohlfahrtsausstellung. – Allgemeiner Streik in Brennberg.

nov. 24. Massenmord. – Ueber die internat. Wohlfahrtsausst. II.

dec. 8. Das Budget der Stadt Sopron.

dec. 15. Die Gemeindewahl-Komödie. – Ein Wort an die Handelsangestellten.

dec. 22. Weihnachten.

dec. 29. Ein ernstes Mahnwort. – Rote Weihnachten der Sozialdemokraten. Kreiskonferenz in Pozsony.

1959. XIII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Imre József: A soproni ARBEITER ZEITUNG (1907-1909) / 1908.

1908.

jan. 5. Siegreich vorwärts.

jan. 12. Wie unsere Feinde arbeiten.

jan. 26. Alle Mann an Bord! – Landeskongress der Feldarbeiter Ungarns.

febr. 2. Hinein in den Konsumverein!

febr. 9. Das Recht auf Wohlstand für alle.

febr. 16. Klerikale Hetzarbeit. – Hinein in die Organisation.

márc. 15. Der 15. März.

márc. 29. Ein Wort an alle Genossen! – Verwaltungsregulativ des Landesverbandes der ungarländischen Feld-, gewerbl- u. Fabrikshilfsarbeiter.

ápr. 5. Gegen die Pfaffenherrschaft.

ápr. 12. Die Früchte eines Jahres. – Statuten des Verbandes d. ung. Feld-, Gewerbe- u. Fabrikshilfsarbeiter.

ápr. 22. Die Folgen der Arbeitslosigkeit in den Vereinigten Staaten.

ápr. 26. Der 1. Mai! – Im Zeichen des Kampfes. Unser Parteikongress.

máj. 3. Die sozialdemokratische Partei und die Kleingrundbesitzer. – Zeitgemässe Betrachtung über die Bewegung und soziale Gefahr der Brennberger Bergarbeiter.

jún. 14. Glaubte den Klerikalen nicht!

55júl. 5. Das Fingerziehen um die Wahlreform. – Ungarischer Kulturschwindel. – Was den ungarischen Arbeitern fehlt.

okt. 25. Eine teuflische Erfindung (Kartenspiel). – Das grosse Geheimnis. – Die Vernichtung der

ungarischen Eisenbahnarbeiterorganisation.

nov. 8. Herbst. – Schlafet nicht!

nov. 15. Der Kleingewerbetreibende und die Arbeiterschaft. – Die Repräsentantenwahlen.

nov. 22. Die Sozialdemokratie und die Religionen.

nov. 29. Die Sünden unserer Stadtväter. – „Bauernrettung“ in Ungarn. – Nach Verbász!

dec. 20. Werbet neue Abonnenten! – Ueber Klassenkampf. – Aufruf an die Organisationen des Pozsonyer-Mosoner- und Soproner-Komitates.

1959. XIII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Imre József: A soproni ARBEITER ZEITUNG (1907-1909) / 1909.

1909.

jan. 3. Neujahrsreminiszenzen. – Ein Kapital zur Nächstenliebe.

Az Arbeiter Zeitung alcíme 1908. márc. 29-én az addigi helyett „Organ für die Interessen des werktätigen Volkes in Stadt und Land. Zentralorgan der Landarbeiter Ungarns” lett. Ezzel a lap életében új korszak kezdődött.

Eddig mintegy hét hónapig erősebben városi, munkás és soproni jellegű volt. 1908 március végétől kezdve azonban pl. az egyik főtéma: Brennbérg beolvad a többiek közé. Viszont megjelenik mind több helyigénnyel a földmunkás szervezet ügye. Hetilapunk ezután már kevésbé az egyéni, helyi esetek krónikása, bírálója, értelmezője, és mind többet foglalkozik az elvi, egész csoportokat, rétegeket érintő kérdésekkel.

Megváltozott tartalma mutatja, hogy *a soproni Arbeiter Zeitung 1908. március 29-től ténylegesen országos hetilap lett.* A Földmunkásszövetség budapesti központjával létesített erre vonatkozó megállapodását ugyan nem ismerjük, de közleményeiből következtethetünk a megegyezés feltételeire.

Az együttműködés alapja a FOSZ 1908. január 19–20-án tartott kongresszusának határozatai lehettek.¹⁹⁽⁹⁸⁾ Ezek szerint a mozgalom érdekében a földmunkásokat és az ipari munkásokat egy szövetségben egyesíteni kell és csak azt tekintik szervezett munkásnak, aki a szakma újságját (die Fachzeitung) előfizeti.

Az 1908. március 22-i közgyűlésen elfogadott szervezeti szabályzat (Verwaltungsregulativ...)²⁰⁽⁹⁹⁾ részletesen szabályozza a tagdíjfizetést és kimondja, hogy a kétféle (heti 20, vagy 14 fillér) tagdíjnak a központhoz befizetendő (15, ill. 10 filléres) részéből 4 fillért az újságra kell fordítani.. Közbevetőleg megjegyezzük, hogy a szabályzat „szaklap (Fachblatt)” kifejezése valószínűen arra utal, hogy a földmunkás, iparos és gyári munkás tagok részére – szakmájuk szerint – más és más újságot szándékozott a központ megrendelni, illetve küldeni és ezeket együttesen nevezi a szabályzat szaklapnak. A szabályzat szerint a szaklap nem válik a szövetség tulajdonává, de a szövetség képviselheti magát a szerkesztőségben. Az Arbeiter Zeitung második korszakából rendelkezésünkre álló mindössze 14 számban nincsen nyoma annak, hogy az itteni szerkesztőségben a szövetség képviseltette-e magát. Ugyanezen szabályzat szerint köteles a szaklap a központ ügyeit és a csoportok híreit is közölni. E feltétel teljesítésére viszont számos példát találhatunk. Csak néhányat említünk ⁵⁶meg: 1908. április 28-án közli egy pancsovai elvtárs temetéséről a beszámolót, – a központi vezetőség (Zentralleitung) felhívását a földmunkás csoportok

vezetőihez; május 3-án a vezércikk előtt a központi vezetőség²¹⁽¹⁰⁰⁾ újabb felhívását; július 5-én *Karánsebes* cím alatt a zászlóalapra adakozók nevét és az összegeket; – november 22-én pedig Budafok földmunkás helyi csoportjáról olvashatunk 14 sort. Egyébként a „Der Feldarbeiter” rendszeresen minden számban szereplő rovat. 1908. november 8-án ebben a rovatban sürgeti a helyi csoportok²²⁽¹⁰¹⁾ elszámolását a központi vezetőség és közli, hogy elszámolás hiányában kénytelen lesz szüneteltetni a lap küldését („da wir sonst gezwungen sind, auch an ihnen *die Zusendung des Blattes zu sistieren*”).

Különben már az 1908. március 29-i vezércikk végén maga a szerkesztő új lapnak („unser neues Blatt”) nevezi az Arbeiter Zeitung-ot. A Földmunkásszövetség közvetítésével pedig a német nyelvű munkásokhoz az ország távoli részeibe is eljutott. Csak további kutatással lehetne kétségtelenül eldönteni azt, hogy a Földmunkásszövetségnek *egyetlen* német nyelvű lapja volt-e az Arbeiter Zeitung. E feltevés mellett szól az április 5-i szám szerkesztői üzenetei közül a J. Mark, Nagyteremia címre szóló: „Die Arbeiter Zeitung bildet das Zentralorgan der Feldarbeiter. *Die Weltfreiheit wurde eingestellt*. Die Arbeiter Zeitung kostet 4 Heller. Gebt Eure Wünsche und Beschwerden uns bekannt, die Zeitung soll in diesem Sinne verbessert werden.” Tehát az Arbeiter Zeitung a földmunkások központi lapja. A „Die Weltfreiheit” című újságot beszüntették. – Április 22-én a szerkesztőség egyik közleménye ismét erre utal, amikor kéri azokat a csoportokat, amelyek a legutóbbi ideig a Die Weltfreiheit című újságot kapták, illetve fizették elő, hogy az újságpénzeket ne Sopronba, hanem Budapestre a központnak küldjék be. Tehát a rendelkezésünkre álló számokból megállapíthatóan a soproni Arbeiter Zeitung – a Die Weltfreiheit helyett és folytatásaként – a földmunkások német nyelvű központi lapja lett 1908. március 29-e után.

Viszont egyelőre nem találunk magyarázatot arra, hogy a fentiek szerint átalakított soproni Arbeiter Zeitung-ról – alig három héttel később – 1908. április 19–23-án tartott MSZDP XV. pártgyűlésén mégsem esik szó. Talán az MSZDP és a FOSz budapesti vezetőségei közötti kapcsolat adna magyarázatot arra, hogy a FOSz-nak erről a német nyelvű országos hetilapjáról, amely mégis csak a soproni szoc. dem. szervezet lapja volt, miért hallgatnak. Budapesten – amint a bevezetésben említettük – a „Volksstimme” napilappá való átalakítását javasolták.

Nem találtunk elfogadható magyarázatot arra sem, hogy 1908. március 29-től kezdődően a korábbi számonkénti két fillér helyett miért lett egyszerre négy fillér az ára, az évi előfizetési díj pedig 2,40 helyett 4,80 korona (1908. jan. 8-ig csak évi 2 korona volt!). A terjedelem ugyanis maradt változatlanul 4 lap s csupán a papírméret változott az eddigi 40x26 cm helyett 42x26 cm-re. Előfizetőihez intézett felhívásában állandóan sürgeti a lap mennél szélesebb körben való elterjesztését, és kéri a sajtóalapra való gyűjtést is. Egyik ilyen ⁵⁷alkalommal 1908. április 26-i számában jelzi, hogy 3.000 (Háromezer) példányban jelenik meg.²³⁽¹⁰²⁾

Írógárdájáról igen keveset tudhatunk, mert a cikkek íróit legtöbbször még kezdőbetűvel sem jelzik. A jelzettek nagyobb része pedig a szerkesztők nevét, vagy nevének kezdőbetűit viseli. Hírforrását csak ritkán és inkább a szövegben, mint a cikk elején tünteti fel. Kis híreinek nagy része a helyi szervezetek, csoportok közléséből származik. Szerkesztőinek véleménye nem mindig egyezik a budapesti állásponttal, még a Magyarországi Földmunkások Országos Szövetségével létesített kapcsolat után sem. Amíg ugyanis a budapesti „szövetség taktikája... sztrájkellenes” már 1906-ban,²⁴⁽¹⁰³⁾ a soproni Arbeiter Zeitung a szervezethez és a sztrájkot fontos fegyvernek tartja. Több jel arra mutat, hogy sokkal erősebb szálak fűzték Pozsonyhoz, mint Budapesthez. Béccsel való kapcsolatára vonatkozóan különösebb adatot nem találtunk.

Utolsó kérdésként próbáltuk felderíteni megszűnésének okait. Sajnos erre nézve semmiféle közelebbi

adatunk nincsen. Az akkori hírlapok sorsának ismeretében feltételezzük, hogy 1909. január 3-i száma után a kiadó tulajdonképpen csak a lap szüneteltetésére gondolt. Igen valószínűen a szüneteltetés oka nyomdájával kapcsolatosan merülhetett fel. Az 1908. december 20-i II. Jhrg. Nr. 51 jelzésű számban közli: „Aus technischen Gründen wurde das Erscheinen unserer Nummer 50 verhindert,...” És ezután már csak az egyelőre ismeretlen Nr. 52, valamint a következő (III.) évfolyam első száma jelent meg. De lényegesen növeli e következtetés jogosságát egy látszólag nem is az Arbeiter Zeitungra vonatkozó adat. A hetenként hatszor megjelenő soproni Nemzetőr főszerkesztője és kiadója, Berecz Ábel 1909. január 3-án bejelenti²⁵⁽¹⁰⁴⁾ Sopron város polgármesterének, hogy a kiadásában megjelenő politikai napilapot 1909. január 1-től kezdődően nem Romwalter Alfréd könyvnyomó intézete, hanem *Ungár József* soproni könyvnyomda tulajdonos állítja elő, – tehát az Arbeiter Zeitung nyomdája, a heti hatszor annyi jövedelmet jelentő 48-as lap nyomtatását vállalta és talán ezért mondotta le a szoc. dem. párt lapjának nyomtatását.

További kutatással bizonyára még sok, eddig nem tisztázott kérdést lehet megvilágítani. Részünkről azonban a soproni Arbeiter Zeitung ismertetését befejezzük azzal, hogy talán így is sikerült az érdeklődést a soproni helytörténetnek és a munkásmozgalom történetének erre a részletkérdésére ráirányítani.

1959. XIII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Bors András: Bors László, az ember, a költő és a forradalmár

58 Bors András: Bors László, az ember, a költő és a forradalmár

*Most felém zeng egy messzi dóm harangszava,
Most árnyékkal titokzatos az éjszaka,
És én – én vagyok: a régi tiszta gyermek,
Kit szép, szelíd kéz alázattal vert meg,
Ki vézna karját vágyón az égre tárja
És felé leng az édesanyja árnya,
És felé zeng az élet orgonája,
Hogy védelme varázskezére zárja.
(Emlék – Bors László verse, 1916. aug. 10.)*

Amikor 1918 február elején Sopronban megállt futótűz életével, a vidéki hírlapíróknak akkor még gondterhes sorsát vállalva, csak álmai voltak szépek. Még nem írtak töltőtollal, írógépen is alig, de írásaikban egész lényük, egész magatartásuk tükröződött. A Rábaközi nyomda feletti emeleten, vaksi világítás mellett görnyedve rótták betűiket és azokból mégiscsak történelem lett. A kora téli alkonyatban elcsöndesedett a város, az ódon utcák kihaltak. Szűk kis szobákban zsúfolódtak a soproni szegények és háborús bajaikat keseregték. A Pannóniában, a Várkerület két kávéházában, a Csitkovitsban és a Royalban törzsasztalaikhoz ültek, gráci lódenkabátjukat és többnyire zergetollas kalapjukat a fogasra téve: az elnök és ülnök, helyi nagyságok és hadigazdagok és megkezdődött máris a ramslí, a ferbli, a tarokk. A párás üvegen túl, künn az utcán olykor egy-egy tisztí sarkantyú pendült.

Ide jött Bors László újságot és forradalmat csinálni. Azután meghalni a megalázottak, a nincstelének igazáért.

Fiatal volt még évei szerint, de sok szenvedés a vállán, nagy tanulságok mögötte.

A gyermekévek boldog emlékei már messze tűntek, a derűs játékok és minden estéli hancúrozások öccseivel. Messze-messze már a sajátköltésű, napi folytatásokban, reális hittel regélt kalandok hipp-hopp táltosától, aki elviszi őt, ahová kívánja.

Távol az első, kívülről tudott versek, Jókai, Eötvös, Kemény és Jósika regényeinek remekbe formált, számára oly emlékezetes alakjai. Most roppant erejű apjának, a mészároslegényből lett és rokkanttá vált tűzoltónak és finom, lázrózsás arcú, szlávos szépségű anyjának emlékei kísérték útján, akiknek ő a szemefénye volt.

Apánk úr-gyűlöletét értette, édesanyánkat – akitől a könyvek és virágok szeretetét örökölte – kimondhatatlanul szeretete.

Első írására, amelyet egy ifjúsági lapnak Aequator jellegével küldött be – Arkwright Richardról, a szövőgép angol feltalálójáról – a következő szerkesztői üzenet érkezett: „tanulásteljes sorait köszönjük, díjtalanul közölhetjük, de az érte kikötött arannyal nem rendelkezünk”. A kis írástudó, akkor tizenkét éves volt, hogy otthoni gondjainkon enyhítsen, egy aranyat kért, de nem kapta meg. Az írás azonban megjelent.

Édesanyánk halálakor, 1910-ben érte az első mély szomorúság. Újpesti rokonainkhoz került, verseket írt gondosan, érzelmesen. Irodalom-tanára sokat foglalkozott vele, nemcsak Ady verseivel ismertette meg, de később magával a költővel is, akivel kolozsvári tartózkodása idején többször találkozott.

Kutató, nyugtalan lélekkel vetette rá magát a könyvekre, és ahol szívesebben időzött, egy szomszédos tanítócsaládnál, hallott először szocializmusról, Marxról. Akkor határozta el, hogy önálló életet kezd. Pestre, a Népszállóba költözött, ahol öntudatos munkásokat és új mondanivalójú, fiatal szocialista 59költőket ismert meg. Itt talált rá Hajdu Henrik, a kiváló műfordító, aki máig is szeretettel és barátsággal gondol rá.

1912. május 23. – a véres csütörtök – első cselekvő szocialista élménye. A Pesti Hírlap közli első riportját a dunai rakodó-munkások nehéz életéről. A MÁV-nál töltött rövid idejű gyakornoki állását elveszti, éppen az utcai harcokban való részvétele miatt – ekkor címírást vállal. A szemsorvasztó robotban alig filléreket keres. A Világ című napilaphoz, azután az első pesti filmújsághoz szerződik. Így inkább van lehetősége fiatal költői, írói és képzőművész barátaival találkozni. Rendszeresen a Central, majd utóbb a New York kávéházban jönnek össze. Nagy Lajos, Karinthy Frigyes, Somlyó Zoltán, Szigethy István és a fiatalon elhunyt, igen tehetséges festő: Moholy Nagy László tartoztak e baráti körhöz, később Zsolt Béla is csatlakozott hozzájuk.

Bors László

⁶⁰Ekkori életére fényt vetnek – Szigethy István, a kitűnő festőművész korai alkotásainak kolozsvári bemutatóján – 1916. május 20-án elmondott megnyitó szavai: „Egy fiatal festő, igazi művész, akit ismerek gyermekkor óta. A szívünk réges-régen már együtt dobban pesti bohémtanyákon, ahonnan sok lendülettel, szegényes szárnyakon igaz életpályák kezdete indult. Voltak közösek a nyomoraink, nehéz koplalások is, olykor. Ó, igen és miért ne lehetne ezt így, nyíltan bevallani?”

Ezért a nyíltságáért, mindig valódi érzéseit, gondolatait kifejező őszinteségéért szerették meg oly sokan a nagyok közül is. Tudta és merte kimondani az igazságot.

Tizenkilenc éves volt, amikor 1914 nyarán kirobbant az első világháború. Lengyel Istvántól, költő és hírlapíró barátjától hallottam nemrégiben, hogy Bors László már a hadüzenetet követő napon, a Körút és Népszínház utca sarkán a felheccelt, lelkesedő tömeg előtt háborúellenes beszédbe kezdett, természetes, hogy lehurrogták és még jó, hogy meg nem verték ezért.

1915 tavaszán neki is be kellett vonulnia katonának. Igen nehezen tűrte, és hepciáskodó kápláruknak szemébe vágta: „Magának nincs joga sem engem, sem mást közülünk letegezni, erre nincs katonai

reglama...” A káplár nem merete feljelenteni.

Ekkor már Kiss József irodalmi folyóirata: A Hét, sűrűn hozta verseit, Tagore, Walt Withman, Lamartine fordításait. A latin és görög nyelven kívül az idegen nyelvek elsajátításához nem volt elég ideje, az említett verseket is német fordításból írta át, sok költői megérzéssel.

Saját verseinél is – a néhány legsikerültebbet és valóban szép versét kivéve – a tehetséges, fiatal költő botladozásait vehetjük észre.

Kassák Lajos mondta el nekem talán 10 éve, hogy gyakran találkoztak, igen szerette őt, de nem a csoportjához tartozott, hanem úgy emlékszik, inkább a Kosztolányi-vezette fiatal költőkhöz, az impresszionistákhoz.

A formai megoldásokkal sokat bibelődött, de nála a tartalom, a lényeg volt a döntő. Irodalmi hagyatéka – amelynek felkutatására 3 iskolai vakációmát fordítottam – inkább torzónak tekinthető. Ami természetes is, ha figyelembe vesszük, hogy újságírásból kellett eltartania magát, és hogy a széppróza művelésére alkalmas tehetségének kibontakozását megakadályozta korai halála. Írásainak értékelésével a nálam hivatottabbaknak kellene foglalkozniuk.

Most arról: hogyan lett újságíró. Egy katonaorvosi felülvizsgálaton kiszuperálták. Már nem volt katona többé és talán éppen azon töprengett, hogy még lehet. Ezen a szép téli napon – 1916 januárjában – rátalált, valószínűen egy kávéházi szegleten, Dr. Bramin, valódi nevén dr. Balassa Ármin, a Szeged és Vidéke c. napilap főszerkesztője. Nyilván ismerte már írásait, mert szerződtette és előleget is adott.

Szívesen menekült Pestről, mert akkor már végképp elhatározta, hogy történjék bármi is vele, de ellenszegül az idegen érdekekért folyó háború, a magyar nép számára kilátástalan, észnélküli parancsának. Menekült és csaknem 3 éven át vállalta a legveszélyesebb kockázatot, hogy tiszta tollával az uraitól vágóhídra taszított nép igaz ügyét szolgálja. Családunkban erről az elhatározásáról senkinek sem szólt, címét sem adta meg. Édesapánk, amikor később a lakásán a katonai járőrök több ízben keresték és már másik bátyámat akarták elhurcolni helyette, kétségbeesetten bizonygattam, hogy neki nem egy fia van...

Szegedre való elutazásáról, Vidéki riporter című novellájában ezeket írta: „Szent vasárnapra virradt, amikor Pesti Kornélt mégis elvitte a vonat Paraszttváros felé. Ez már a háború idején történt, az utasok kezdtek a nagy vonatkésekhez [61](#)hozzászokni. Az utasok ezen a vonaton Brassóból jövő szegény hadiasszonyok voltak többnyire, az urukat jöttek meglátogatni. Döcögött a vonat és vitte a sok nehéz szívet, nehéz bánatot, talán azért is ment olyan nehezen. Végül mégis csak odaért...”

Az akkori névkártyája ma is nálam van – milyen büszke öröm lehetett számára, hogy végre ilyet is csináltathat –, rajta a neve és alatta a megjelölés: a Szeged és Vidéke belső munkatársa. A helyi írók – különösen Juhász Gyula, a költő – hamar megszeretik és ő az íróársaság Benjáminja. A lapban riportjain kívül, átlag két naponként jelennek meg hangulatos versei, a Búcsú, az Álmaim, a Nocturnó és színes glosszái, pl. Dosztojevszkij első szerelméről, Nikolájevics Tolsztojról (Lev Tolsztoj édesatyjáról) Háború és béke címen és Hafizról, a költő zseniről, aki atyja intelme ellenére elhagyja Gulisztánt, a rózsakerteket, a csodásszavú bülbült és Zulejkát, az ökörszeműt. A városban közöny és durvaság fogadja és végtelen magányosságban, elgyötört ajkán rémes átkokkal a gyönyörű kék ég felé, ökölboszorult kezekkel meghalt a paloták alatt...

Szegeden 1916 február, március, április hónapját töltötte. Valószínűen Szigethy István festőművész

hívására – aki ott katonáskodott – költözik ezután Kolozsvárra. Az ott élő fiatal magyar írók legjobbjai készültek akkor a „Nyugat”-tól független, új, haladó irodalmat teremteni.

Nehezen vált el Szegedtől, erről egy későbbi írásában ezeket olvashatjuk: „Egy világ maradt itt a szívemből. Ifjúság, ambíciók és szerelem kötnek ehhez a városhoz, amelyben először éltem a vidéki hírlapírók tarkaszóttas életét. Itt sétáltam el a vacsorákat, hogy séta után szép szavakat suddogjak, itt jártam Emersonnal és a Goncourtokkal a kezemben, Újszeged fái alatt...”

Szegeden ismerte meg Balassa Józsefnét, a Pesti Napló főmunkatársának feleségét, a legfiatalabb magyar újságírónőt. Ez a fiatalasszony korábban Zürichben élt, és onnan küldte háborús elfogultságokon felülemelkedő, tiszta és emberi írásait a nagy budapesti lapoknak. Talán lehet erről ma már írni, hiszen ilyen szubjektív érzésekből rügyeznek elő sokszor nagy objektív valóságok. Kettőjük között, mélylűktetésű, érzelmes vonzalom kezdődött. Amikor Nyuszika – így becézték az asszonyt újságírói körökben – Kolozsvárra ment, ez a szimpátia égő szerelemmé fokozódott, olyannyira, hogy a kollégina válásra is hajlandó volt. Azzal a kikötéssel, ha szerelméből „rendes ember lesz, aki könyvből nyelveket tanul és kis noteszében az ebéd utáni kapucinernél feljegyzni az eszébe jutott novella-témákat”. Ez nem történhetett meg, hanem ami megtörténni szokott, a lángok kilobbantak, az érzések kihűltek...

Szegedi nagy belső élményét korábbi katonáskodásával kapcsolva, „Őzike meghal” című novellájában így fogta össze: „Elment a szépség, megmaradt az élet. A fiú másnap kirukkolt. Ment a százakkal, században és mégis külön, örökké egyedül. A friss hajnalban, a zengő ég alatt. Mert Őzike meghalt, ugyebár? – Énekelni, – adta ki a káplár a parancsot. És ők énekeltek. Őzike meghalt, zengett a fiú agyában mégegyszer, mint Oddhin vígasza és a kezét és a fogát össze szorította és keményen, áldott szemeit az égre dobva, dobbantott rá egy szívalakú göröngyre...”

Kolozsvárott a Hírlap-nál és az Újság-nál dolgozott.

1916. május 22-én, Görgey Artúr temetése után ilyen indítással kezdi cikkét: „Vannak, akik kétszer halnak meg. Görgey Artúr is másodszor halt meg mostan, amikor a halottkém megállapította róla, hogy lelke visszavonhatatlanul elhagyta porhüvelyét. Az első halála sokkal keservesebb lehetett a tábornoknak. Világosnál történt, az emlékezetes esztendőben...”

⁶²Fáradhatatlanul sokat segített az Erdélyi – később a Kolozsvári Szemle megindításánál. Főszerkesztője, Sütő Nagy László és csak néhány nevet a munkatársak közül: Kázmér Ernő, Cziffra Géza, Walter Gyula, Bárd Oszkár, Hevesi István, Laczkó Géza, Pilisi Lajos.

Írásainak legjava ebben az irodalmi hetilapban látott napvilágot.

1916. június 3-i verséből, a Vigasztaló-ból idézem:

*És utam végén vár majd a börtön,
hol majd szomorú napjaim töltöm.
Ártatlanul, szenvedve szépen,
szentté szépülő szenvedésben.
Azután majd vonat visz messze,
a tűzes éjszakába veszve.
– És szívem mindenütt égve lángol,*

s nappal lesz minden éjszakából.

Tragikus elmúlásának előre érzése sokféle motivációban nyilatkozik meg.

Amikor Nagyváradra rendelték katonai felülvizsgálatra, erről írt „Útközben” című élmény-prózájában – valódi elhatározását a cenzúra miatt újra lírával álcázva – e sorokra találunk: „A kis állomáson rumunyak szállnak föl, énekelnek, mint mindig, bánatos és primitív nótákat, amelyek olyanok, mint éjjel a vadmacska hosszan elnyújtott jajgatása. Kakastollas csendőrök megbilincselte dezertőrt hoznak. Jobbkülsejű iparoslegénynek látszik, szalmakalap van rajta, á la Girardi és csíkos zsakett nadrág. Ennek is már régen rossz, szegénynek...” Majd utóbb: „Ha nem eresztenek el, szököm, határozom el. Ha másképp nem megy, a zimmer ablakából, az esőcsatornán mászom le az utcára, nem bánom, ha rám is lő az őr... hiszen én hercegnőmért, akár a Pyreust is átúsznám... tényleg szöknöm kell...”

De ez a szökevény feltehetően a karánsebesi barakktáborból történt, ahonnan gyönyörű napló-jegyzetet küld szegedi lapjának, a saját nevére. A háborús zűrzavarra és vakmerőségére jellemző, hogy mindig kiírta teljes nevét cikkei alá és mégsem akadtak nyomára. Temesváron át Brassó következik, ottani benyomásait a halk tónusú Román határ mentén című írása őrzi, mint drágakőfoglat.

Innen utazik vissza újra Kolozsvárra. A csöndes kávéházi estéken csakúgy otthonosan érzi magát, mint az akkori magyar irodalom világában. Minden ilyen vonatkozású eseményről tud és mindegyikhez van észrevétele. Ír Keleti Artúrról, aki a legszebb magyar könyveket adja ki, – Molnár Jenő: „Ima 1916-ban” c. verseskötetéről megemlékezve, a szerzőt annnyival is különb költőnek tartja Kozma Andornál, az aranyszájú kobzosnál, mert érző, haladó ember, nem háborús hadakozó, de siratója a vérontásnak... És panaszkodik, hogy a kis jelentőségű és túlharangozott Jászay Horváth Elemér könyvével nagy zajt ütnek, az öreg Murai bácsi a Pesti Hírlapnál két sorral bővebben foglalkozik vele, mint Somlyó Zoltánnal és ez nem válik dicséretére az ún. fővárosi sajtókritikának.

A társadalmi problémák vonalán, „Új birtokpolitika” c. tanulmányában – Zselénszki Róbert főrendiházi tagnak, a Darányi-féle, amúgyis drákói mezőgazdasági cselédtörvény szigorítását és a nagybirtokosok adójának leszállítását követelő felszólalására – kimondja: „Ellenkezőleg, itt az ideje, hogy Magyarország végre a radikális földbirtok politika területére lépjen...” Foglalkozik Hegedüs Lóránt: A magyarság jövője c. könyvével és kérdezi, hogy a hazánkban élő nemzetiségek jövője nem fontos-e? Végül Prohászka Ottokár ⁶³hasonló tárgyú munkájára megjegyzi, hogy komoly gazdasági problémákat nem lehet valláserkölcsei alapon megoldani, és naív dolog az intellektualizmus túlhajtásairól beszélni Magyarországon, ahol a Festetics-féle birtokon disznóólakban vannak a béreslakások, szemben az emeletes, palotaszerű lóistállókkal... Így nyilatkozik 1916 júniusában, a világháború derekán.

Babits Mihály akkor megjelent új verseskötetének kiadása alkalmából – többek között – ezeket írja: „Nálunk bélyeges minden tehetség és béklyós minden szép, szabad, egyéni külön élet... Gőgösek vagyunk turáni eredetünkre és közben klerikális heccbáróktól végleg el hagyjuk törni a kalapács nyelét. – Ha majd tauglich lesz minden untauglich és untauglich lesz minden tauglich és kínjukban a jobb középosztályig, az emberek a falat fogják éhségükben lerágni, ha majd már minden magyar táblabíró talpáról lekopik a magakészítette facipő – ha majd béke lesz megint, még más mondanivalónk is akadni fog ezekről a dolgokról...”

Ilyen írásai mellett sajnos névjelzés nélkül közölt riportjai kötik le idejét. És közben már novellás- és verseskötet kiadására is gondol. Újvidéken, 1918. elején megjelent „Szív és száj” című egyetlen

verseskötetének címadó verse 1917. január 14-én már kész. Befejező sorai:

*„Én mégis megnyitom ma fájó szájamat,
szívemnek húrjai most mélyen szóljatok,
csendülj rím, ritmus és szálljatok dalok,
szép kedvesemhez, ki távol andalog,
s kiért szívem dobogja az örök vágyakat.”*

Líra és harc tüzeben emésztődik. 1917 kora őszén utazik Újvidékre. Itt ismerkedik meg hűséges asszonyával, Borbíró Etelkával, innen viszi 1918 februárjában Sopronba. Emlékezetes az Újvidéki Hírlapban 1917 karácsonyán megjelent vezércikke, amelyben kelet felé, a szovjetoroszországi eseményekre irányítja a figyelmet.

Sopronban már vége a lírai korszaknak. Akkor már a forradalmár arculata és magatartása válik egyre

élesebbé. Nem írt verseket többé, csak egyetlen forradalmi versét, életében az utolsót, 1919. május elsején.

Tudatosan készült a várható eseményekre. Annál is inkább, mert tisztában volt vele, hogy itt, a nyugati határszélen, a soproni szandzsák területén – ahogy ő nevezte –, igen kemény harcok fognak kifejlődni. Addig is igyekezett az erőviszonyokat, a cselekvésre felhasználható energiákat, a legmegbízhatóbb elvtársakat megismerni, hogy az elkövetkező döntő pillanatban proletár-testvéreivel készen álljanak.

1918 májusában, amikor a pécsi katonai helyőrség lázadásáról hírt kapott, rögtön odautazott. Mi szerepe lehetett annál, nem tudom. Azután, hogy 1917 karácsonyán, Újvidéken meglátogattuk, és több mint két év után viszontláthattuk egymást, már gyakrabban találkoztunk. 1918 május vége felé jártam én ⁶⁴is – életemben először – Sopronban, s ezt követőleg újra, közvetlenül a háború végét és a monarchia összeomlását megelőző napokban.

Időközben is gyakran járt Pesten, utazásainak célját nem közölte velem. Azonban feltűnt nekem, hogy már nem a New Yorkot, hanem az akkori Andrássy út és Szív utca sarkán lévő Fészek kávéházat kereste fel. Ma már bizonyosra veszem, hogy a forradalmi szocialisták csoportjával volt kapcsolata. Erről még majd később is beszélek.

1918. szeptember 8-án, a Sopron vármegyében riportja jelent meg a köhidai fegyházban tett látogatásáról. Ismert modorában írja le az ott folyó életet és annak hiányait, majd így fejezi be: „Egy szélesvállú szökött honvédet megkérdezzük, hogy miért került ide? – Halál miatt, kérem – válaszolja csöndesen. Ezt úgy kell érteni, hogy idehaza, szökése alatt gyilkolt a honvéd...”

Későbbi visszaemlékezésében elmondja, hogy a történelmi fordulót megelőző hetekben, ki-kijártak barátaival a löverek mögé, a földre vetették magukat, és fülüket a földre szorítva figyelték, jön-e már a megváltó, a mámoros forradalom...

1918. október 31-én Budapest munkássága a baloldali szociáldemokraták és forradalmi szocialisták irányításával általános sztrájkot kezdett, és a frontokról hazaözoő forradalmi érzésű katonák fegyveres részvételével megdöntötte Magyarországon a régi rend évszázados, gyűlölt uralmát!

Entzbruder Dezső

Az őszirózsás polgári forradalom hírére, Sopronban is megalakult a Nemzeti Tanács és a Munkástanács.

Bors Lászlót mindkét tanácsba beválasztották. Nincsen megelégedve, látja a késleltető, a lényegyet elkerülni akaró igyekezetet, a sok köntörfalazást fontos kérdésekben és főleg azt, hogy csak igen csekély számban

vannak képviselve a legjobb elvtársak.

66Entzbruder Dezsőt, a Szovjetországból hazajött volt hadifogoly tisztet már régebben ismerte és tudta róla, hogy szívvel-lélekkel bolsevik, és odakünn a magyar vörös gárdisták között harcolt. Tudta, hogy katonái rajongásig szeretik emberségéért és önzetlenségéért. A leghűségesebb barátságot kötötték és tudták megőrizni életük utolsó pillanatáig.

Mélységes emberhitük, eszmei meggyőződésüknek tisztasága, kemény helytállásuk az osztályellenséggel vívott súlyos küzdelemben forradalmi cselekvéseiknek lendítő erejeként hatott.

Igaz forradalmár lényüknek és nagyszerű művész-egyéniességüknek oly sok közös vonása fűzte őket egymáshoz, és ezt a valóban testvéri összefogást, mint örökszép példát kell a magyar munkásmozgalomban az utókor számára feljegyezni.

A kommunisták soproni csoportjának megszervezésében és irányításában élen jártak még hónapokkal a proletárhatalom átvétele előtt.

Bors László már 1918 november első napjaiban követelte a Katonatanács megalakítását, és az – a polgári radikálisok és a jobboldali szociáldemokraták heves ellenzése dacára is – létrejött. Entzbruder Dezsőt, a vasútbiztosító vörös katonák főbizalmiját bevásztatták, és a soproni helyőrség 80–90 százalékát ő szervezte be a mozgalomba.

A soproni Nemzeti Tanács 1918. december 6-i ülésén Bors László éles szavakban leplezte le a volt aktív tisztek és a klerikális reakciók aknamunkáját és az ellene fordított, demokratikus színezetűnek szánt, valójában demagóg vita után kijelentette: „Miután a vidéki nemzeti tanácsoknak tulajdonképpen sem szankciójuk, sem végrehajtó hatalmuk nincsen – így, igenis, az ő kötelességük, a »salus rei publicae« elvére örködni és minden gyanús ellenforradalmi törekvést csírájában elfojtani.” Már ekkor gondolt arra, hogy kommunista lapot indít és e szándékát be is jelentette a Kommunisták Magyarországi Pártjának, Budapestre.

Akkori Ikvahíd 2. sz. lakásán jöttek össze a legmegbízhatóbb elvtársak, főleg soproni nyomdászok és katonák. 1918 december elején – emlékszem, hogy Pesten járt akkor, és innen vitte magával a párt kiadványait – a soproni rendőrség az utcán különféle röpiratokat talált, forradalmi szocialisták aláírással. Entzbruder Dezsővel együtt szervezték meg az első kommunista nagygyűlést Sopronban.

Felesleges ismételnem mindazt, amiről a Soproni Szemle 1955. évi első kettős számában már írtam, de szeretném kiegészíteni néhány olyan ténnyel, amelyek még inkább rávilágítanak akkor még igen kockázatos forradalmi tevékenységére és mindvégig következetes kommunista magatartására.

A soproni Munkástanács című lapban, melynek akkor még munkatársa, és 1919. február 23-tól főszerkesztője, 1919. január 5-én ezeket írja:

„... Vigyázzatok, nehogy a körénk merevülő renyhe polgári tömegeknek sikerüljön a megkezdődött forradalmat a *mai állapotában stabilizálni*... mi dolgozunk a mi forradalmunkért és azért, hogy mielőbb elérjük a mi gyönyörű emberi társadalmunkat... ne engedjük lobogó vörös zászlónkról letörölni a mi két szent jelszónkat: Nemzetköziség és kérlelhetetlen harc az osztálykülönbségek megszüntetéséért...”

1919. február 14-én jelent meg kommunista heti lapja, a Soproni Tükör. Első számában a soproni

kommunistákról ír és Kellner Sándor elvtársról meleg, közvetlen sorokat.

A Tükör 1919. március 5-i számában *Kun Béla* elvtárs és a magyar kommunista vezetők őrizetbe vétele és brutális bántalmazása ellen tiltakozott.

67 1919. novemberében Sopronban talált kommunista röpcédula

68 A soproni színházban, a szocialista matinén – az Éjjeli menedékhely bemutatása előtt – Gorkijról tartott ismertetést és így fejezte be:

„Lázadni – kiáltja Gorkij, a proletár. És ez a kiáltás zúg és harsog végig a legerősebben az egész óriási Russzián, Szibéria hóhegyeitől, a fehérorosz sztyeppékig és a Don partján, ahol nagy bivalyok jönnek a fekete éjszakában és pásztorok túlkölnek a rezgő csillagos ég alatt és a lázító Ige szívből szalagként a

szívekig szalad és össze fűzi az összes szíveket egy vörös szalagra, melyek dobognak... Évekig, évtizedeken át érik a Gorkij vetése. Minden történhetik, csak egy bizonyos: a társadalmi forradalom nem maradhat el. Végül mégis csak a szocialista világrend fog megszületni!...”

Ebben a házban szervezte Bors László a soproni kommunistákat (Ikvahíd 2.)

69A soproni proletárok egyre fénylőbb reménnyel várják az új hajnal érkezését...

1919. március 21-én teljesült a remény, új ország született: Tanácsmagyarország.

Kellner Sándor elvtársat – a forradalmi kormányzótanács teljhatalmú megbízottját – Bors László vitte Sopronba. Tudta, hogy határozott, energikus forradalmárra van szükség, aki a direktórium élén a város és vármegye ügyeit önzetlenül, mindig a dolgozók érdekében fogja intézni. És tudta azt is, hogy a soproni

proletárok olyan testvérüket fogják megismerni és megszeretni benne, akiben nem csalódnak, aki az igaz kommunista tudásával és hűségével viszi harcba őket.

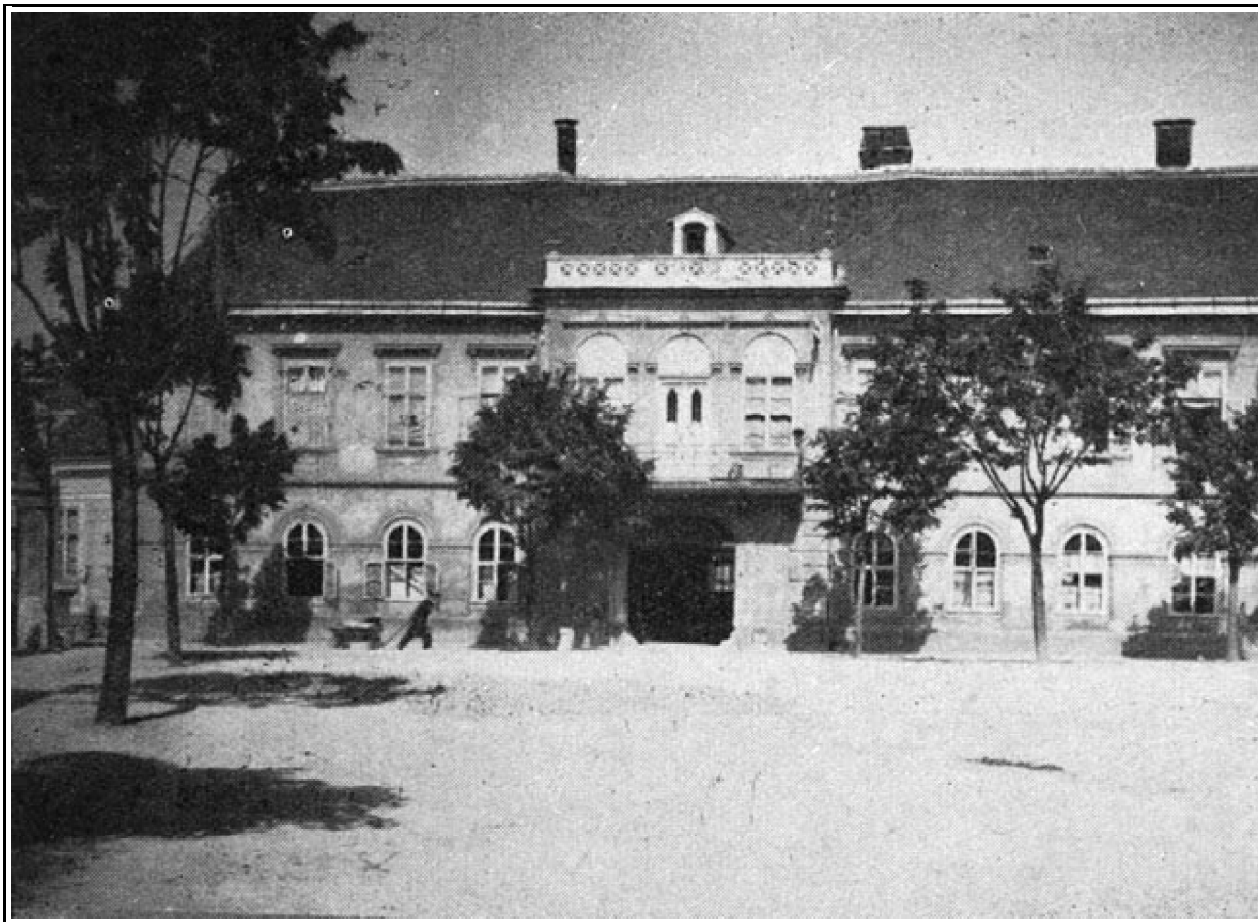
Kellner Sándor

A felejthetetlen magyar 1919, a dicsőséges Magyar Tanácsköztársaság eseményeivel és soproni vonatkozásaival foglalkozni nem ennek a tanulmánynak feladata.

Bors László a direktórium tagjaként a sajtó- és propaganda-ügyek vitelére kapott megbízást. Azonkívül a soproni forradalmi törvényszék egyik vádbíztosa lett. A soproni proletárok – ismerve szerepét a 19-es forradalom előkészítésében – a Tanácsok országos kongresszusára küldöttnek választották meg.

Entzbruder Dezső direktóriumi tag, a város és a megye teljhatalmú katonai 70bíztosa beosztottjai iránt mindig szeretettel és bajtársi együttérzéssel, az ellenforradalom leverésében kemény helytállással, éberen őrködött a tanácshatalom rendjének és szilárdan tartásának érdekében.

Mind a ketten – Lenin elvtárs üzenetéhez hűen – teljesítették kötelességeiket. Felejthetetlen hősei voltak az első magyar kommünnek és úttörői mai népi demokratikus rendünknek.

Bors László utolsó soproni lakása (Kőfaragó tér 3.)

A soproni dokumentációs anyagból még kiemelni akarom kettőjük 1919. május elsején leírt örökszép szavait, üzenetüket a ma kommunistái számára is:

*„Kavarjátok a katlant, a tömegek forró szívének
katlanát, az egekig csapó lánggal!
Ha kell, legyen vérünk a drága, tisztító fürdő,
hogy teremthessünk új magyar és emberi világot.
Szemeteket Keletre vessétek, honnét jön a fény,
félúton meg ne álljatok, testvérek...”*

Bors László verséből.

Proletárkatonák!

Virágfakadás köszönt benneteket ma, amikor lángoló arccal, piros zászló erdők között, fegyverrel a vállaitokon, végig járjátok Sopron utcáit. Lépteitek alatt megdobbán a föld. Az emberek már messziről

hallják, hogy jön a vörös gárda.

Katonatestvérek! Becsülettel hordozzátok fegyvereiteket!

Fegyelmetlenség, gyávaság, árulás ne szennyezze be azt soha...

Entzbruder Dezső: Külön parancsából.

Bors László írta még egy nappal korábban a soproni Vörös Újságban: „A vér, a láng és a végső szabadság hajnalának vörös izzása ömlik el május elseje felett, ebben az évben vívja meg a magyar proletariátus legnagyobb, de egyben legsúlyosabb küzdelmét...”

71A Tanácsköztársaságot, mely fennállásának rövid ideje dacára oly sok dicső győzelmet és nagyszerű eredményt ért el népünk javára, végül is az imperialista beavatkozás és túlerő tédre kényszerítette.

Sopron	
földműves-, katonai- és munkás- tanács jelöltjeinek névsora.	
1. Bella János	41. Lichtl Henrik
2. Breiner Irén	42. Mahr Ferenc
3. Bummer Károly	43. Mayer Ferenc
4. Bothár Márta	44. Mészáros Béla
5. Bors László	45. Mészáros Gyula
6. Buchwald Ernő	46. Missuray Ágoston
7. Bereczeller Adolf	47. Nagy Antal
8. Eddler Károly	48. Nagy István
9. Eddler Nándor	49. Nitsinger Vilma
10. Entzbruder Dezső	50. Németh Károly
11. Farkas Gyula	51. Patzer Károly
12. Farkas Jenő	52. Pfandler Keresztély
13. Fehér Lajos	53. Prümmer Henrik
14. Fellner Rezső	54. Polán József
15. Fekete Károly	55. Pomper Mihály
16. Ferenczi János	56. Récz Manó
17. Flácz Pál	57. Ribárits Józsefné
18. Flácz Gyula	58. Ritter János
19. Fischl László	59. Roser Antal
20. Fücsök Mátvás	60. Skarba Kálmán
21. Garadics Lajos	61. Skarba Lajos
22. Gerencsér Márton	62. Stóla Katica
23. Grossmann Ignác	63. Schaffner Antal
24. Gerencsér Antal	64. Soós József
25. Gösy Géza	65. Szalay Péter
26. Hamar János	66. Szekeres Márton
27. Hoffmann Vilmos dr., ügyvéd	67. Szilvássy Gyula dr.
28. Horváth Ödön	68. Schambauer Ignác
29. Homuták Károly	69. Schlesinger Gusztáv
30. Horváth Kálmán	70. Schwarz Sándor dr.
31. Jaluska J.	71. Taschner Károly
32. Jóna Imre	72. Teffer Rezső
33. Kalmár Pál	73. Tóth Gyula
34. Kámtner József	74. Török Mihály
35. Kastner Károly	75. Wellesz Jenő
36. Knapp Gábor	76. Winkler József
37. Kirnbauer Ferenc	77. Winkler Vilma
38. Konjecz István	78. Wurditsch Antal
39. Kiss Kálmán	79. Zúgn Tótor
40. Ley Péter	80. Zsigmond Lajos

Bors László, Entzbruder Dezső és Salzberger Sándor, hűséges barátjuk – az emlékezetes szörnyű nyáréjszakán – messzi útra indult, a határ felé...

Szürke virradatkor jutottak el Savanyúkútig és rövid pihenő után a wiener-neustadti vasút vonalán Waldheimig. Az erdőszélen lesben álló határrendőrök kuvaszai vad dühvel rohantak rájuk, akár a közvetlen előttük járt Szamuely Tibor elvtársra...

Entzbruder Dezsőt rögtön a szombathelyi törvényszékre vitték, Bors Lászlót és Salzberger Sándort, a fiatal jánosházi gyógyszerészt, előbb a soproni volt 7248-as laktanyába, s onnan másnap hajnalban kísérték át ugyancsak Szombathelyre.

1919. augusztus 22-én – amikor már az ottani tüzérségi laktanyában voltak – a feldbachi különítmény tisztjei jöttek értük és Sopronba való elszállításuk ürügyén elhurcolták őket, és a közeli Tücsökmajornál vadállatias kegyetlenséggel mindhármut halálra kínozták...

Az ellenforradalom pontosan tudta, hogy kikkel kell a kommunisták legjobbjai közül először leszámolnia...

A szombathelyi temető, ahol hamvaik pihennek, s ahol Bors Lászlónak, a Tanácsköztársaság egyetlen költő-mártírjának sírja máig is jeltelen, elgyötört testüknek talán nem végső nyugalóhelye...

Kellner Sándornak Sopronban már szobrot állított a kegyelet. Bors László és Entzbruder Dezső alakját elhelyezni a szobor oldalán kétfelől még ma sem késő. Erre van kivitelezési lehetőség, a költségről pedig társadalmi úton bizonyosan szívesen gondoskodni fognak a soproni dolgozók, hogy hálájukat így módon is kifejezzék.

Mindhárman az 1919-es soproni kommün kiemelkedő alakjai, az eszme hűséges harcosai és az akkori mozgalom igaz vezetői voltak!

És ne felejtsük el az általuk oly forrón szeretett családtagjaikról sem, akiket mártírjaink halála után – a bánaton kívül – annyi megaláztatás, üldöztetés, rágalom és sérelem ért.

Szeretet és megbecsülés illesse az akkori súlyos harcokban részt vett veterán elvtársainkat is, akik közül, sajnos, ma már oly kevesen élnek.

Úttörőink, felejtethetetlen mártírjaink életét, tevékenységét, forradalmi helytállását, elvhűségét és osztályhűségét pedig hozzuk minél közelebb, tündöklő példaként felnövő magyar ifjúságunkhoz, hogy erőt, tanulságot merítsenek abból épülő szocializmusunk munkájához!

1959. XIII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Konksek László: A bécsi és soproni ellenforradalom kapcsolatai 1919-ben (II. rész)

73 Konksek László: A bécsi és soproni ellenforradalom kapcsolatai 1919-ben (II. rész)

1919 tavaszán a bécsi magyar ellenforradalmi reakció különleges szerepet szánt terveiben Sopronnak. Restaurációs szándékainak alapja és feltétele – a magyar terület volt. Innen akarták – birtokon belül – elindítani támadásukat a Magyar Tanácsköztársaság ellen, s innen remélték, eredményekkel érve, elérni az első világháborúban győztes antant hatalmak hivatalos elismerését. A bécsi magyar ellenforradalmár emigráció politikai szerve s irányítója, a bécsi magyar ellenforradalmi komité azt tervezte, hogy a földrajzi adottságainál fogva annyira alkalmas Sopront rajtaütésszerűen elfoglalja, ott megalakítja az ellenforradalmi kormányt, meghirdeti a programját, s innen indítja el támadását a magyar proletárhatalom ellen.

Ennek a tervnek, – amely a bécsi magyar ellenforradalmi reakció főhadiszállásán: a bécsi Schönborn-palotában látott napvilágot – volt egy-egy láncszeme – közvetve vagy közvetlenül – a határmenti rémhír-hadjárat, a füles, malomházi, margitbányai s a többi helyi jellegű lázongás, a Sopron

környéki falvak pattanásig feszült és nyugtalan légköre, valamennyi 1919 tavaszán kirobbant helyi jellegű lázongás, majd a céltudatos szervezkedéssel és bujtogatással porhanyósra puhított talajon az ellenforradalmi lázadás, az ellenforradalmár tisztek brucki fegyveres támadása a Magyar Tanácsköztársaság ellen, a határon belül pedig a csornai, kapuvári, nagycenki ellenforradalmi felkelés s legvégül a kópházi csata.

Összerakosgatva, mint apró mozaikdarabkákat egymásmellé illesztve 1919 áprilisának, májusának és júniusának eseményeit, kibontakozik a bécsi magyar reakció nagy terve: Sopron gyűrűbe szorítása, a belső ellenforradalom tudatos megszervezése az Und–Lövvö–Sopronkövesd–Nagycenk–Fertőboz vonalon, majd a céltudatos szervezkedés után a kétirányú támadás Sopron ellen. Kétirányú támadás: az egyik osztrák területről a Bruck–Királyhida vonalon, s ezt az emigrációban élő fehér tisztek hajtánák végre, a másik a belső ellenforradalom, a csornai, kapuvári, nagycenki s környékbeli felkelés. Mindkét támadás egyidőben robbanna ki, egymást támogatná.

Hogy hogyan indult el a terv, hogyan szervezték, milyen aprólékos gonddal kovácsolták össze a reakciós erőket, arról írtunk már a Soproni Szemlében, e tanulmány első részében.¹⁽¹⁰⁵⁾ Szóltunk a bécsi magyar ellenforradalmi emigráció szervezkedéséről, életéről, az intrikákról és egymásközi vetélkedésekről, az ellenforradalom „anyagi fedezetének” megszerzéséről, a Bankgasse-i rablásról, a Sopron környéki lázongásokról, a soproni tüntetésről s a terv első katonai akciójáról, a brucki fegyveres puccsról.

Most a többiről lesz szó...

1959. XIII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Koncsek László: A bécsi és soproni ellenforradalom kapcsolatai 1919-ben (II. rész) / I.

I.

A bécsi magyar ellenforradalmi komité soproni terve eredetileg a kétirányú támadást készítette elő. Az ellenforradalom kirobbantását pedig május elejére tűzte ki. A komité ügynökeinek és határon belüli híveinek bizakodó jelentései nyomán, nem akart már tovább várni s elhatározta, hogy elindítja a támadást. ⁷⁴Futárai ezekben a napokban – újból és újból – végigjárták a határmentét, felkeresték a reakció vezetőit, részletesen és aprólékosan kioktatták őket a teendőkre, Bécsben pedig megszervezték a fehér tiszteket.

Az általános felkelésre a bécsi ellenforradalmi komité adja meg a jelet – hangzott az utasítás. A tervek szerint a komité május 6-án délután repülőgépet indít el Bécsből Magyarországra. A gép nemzetiszínű zászlóval elrepült volna Bruck, Magyaróvár, Csorna, Győr, Kapuvár és Sopron felett. Ez volt a jel. A komité repülőgépének jeladó körrepülése után, aznap éjjel 12 órakor a fehér tisztek megindítják támadásukat Királyhida ellen, Sopron környékén pedig kirobbant volna az ellenforradalom.²⁽¹⁰⁶⁾

A terv végrehajtásába azonban néhány hiba csúszott...

Elkezdődött a baj azzal, hogy a csornai reakció bizonytalankodása, a biztosra vett hívek közömbössége, a cselekvés előtt megrettenő csornaiak huzavonája megakasztotta a belső ellenforradalom kirobbanását ekkor, május elején. A csornaiak kezdeményezését leső környék csendben maradt, mert a csornaiak is csendesek voltak. Mi volt az oka a csornaiak megtorpanásának?

A bécsi ellenforradalmi komité tervei szerint a felkelést elindító csornai ellenforradalom katonai irányítói a

magyaróvári 13. honvédgyalozezred tisztjei lettek volna.³⁽¹⁰⁷⁾ A magyaróvári honvédgyalozezred feladata ebben az időben az őrszolgálat volt az északi demarkációs vonalon. Egységei részben Magyaróvárrott, részben a környékbeli falvakban állomásoztak, Ligetfalun, Hédervárott, Rónafőn, Püskin, Novák-pusztán, Lipóton, Halászában stb. Az ezred parancsnoka Leölkes Sándor ezredes volt, aki – az ellenforradalmi mozgalom legcélratoróbb irányítójával, Bánó Kálmán őrnaggyal együtt – következetesen királyhű és ellenforradalmi beállítottságú; az ezred tisztikarának jelentős részét is az ellenforradalom szolgálatába állította. A forradalom elől menekülő reakció bizton számíthatott a magyaróvári honvédgyalozezred fehér tisztjeire. A határ mentén őrszolgálatot teljesítő tisztek nagyon sok arisztokratát vagy ellenforradalmárt segítettek át a határon, így a lipóti Duna-szakaszon Bethlen grófnőt a gyermekeivel, Apponyi Antal grótot, Majláth grótot s másokat, minden egyes esetben Leölkes ezredes, vagy Bánó őrnagy parancsára. Nemcsak a menekülésüket segítette, de bújtatta is az ellenforradalmárokat. A Novák-pusztán állomásozó Grüneberg-féle lovaskarhatalmi szakaszban 10–15 ellenforradalmár tisztet bújtatott, köztük gróf Hallert, báró Vayt, gróf Esterházyt, akik a lovaskarhatalmi osztag tisztjei közé tartoztak, szolgálatot is teljesítettek, de hivatalosan az ezrednél bejelentve nem voltak, fizetést sem kaptak. Ezekben a napokban az ezredben és Magyaróvárrott nyíltan beszéltek, hogy a lovaskarhatalmi osztag menhelye „a királpárti mágánásoknak”.⁴⁽¹⁰⁸⁾ Az ezred szoros kapcsolatot tartott az ellenforradalom bécsi képviselőivel, s gyakran küldte el Bécsbe megbízottjait, hogy átvegyék a komité utasításait. Tárgyalásokat folytattak gróf Esterházy Károllyal, gróf Esterházy Mihállyal, Szmrecsányi Györggyel, az antant hatalmak bécsi katonai megbízottjaival, valamint a Renngasse-ban székelő bécsi magyar ellenforradalmi komitéval. A tárgyalások során leginkább azt a lehetőséget latolgatták, hogy a magyaróvári honvédgyalozezred felhasználásával miként lehetne egy ellenforradalmi hadsereget megszervezni, amellyel megindíthatnák a támadást a Tanácsköztársaság ellen. Egy szemtanú visszaemlékezése szerint Grüneberg főhadnagy, a magyaróvári összeesküvő tisztek megbízottja egy alkalommal „Bécsben az Esterházyak révén ⁷⁵tárgyalt egy Bay nevű földbirtokossal, akivel arra vonatkozóan próbáltak megállapodásra jutni, mi módon lehetne egy olyan hadsereget szervezni, amivel az akkori kormányt, Budapest ellen vezetendő hadműveletek megkezdésével el lehetne fogni. Bay említette, hogy Esterházyékkal, Windischgrätz herceggel és Frigyes főherceggel történt megbeszélés után egyelőre hat-nyolc millió koronát erre a célra össze lehetne hozni. Bay és Grüneberg megállapodtak abban, hogy Bay elutazik Frigyes főherceghez, aki abban az időben Baden-Badenben tartózkodott, a megbeszélés után Magyaróvárra jön és Frigyes főherceg fiával összeköttetést keres a 13. gyalozezred tisztjeivel...”⁵⁽¹⁰⁹⁾

Ebből a hadseregszervezésből nem lett semmi. A magyaróvári ellenforradalmár tisztek a bécsi ellenforradalmi komité április 12-i megalakulása után egyre határozottabban a komité utasításai szerint szervezkedtek, s így kapcsolódtak be nagy szerepet vállalva a komité „soproni tervének” végrehajtásába. Bánó Kálmán őrnagy a belső ellenforradalmi felkelés céljaira jelentős mennyiségű fegyvert és lőszert rejtetett. A magyaróvári tiszti pavilon egyik eldugott raktárában harminc-negyven gépfegyvert, nagy mennyiségű gyalogsági fegyvert és lőszert dugdosott, amelynek egy részét a csornai ellenforradalmároknak szánta.⁶⁽¹¹⁰⁾ Ugyancsak ő vállalta el a magyaróvári ellenforradalmár tisztek nevében a csornai lázadás katonai irányítását, a bécsi ellenforradalmi komité megbízottjával, Arndt János századossal együtt. Bánó őrnagy azonban április végén néhány társával Bécsbe szökött, félve a leleplezéstől. Továbbra is tartotta azonban a kapcsolatot a magyaróvári tisztekkel, s habár Bécsből, de ezután is ő volt az irányítója a magyaróvári tiszti összeesküvésnek. A magyaróvári tisztek május 3-án ki akarták robbantani az ellenforradalmi puccsot, de a Tanácsköztársaság illetékes szervei idejében leleplezték a magyaróvári ellenforradalmár tisztek összeesküvését és felszámolták, mielőtt még kirobbanhatott volna. Leölkes ezredest és mintegy 25 ellenforradalmár tisztet őrizetbe vettek, a tisztek egy másik része pedig átszökött Ausztriába. A magyaróvári tiszti összeesküvés felgöngyölítése súlyos csapás volt a bécsi ellenforradalmi komité

soproni tervére. Gyengítette a határon belüli reakció pozícióit, megfosztva a csornai ellenforradalmárokat legerősebb fegyveres szövetségesüktől, a fegyverektől, a lőszerektől, a katonai irányítóktól, megakadályozta, hogy a csornai ellenforradalmi felkelés a brucki puccsal egyidőben – ahogyan azt a komité tervezte – kirobbanjon. Így történt aztán, hogy bár a brucki fehér tiszti támadás a csornai ellenforradalom megsegítésének címén indult el, valójában nem volt – legalábbis ekkor – semmiféle ellenforradalom Csornán, s így maradt elszigetelt és kudarcra ítélt akció a brucki fehér tiszti támadás.

A csornaiak megtorpanásának ez volt a legfőbb oka. A magyaróvári tiszti összeesküvés leleplezése és felgöngyölítése elvette a kedvüket a felkelés kirobbantásától, elvesztve szövetségesüket, nem mertek nyílt ellenforradalmi lázadásra vállalkozni. Közben megérkezett Csornára a brucki fegyveres támadás kudarcának a híre is. A csornai ellenforradalmárok, a dr. Östör Lajos ügyvédi irodájában rendezett megbeszélésen elhatározták, hogy a felkelést későbbi időpontra halasztják el, s ennek érdekében tovább folytatják szervezkedésüket.

A május elejére tervezett általános felkelés tehát elmaradt.

A bécsi ellenforradalmi komité a soproni tervből mindeddig csak a brucki kudarcot, a magyaróvári összeesküvés leleplezését, a megrettent határon belüli reakció visszahúzódását könyvelhette el...

1959. XIII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Koncsek László: A bécsi és soproni ellenforradalom kapcsolatai 1919-ben (II. rész) / II.

76II.

A májusi sorozatos kudarcok nem vették el azonban a kedvét a bécsi magyar ellenforradalmi komiténak a további, újabb reakciós kísérletektől. A komité, belső egyensúlyát a kudarcok okozta belvillongásoktól valamennyire megvédve s helyrehozva, folytatta reakciós tevékenységét a határ mentén és nem adta fel soproni tervét. Pusztán módosította. Lemondott az Ausztriából indítandó fehér tiszti támadásról, kizárólag a belső reakciós erőkre támaszkodva akarta soproni tervét megvalósítani.

A cselekvésre késztető indokok továbbra is fennálltak. Megvolt a rivalizálás a szegedi ellenforradalmi kormányral, meg akarták szerezni az antant elismerését, és szerették volna megsürgetni az egész restaurációs folyamatot.

A májusi kudarcorozat után lábra kapva a bécsi magyar ellenforradalmi komité ismét harcba vetette erőit, hogy most már kizárólag a belső reakciós erőkkel megkísérelje soproni tervét nyélbe ütni. Ügynökei és futárai ismét keresztül-kasul járták a határ mentét. A csüggedő hívekbe új erőt öntöttek, tájékoztatták őket a komité módosított tervéről és teljes erővel dolgoztak a belső ellenforradalmi lázadás előkészítésén. Ezekben a napokban valósággal ellepték a Sopronnal szomszédos osztrák határ mentét, és onnan irányították a belső ellenforradalmat. Böhm Vilmos nyíltan megírja a könyvében, hogy a dunántúli ellenforradalmat „az ausztriai határvárosokban tartózkodó ellenforradalmár tisztek és más emigránsok szították...”⁷⁽¹¹¹⁾

Hoós István, 1919-es vörös katona, a soproni munkásmozgalom régi harcosa visszaemlékezéseiben megírja, hogy az ellenforradalom könnyen szervezkedhetett Ausztriában, hiszen „már akkor is a jobboldali szociáldemokraták kemény vára volt”. Elmondja azt is, hogy „nem is rosszul szötte terveit az ellenforradalmi banda, mert Felsőpulyától kezdve

Und-Füles-Csepreg-Bő-Kecöl-Bágyogszovát-Csornától a Fertőig egy bekerítő, átkaroló tervet készített... Közvetlen céljuk a megye lekapcsolása volt...”

Egy másik visszaemlékezés pedig elmondja, hogy „a kisgazdától fölfelé mindenki rokonszenvesen fogadta az ellenforradalomról mindúntalan felmerülő híreket... Türk nyugalmazott huszárszázados, aki ezidőtájt sopronhorpácsi rokonainál tartózkodott, csöndben kezeibe vette a szervezkedés szálát és várt a kedvező alkalomra...”⁸⁽¹¹²⁾

Június elején a komité elérkezettnek látta az időt az újabb ellenforradalmi kísérletre, a belső ellenforradalmi lázadás kirobbantására. Június elején! Tudatosan ebben az időpontban, mert ekkor vívta legsúlyosabb élet-halálharcát a magyar proletariátus a Magyar Tanácsköztársaságra törő román és csehszlovák imperialista hatalmakkal. Akkor látta a bécsi magyar ellenforradalmi komité elérkezettnek az időt a támadásra, amikor a magyar munkások otthagyták az üzeimeiket és fegyvert ragadtak, hogy az országot, a proletárhatalmat megvédjék. Az ellenforradalmi reakció ekkor robbantotta ki a határmenti ellenforradalmat, hogy hátbadöfje az ország függetlenségéért, területi épségéért harcoló Tanácsköztársaságot.

Titkos üzenetek surrantak faluról-falura: „Sopronban megbukott már a kommunizmus!” „Bevonultak már a fehér gárdák, velük együtt a külföldi csapatok!” – hírdették. Több községben a reakciós beállítottságú jegyzők ki is doboltatták a rémhíreket és a megfélemlített emberek tehetetlenül túrték, hogy ⁷⁷– a rágalmak és hazugságok hatása alatt – a bécsi reakció mesterkedései törbecsalják.

Ezekben a napokban az eddig megbújt reakció egyre vadabbul, egyre fenyegetőbbben és egyre nyíltabban bűjtogatta az ellenforradalomra az embereket. A tömegek azonban még akkor is, amikor nem fordultak mindnyájan határozottan szembe a reakcióval, többségében passzív visszahúzódással szemlélték próbálkozásait, s néhány félrevezetett ember kivételével nem támogatták szándékait és céljait. Ezért ítélte elszigeteltségre s kudarcra az ellenforradalmi kísérleteket a tömegek passzivitása. Egyedül a nagycenki ellenforradalmi megmozdulás tudott a közelebbi és távolabbi Sopron környéki falvakból mintegy kétezer embert összegyűjteni a soproni támadásra.

A komité szerint június elejére minden készen volt az ellenforradalom kirobbantására. Június elején megadták a jelet...

1959. XIII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Konksek László: A bécsi és soproni ellenforradalom kapcsolatai 1919-ben (II. rész) / III.

III.

A jel a június első napjaiban kirobbant dunántúli vasutassztrájk volt. Június 2-án tört ki a sztrájk és a Sopron környéki falvakban az állomásokra érkező táviratok révén azonnal elterjedt a híre. A falvaknak a reakciós bűjtogatástól megmérgezett levegője a sztrájk hírére azonnal kitört.

A dunántúli vasutassztrájkot – amely Szombathelyen, Székesfehérvárott és Sopronban tört ki – a Homonnay Tivadar vezetése alatt álló, keresztény szocialista ellenforradalmárokból szervezett, úgynevezett „tizenötös bizottság” robbantotta ki.⁹⁽¹¹³⁾ Budapesten a pályaudvarok személyzetének egy része csatlakozott a sztrájkhoz. A Ferencvárosi pályaudvar személyzete azonban határozottan és erélyesen a proletárdiktatúra mellett foglalt állást és elítélte a sztrájkot. A dunántúli vasutassztrájk nem volt egységes mozgalom, szórványos jelensékképpen csak egyes vonalszakaszokra terjedt ki. Néhány nap alatt

leszerelték. De ez a néhány napos sztrájk – éppen az ellenforradalmi szervezkedéssel megzavart Dunántúlon – hatással volt a reakciós mozgalmakra, egyértelműen jeladásnak tekintette a reakció a felkelésre, mint ahogyan jel is volt. A Sopron környéki végsőkig felizgatott ellenforradalmárok között szikra volt a vasutassztrájk, amely felrobbantotta a bécsi magyar ellenforradalmi komité által gondosan elhelyezett puskaporos hordót.

Érdekesek Böhm Vilmos visszaemlékezései a dunántúli vasutassztrájkra. Böhmöt senki sem vádolhatja azzal, hogy nagy híve volt a Tanácsköztársaságnak, s ezért figyelemre méltók a megállapításai, mert maga is elismeri visszaemlékezéseiben, hogy bár a vasutassztrájk a bérkövetelések jelszavával indult, tulajdonképpen reakciós tartalmú politikai célokat takart.

„Június 2-án – írja – a győri katonai parancsnokság politikai megbízottja, Rákos Ferenc már jelenti, hogy a Dunántúlon kitört a vasutassztrájk... hullámai Budapestre is átsaptak... a sztrájk proklamálását gazdasági követelések köpenyébe burkolták. Azonnali fizetésrendezést, az újonnan megállapított fizetések azonnali kiutalását, a sztrájkolók büntetlenségét követelték, azonfelül biztosítékot akartak arra nézve, hogy a vasutasokat mentsék fel a vörös hadseregbe való bevonulás kötelezettsége alól.”

„A sztrájk hatása alatt, illetve a csapatszállítások késedelmessége miatt, az északi harctéren folyó hadműveletek megakadtak.”

„Landler Jenő népbiztos, akinek nagy érdemei voltak már a békében a [78](#) vasutasok szervezése körül és aki a vasutasok között valóban népszerű volt, személyesen igyekezett a vasutassztrájkot leszerelni. De szóba sem akartak vele állni... világos volt, hogy az egész mozgalom politikai jellegű, amelynek célja a diktatúra megbuktatása...”[10\(114\)](#)

Június 7-én a Budapesti Központi Forradalmi Munkás- és Katonatanács ünnepi ülést tartott Budapesten a Városi Színházban, amelyen Kun Béla is felszólalt és beszédében megemlékezett a dunántúli ellenforradalmi megmozdulásokról:

„Ellenforradalom benn az országban. A vasutasok sztrájkkísérlete, az ellenforradalom kitörése a Dunántúlon, amely, ha szórványosan is, de már jelentkezik – azt mutatja, hogy nem kerülhetjük ki a forradalom dialektikus folyamatát, a kapitalista osztálynak... az ellenállását, osztályharcát a proletárdiktatúrával szemben.”[11\(115\)](#)

„Ma az ellenforradalommal végezni kétszeres kötelességünk. Ne csak magunkra, itthon maradottakra gondoljunk... hanem azokra is, akik a fronton vannak... Biztosítanunk kell hadseregünk hátát. A Forradalmi Kormányzótanács legutóbbi ülésén a vasutasok között mutatkozó ellenforradalmi mozgalmakkal kapcsolatban, – melyek tipikusan proletárdiktatúraellenes sztrájkmozgalomban nyilvánultak meg – a Forradalmi Kormányzótanács, a Dunántúlra, az ellenforradalom tűzfészkeire, kimondotta a statáriumot... A Dunántúlon... szükség volt a statáriumra.”[12\(116\)](#)

A bécsi magyar ellenforradalmi komité kiadta az utasítást, a dunántúli vasutassztrájk megadta a jelet, a határmenti reakció akcióba lépett. A Sopron környéki falvakban egymás után gyulladtak ki a lázongás tüzei, hogy egybecsapódva Sopront fenyegezzék.

Lövön június 3-án délután Bódy állomásfőnök, Gerencsér vasúti pénztáros és a pályafelügyelő fehér szalagosan vonultak be a községbe, s a Soós vendéglőbe sürgősen gyűlésre hívták össze a község ellenforradalmár elemeit. A gyűlésen Bódy állomásfőnök bemutatta és felolvasta a szombathelyi sztrájkoló

vasutasok sürgönyét, amelyben kérték a sztrájk támogatását. A lövői reakció helyesléssel vette tudomásul a sztrájkot és maga is akcióba lépett. Elhatározták, hogy tűzoltókból és fegyverforgató ellenforradalmárokból „tűzörtséget” alakítanak Leitner Vilmos tűzoltófőparancsnok vezetése alatt. A hirtelen megéledt és porondra lépett ellenforradalmárok fegyveres alakulata, a „tűzörtség” azonnal megkezdte ellenforradalmi tevékenységét és őrizetbe vette a helyi direktórium tagjait s a proletárdiktatúra mellé állt csendőröket.¹³⁽¹¹⁷⁾

„A higgadtabb elemek kívánságára azonban pár óra múlva ismét szabadon bocsátották őket, sőt a csendőröknek fegyvereiket is visszaadták.”¹⁴⁽¹¹⁸⁾

Nem voltak biztosak a dolgukban. Az óvatoskodók aggodalmai megijesztették őket.

„Még ugyanaznap estefelé a tűzörtség egyik csapata kiment az alsómezőre és itt a »gurundi vashíd« mellett tíz méternyi hosszúságban fölszedte a vasúti síneket s ezek a közeli gabonaföldekbe rejtették.”¹⁵⁽¹¹⁹⁾

A lövői ellenforradalom azonban nem ment simán. A község proletárjai ellenálltak, s azzal fenyegették meg az ellenforradalmárokat, hogy felgyújtják a házaikat.

79 A tűzörtség járőrei „éjjel is talpon voltak... mert a proletárok gyűjtogatással fenyegetőztek...”¹⁶⁽¹²⁰⁾

Június 4-én az a rémhír érkezett Nagycenkről Lövőre, hogy Sopronban a „vörös örség fehérre alakult”. A rémhír hatására a lövői reakció kiadta a jelszót: Vonuljunk fel Sopron ellen!

„A cenki hírről Lövőről hírnökök siettek a szomszédos községekbe s lelkesítették őket, hogy fegyverfogható emberek csatlakozzanak a soproni fehérsereghez. Azonközben Lövön is folytak a készülődések a soproni fölvonulásra...”¹⁷⁽¹²¹⁾

Június 5-én délelőtt Nagy Kálmán volt bíró dobszóval fegyverbe szólította a község fegyverforgató férfijait. A dobszavas mozgósításnak nem volt nagy hatása. A községbeli néhány ellenforradalmáron kívül nem akadt jelentkező. Közben visszaérkeztek a szomszéd községekbe kiküldött hírnökök is és magukkal hozták a jelentkezőket. Lövőről és a környékbeli községekből mindössze nyolcvan ellenforradalmár verődött össze.

„Ez a kis vérmes reményű sereg azután délután kétóra tájban fölvirágozott kocsikon, fehér zászlókkal, nagylelkiesen elindult és szépen el is jutott a kópházi fehér frontra, hol a nagycenki és kópházi fehércsapatok Kópházán felül már szemben álltak a soproni vörösökkel. Ám a bizodalmas győzelmi áldomásról álmódó hangulat itt hamarosan lelohadt... A lövőiek azért mégis csatlakoztak és bevonultak a harcvonalba...”¹⁸⁽¹²²⁾

Alig vonultak el a kópházi frontra igyekvő ellenforradalmárok Lövőről, a vasutasok kedvezőtlen híreket kaptak távírón Szombathelyen keresztül Budapestről. Reményeik megcsappantak, nagyon megijedtek.

„A vasutasok kedvezőtlen híreket vettek Budapestről, ezért a »Gurundnál« fölszedett síneket, felsőbb meghagyásra, ismét lerakták.”¹⁹⁽¹²³⁾

Legfőbb ideje volt, mert még aznap délután Szombathely felől megérkezett Lövőre a vörösörtség egyik vasúti szerelvénye, hogy a Szombathelyre érkezett jelentések alapján felderítse a helyzetet. Nem messze az állomástól az otthonmaradt lövői és a hozzájuk csatlakozó völcséji ellenforradalmárok néhány lövést adtak le a vörös örség szerelvényére. A vörös katonák néhány gépfegyversorozattal pillanatok alatt szétszórták az ellenforradalmárokat és a községben helyreállították a rendet. Később visszatértek Szombathelyre. Délután egy repülőgép is érkezett Szombathelyről felderítésre, az állomás melletti réten le is szállt, majd

viSSzarepült Szombathelyre.

A lövői ellenforradalmi események ezzel véget is értek, mert az otthonmaradt ellenforradalmárok meg sem mertek többé mozdulni.

Amikor pedig a kópházi csata az ellenforradalmárok vereségével végetért, s a felkelés résztvevői hazafutottak, teljesen szétbomlott a lövői akció. A községbe érkező vörös csapatok letartóztatták az ellenforradalmi mozgalom vezetőit, kik közül többen átszöktek Ausztriába. Köztük volt Nagy Kálmán, a dobszóval mozgósító bíró és Leitner Vilmos, a fegyveres „tűzörség” volt paracsnoka is. A letartóztatottakat június 11-én elszállították Sopronba. Június 13-án azonban valamennyit hazaengedték.

Mohl Adolf győri kanonok Lövő történetével foglalkozó tanulmányában leírja, hogy „a foglyokból kiválogatták a tizenkét legveszedelmesebbet s ezeket... Sopronba szállították. Itt az első éjet vagonban töltötték, de másnap kihallgatás [80](#) után ismét hazabocsátották őket. A vasúton is, Sopronban is emberségesen bántak velük...”[20\(124\)](#)

Csornán is kirobbant az ellenforradalmi felkelés. Régen készültek már rá. Májusban már-már kirobbantották, akkor azonban tervük nem sikerült, de a csornaiak azóta is szervezkedtek és most júniusban kitört az ellenforradalmi tűz.

Csornának nagy szerepet szánt a bécsi magyar ellenforradalmi komité. „... a Bankgasse-i rablás után új életre kapott komité megbízottai gyakran járnak szét az országban, lepel alatt; egész Dunántúlra kiterjedő ellenforradalmat igyekszik a komité megszervezni. A Dunántúlra kiterjedő ellenforradalom egyik gócéul Csornát is kiszemelték...”[21\(125\)](#)

Hogy éppen Csornát szemelte ki a bécsi reakció vezérkara, annak az volt az oka, hogy Csornán és környékén, különösen a közeli Hanságban nagyobb számban bujdokoltak reakciós elemek, földrajzi helyzete pedig kulcsponttá tette Győr felé. A soproni terv sikeres végrehajtása után, az ország belseje felé tervezett támadásra hídfőállást jelentett Csorna, a soproni akció idejére pedig védelmet az ország belseje felől az ellenforradalom ellen irányuló akciókkal szemben.

A bécsi magyar ellenforradalmi komité Arndt János tüzérszázadost küldte el Bécsből, hogy szervezze meg a csornai ellenforradalmat.

„Arndt működési körzete kiterjedt Moson megye déli, Sopron megye nyugati és Veszprém megye északi részére... Arndt egyszer itt tűnik fel, máskor amott, hol munkás, hol kereskedő, hol vörös vasmunkásként jelenik meg... s így puhatolja ki a hangulatot, a vörös örök, katonák és vörös intéző szervek számát, elhelyezését, kiletüket, erejüket. Fontos híreket hoz és visz...”[22\(126\)](#)

Csornai szövetségesei közül megalakítja az ellenforradalom vezérkarát, amelynek tagjai Glaser Géza földszigeti nagybérlő, Kisfaludy Károly malomigazgató, dr. Östör Lajos ügyvéd, Riha Miklós földbirtokos, Németh Alajos tiszthelyettes, Laffer Lajos vaskereskedő, Németh Gyula farádi földbirtokos, ifj. Akóts Gyula malomtulajdonos és Marton Pál csendőrtiszthelyettes voltak.

A csornai ellenforradalmár összeesküvők Glaser Géza hansági vadászházában tartották megbeszéléseiket. Ebben a vadászházban találtak menedéket különben a rajtakapott és menekülésre kényszerített reakciós elemek is. A csornai összeesküvők – amint azt már a magyaróvári tiszti összeesküvésről szólva jeleztük – kapcsolatot tartottak a magyaróvári ellenforradalmár tisztekkel is. Leölkes ezredes és Bánó őrnagy vállalták, hogy résztvesznek a csornai felkelésben, s a rendelkezésükre álló fegyvermennyiségből háromszáz

gyalogsgági fegyvert, valamint négy gépfegyvert biztosítanak a csornaiaknak, természetesen a megfelelő lőszerrel együtt.

A májusi kudarc után a csornai reakció folytatta szervezkedését a későbbre halasztott ellenforradalmi megmozdulás érdekében, de már nem mert a megfigyelés alatt álló hansági vadászházban gyülekezni, inkább a csornai vendéglők – a „Korona”, a „Didergő”, a vasúti vendéglő – valamelyik csendesebb sarkába húzódtak, olyan helyen tanácskoztak, „ahol a ki- és bejáró nem olyan feltűnő, mint bármely magánlakásban... beszélgetésük leginkább annak megállapítására szorítkozott, hogy kik a fehérérzelműek, mivel azon felfogásban ⁸¹voltak, hogy a tényleges felkelést úgyis az ellenforradalmi komité fogja irányítani...”²³⁽¹²⁷⁾

A komité utasítására június elején Csornán is elhatározták, hogy megindítják a felkelést. Június első napjaiban a vasutassztrájk hírére és különösképpen a reakció által futótűzként terjesztett értesülésekre, hogy Sopronban a „vörös uralom megbukott”, az ellenforradalom már megkezdődött, s Nagycenkről az ellenforradalmárok szekértáborral indultak Sopron ostromára, továbbá, hogy „húszezer fehér gárdista körülfárta Sopront, a Wiener–Neustadt-i tüzérség is a segítségükre sietett és órák kérdése csak a győzelmes bevonulás Sopronba”²⁴⁽¹²⁸⁾ – a csornai reakció úgy érezte: itt a döntő pillanat.

Június 6-án délután Payr Géza, Marton Pál és Kisfaludy Károly összetoborozták híveiket, Maglócára, Barbacsra és Farádra küldöncöket menesztettek, hogy csatlakozásra szólítsák fel a beszervezett reakciós szövetségeket. A környező községekbe különben távbeszélőn is leadták az ellenforradalom kitörését jelző és a reakciót riasztó, előzetesen megbeszélte titkos jelet: „A gazdák gabonájukat vigyék be őrölni, liszt már van!”²⁵⁽¹²⁹⁾

Éjszaka megkezdtek az ellenforradalmi akciót. Marton Pál csendőrtiszthelyettes parancsnoksága alatt egy ellenforradalmár csoport meglepetésszerűen megtámadta az ecetgyárban állomásozó vörös őrséget, s álmukban meglepve őket, valamennyit lefegyvereztek és őrizetbe vették. Megszállták a postát és kifosztották a vörös őrség fegyver- és lőszerraktárát. Ezután házról-házra járva összeszedték az álmukban meglepett direktóriumi tagokat és letartóztatták őket. Hetedikén reggel megalakították a csornai „ellenforradalmi hármastanácsot”, amelynek Riha Miklós, Németh Lajos és Marton Pál voltak a tagjai. Később kibővítették Kisfaludy Károllyal és Hermann Medárd premontrei kanonokkal, s átalakultak „ötösbizottsággá”.

Szabó János lakatost, direktóriumi tagot is le akarták ezen az éjszakán tartóztatni. Szabó azonban a kertek alatt kibújt az őt üldöző ellenforradalmárok gyűrűjéből és még azon az éjszakán Magyaróvárra menekült. Útközben találkozott a csornai ellenforradalmi felkelés hírére előnyomuló magyaróvári vörös katonákkal és jelentette a csornai ellenforradalmi eseményeket Wisnovszky kormányzósági biztosnak. Az előnyomuló magyaróvári vörös őrséget azonnal riasztották és a katonai különítmény Wisnovszky kormányzói biztos parancsnoksága alatt Csornára indult, hogy rendet teremtsen és az ellenforradalmárokat ártalmatlanná tegye. Egyidejűleg a magyaróváriak értesítették a győri vörös őrséget is, s jelentést küldtek Budapestre is a belügyi népbiztosságnak a csornai reakció felkeléséről. Judt Ferenc parancsnoksága alatt Győrből is elindult a vörös őrség egy osztaga Csorna felé. Budapestről pedig értesítés érkezett, hogy Szamuely Tibor vezetésével egy különítmény indult el a csornai és a dunántúli ellenforradalom felszámolására.

Csornán akadozott az ellenforradalom. A környékbeli községekből gyéren érkezett be az erősítés, benn a községben a várakozó álláspontra helyezkedő tömegek nem támogatták az ellenforradalmárokat, a falvak sem lázadtak fel.

Közben megérkeztek Csornára a magyaróvári vörös csapatok. Ez végleg eldöntötte a csornai ellenforradalmárok sorsát. Idézünk Wisnovszky, magyaróvári kormányzó biztosa a belügyi népbiztossághoz küldött június 8-i jelentéséből:

„Délután két órakor kaptam a hírt, hogy Sopron megye, Csornáról, fehérek ⁸²közelednek Mosonszentjános felé, a vasúti síneket feltépvén maguk mögött. Vörös erővel és katonákkal a megye határán teremtünk és tudomást szereztünk, hogy Csornát a fehérek elfoglalták. Előrenyomultunk, előteremtett vasúti kocsikon Csorna felé. Közben a felénk eső községeket fellázítani akaró, dum-dum golyóra töltött fegyveres egyéneket elfogtunk. Közben a feltépett sínpárokot megjavítván este 10 órakor Csornát megszálltuk, a cinkosokat elfogtuk és a magyaróvári törvényszékhez beszállítottuk. Kihallgatások folyamatban. A csornai őrseget az utánunk érkező győri csapatoknak átadtuk. A határszéli őrsegek kinn vannak...”²⁶⁽¹³⁰⁾

A vörös katonák közeledésének hírére megcsappant a csornai ellenforradalmárok amúgy sem nagy lelkesedése. A letartóztatott direktórium tagokat szabadon engedték az őrizetbe vett vörös katonákkal egyetemben, az ellenforradalom vezetői pedig elmenekültek. A magyaróvári csapatok járőrei azonban szökés közben egymás után összeszedték és elfogták őket.

Csornára először a magyaróvári vörös katonák osztagai érkeztek meg. A győri csapatok csak néhány órással később vonultak be Csornára, mert Kóny és Csorna között egy felfegyverzett ellenforradalmár csoport megtámadta őket. A győri vörös katonák rövid tűzharc után a barbacsai tóba szorították az ellenforradalmárokat, akik aztán megadták magukat a győri vörös csapatoknak.²⁷⁽¹³¹⁾ Június 8-án a magyaróvári és győri vörös csapatok teljesen helyreállították a rendet Csornán, felgöngyölítették az ellenforradalmi összeesküvést, a vezetőket letartóztatták. Június 9-én Szamuely Tibor is megérkezett Csornára.

Kapuváron is hatott a bécsi magyar ellenforradalmi komité szervezkedése. Ide is eljutottak a rémhírek, a komité ügynökei és itt is megmozdult a reakció. Különösen a nagycenki ellenforradalmi készülődések túlzott hírei hatottak Kapuváron az ellenforradalmi körökben. A község reakciós elemei, Pintér Pál csendőrőrmester, Steiger Pál malomtulajdonos, Mesterházi Zsigmond postamester, Rest József, Schemmel Károly és Szalay Béla vezetésével elhatározták, hogy ők is kirobbantják az ellenforradalmat, s csatlakoznak a nagycenkiek „fehér frontjához”. A csornaiakat megelőzve, már június 5-re virradó éjjel végrehajtották tervüket: megtámadták, lefegyverezték és őrizetbe vették a kapuvári vörös őrseg katonáit, házaikból összeszedték a direktórium tagjait. Június 5-én reggel neki készülődtek, hogy kivonuljanak a nagycenki frontra. Egy-két vállalkozó szellemű ellenforradalmár befogott a szekérbe s többedmagával el is indult, de javarésze először követeket küldött ki – óvatosságból –, hogy körülnézzenek Nagycenken. Mire a követek visszatértek, a kapuvári ellenforradalmat a vörös csapatok már leverték, a követek pedig a kópházi vereséget adhatták csak hírül.

A csornai ellenforradalom felszámolása után Csornáról győri vörös katonák érkeztek Kapuvára, majd Szamuely Tibor is megjött különítményével. Rövid idő alatt rendet teremtettek a községben. A vezetőket letartóztatták és a forradalmi törvényszék elé állították őket. Az ellenforradalom hat vezetőjét halálra ítélte a forradalmi törvényszék.²⁸⁽¹³²⁾

1959. XIII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Koncsek László: A bécsi és soproni ellenforradalom kapcsolatai 1919-ben (II. rész) / IV.

IV.

A lövői, csornai, kapuvári ellenforradalommal egyidőben Sopronban is megmozdult a reakció. Itt is, mint az egész határ mentén, a vasutassztrájk hatására ⁸³kezdődtek el a reakciós mozgalmak. De amíg a falvakban és a nagyobb községekben csak „lélektani” hatást keltett a vasutassztrájk, Sopronban mély politikai tartalmú akció bevezetője lett és a jobboldali szociáldemokrácia harci riadója. A vasutassztrájk tűzénél akarta a soproni jobboldali szociáldemokrácia politikai pecsenyét megsütni.

Megmutatja ezt a vasutassztrájk soproni hatása. A június 2-i sztrájk hírére a reakció és a jobboldali szociáldemokraták – szoros szövetséget kötve – nyílt sisakkal indultak támadásra. Minden kertelés nélkül a hatalom átadását követelték.

Az összefüggések tisztázása érdekében érdemes erről is megemlékezni, annál is inkább, mert a soproni ellenforradalmi megmozdulásoknak ez volt a nyitánya.

Knapp Gábor az első világháború idején

A soproni reakció, amely beszivárgott a szakszervezetekbe és rendkívüli mértékben felhigította annak

sorait, szövetséget kötött a jobboldali szociáldemokratákkal, a szakszervezeteken belül következetesen támogatta és faltörő kosnak használta fel őket ellenforradalmi céljai érdekében. A vasutassztrájkot arra használták fel, hogy a „szolidaritás” jelszavával bomlást idézzenek elő a proletariátus soraiban, gyengítsék erőit. Az első percben sikerült ez a taktika. A szakszervezetekben, különösen az újonnan alakult és erősen felhígított szakszervezetekben, megértéssel fogadták a reakció jelszavait, s úgy látszott, sikerül az ellenforradalom és a jobboldali szociáldemokraták terve. Az ingatag szakszervezeti elemekre támaszkodva kezdeti sikereket értek el. Ezek a sikerek s az általuk teremtet „közhangulat”, a látszólagos eredmények ledöntötték a soproni szociáldemokraták minden gátlását, úgyhogy nyíltan követelték: a kommunisták adják át a hatalmat a szociáldemokratáknak!

Június 4-én továbbmentek egy lépéssel és nyílt akcióval, puccs-szerűen is megkísérelték a hatalom átvételét. A déli órákban a soproni jobboldali szociáldemokrata vezetők megjelentek a soproni városházán és erőszakos, célratoró rajtaütéssel a hatalom átadását követelték. A szociáldemokraták kísérlete a Direktórium tagjainak kemény, határozott és szilárd visszautasításán megtört.²⁹⁽¹³³⁾

A jobboldali szociáldemokraták és a reakció nem adta fel a harcot. A hatalom átvételének kísérletével egyidejűleg a postai és vasúti szakszervezetek a soproni városházára gyűlésre hívták össze az összes közalkalmazottakat, és a viharos ülésen kimondották az általános sztrájkot.³⁰⁽¹³⁴⁾

Az utcára is kivonultak. Úgy vélték, hogy sikerül mozgósítaniok a tömegeket, és azok segítségével átvehetik a hatalmat a Direktóriumtól. Délután nagy felvonulást rendeztek a Várkerületen, a belvárost körülövező körúton végig, kivonultak az Erzsébet kertbe.³¹⁽¹³⁵⁾

84 Ugyanaznap délután Knapp Gábor, Kellner Sándor teljhatalmú politikai megbízott helyettese összehívta az összes szakszervezetek vezetőit és küldötteit. A soproni városházán rendezett gyűlésen, amelyen valamennyi szakszervezet képviselője megjelent, ellentámadásba lendültek a proletárdiktatúra hívei, de nagy reményeket fűztek ehhez a gyűléshez a jobboldali szociáldemokraták és a reakció is.

Fischl László népjóléti biztos elnöki megnyitója után az ellenforradalmár reakció és szövetségese, a jobboldali szociáldemokrácia, azonnal megkezdte támadását a Direktórium ellen. Szónokaik újból a hatalom azonnali átadását követelték. Nyíltan tették fel a kérdést, s követelték, hogy a gyűlés résztvevői ott nyomban döntsenek: kié legyen a hatalom, a kommunistáké vagy a szociáldemokratáké?

A nyílt kiállítás után a soproni munkásság most már tisztán látott. Az álarc lehullt, nem takargattak már semmit, mindenki világosan látta a jobboldali szociáldemokrácia és a mögéje tömörült reakció nyílt, leplezetlen hatalomratörését. Mindenki látta, még azok is, akiket eddig a jelszavak félrevezettek. A vihar kitört a gyűlésen. A szenvedélyektől túlfűtött, éleshangú felszólalásokban a szakszervezeti küldöttek többsége keményen megbélyegezte a jobboldali szociáldemokraták és a reakció támadását. Schambauer Ignác a famunkások szakszervezetének nevében visszautasította és elítélte az opportunistát, a proletárdiktatúrát eláruló jobboldali szociáldemokrata puccskísérletet, s félreérthetetlenül kijelentette, hogy a famunkások a proletárdiktatúra mellett foglalnak állást. Zsigmondi Lajos, a nyomdász szakszervezet kiküldöttje hasonló értelemben szólalt fel a nyomdászok nevében, s ugyancsak elítélte a reakcióval szövetkezett jobboldali szociáldemokrácia hatalomra törését. A gyűlésen majdnem valamennyi kiküldött felszólalt, s elmondotta szakszervezete nevében véleményét. A szakszervezetek túlnyomó többsége követelte, hogy a leghatározottabban és a legerélyesebben utasítsák vissza a reakciós és a proletárdiktatúrát eláruló követeléseket. Elhangzottak a gyűlésen olyan felszólalások is, amelyek a követelések mellett foglaltak állást, de szemelláthatóan nagy kisebbségben maradtak.

A jobboldali szociáldemokrata küldöttek, mint utolsó szalmaszálba, a titkos szavazásba kapaszkodtak. A titkos szavazást elrendelték. A küldöttek egymás után járultak az urnához, hogy döntsenek: kié legyen a hatalom, a szociáldemokratáké vagy a kommunistáké. Lényegében, hogy proletárdiktatúra legyen-e, vagy a kapitalizmus restaurációja.

A titkos szavazás azután végleg szétfoszlatta a reakció és a jobboldali szociáldemokrácia reményeit. A szakszervezetek kilencven százaléka, a tíz százalékos kisebbséggel szemben, a proletárdiktatúra mellett foglalt állást.

A szakszervezeti küldöttek viharos városházi nagygyűlése nem maradt titokban. Futótűzként terjedt el a híre a városban. A soproni munkásság, a brennbergi bányászok, a soproni főiskolások és a dolgozók felháborodottan tárgyalták a történeteket. Hatalmas hullámokat vert az árulással szemben érzett indulat. A soproni proletáriátus fegyvert követelt, hogy a reakció és az azzal szövetséges jobboldali szociáldemokrácia minden áruló és támadó próbálkozását csírájában elfojthassa. Még aznap – június 4-én este – a Széchenyi téri Lóskai-házban levő fegyvertárból kiosztották a soproni munkások, brennbergi bányászok, a főiskolások között a fegyvereket, megfelelő lőszerrel. A reakció és a jobboldali szociáldemokraták hívei a délutáni felvonulás után az Erzsébet kertben várták a városházáról érkező híreket. Az esti órákig lesték az Erzsébet kert és a városháza között közlekedő hírnökök bejelentéseit. Amikor este a titkos szavazás eredményeiről is megérkeztek a hírek, valamint a soproni [85](#)proletáriátus felháborodásáról és fegyverkezéséről, nagy megrettenés és csendesség lett úrrá a reakció hívein.

Június 5-én hajnalban megérkeztek már Sopronba az első szórványos hírek a megyei ellenforradalmi mozgalmakról. A soproni Direktórium különböző forrásokból értesüléseket szerzett a vasutassztrájk nyomán fellángoló ellenforradalmi akciókról, a vasúti sínek felszedéséről, a nagycenki szekértábor Sopron ellen irányuló szándékáról.

A soproni állomáson június 5-én kora reggel szerelvényt állítottak össze, amelyen egy fegyveres munkásalakulat indult el a helyzet felderítésére és a vasúti pálya ellenőrzésére. A munkásőrség szerelvénye csak a közeli Balfig jutott el. Balfon felszedték már a síneket az ellenforradalmárok és a közeledő vasúti szerelvényt fegyvertűzzel fogadták. Rövid tűzharc után a munkásőrség szerelvénye visszatért Sopronba és jelentést tett a Direktóriumnak a helyzetről.[32\(136\)](#)

Mi történt ezalatt a nagycenki ellenforradalmi központban?

Akárcsak a többi környező községben, Nagycenken is fokozódott a reakció tevékenysége a június eleji napokban. Szervezkedtek, készülődtek az ellenforradalom kirobbantására. Június 2-án este a nagycenki állomásról az a rémhír futott szét a faluban, hogy „Sopronban megbukott a proletárdiktatúra”. A reakció megélenkült. A rémhírt azonnal továbbították a szomszédos községekbe, a faluban pedig megkezdődött a készülődés a felkelésre. Megbízottakat küldtek Sopronba, hogy nézzenek körül a városban, s hozzanak hírt. A követek hamar megjárták a soproni utat, s amikor hazatértek, elmondották: a rémhírek hazudtak, híre sincsen Sopronban a proletárdiktatúra bukásának. Vakhír volt csupán az értesülés, nyoma sincs a hatalomátvételnek, a soproni Direktórium helyzete szilárd. A követek beszámolója meglöhasztotta a nagycenkiek harci kedvét. A „Nagyvendéglőben” tartott haditanácson a követek hírei után megoszlottak a vélemények. Az ellenforradalmárok egy része hallani sem akart ezután a fegyveres akciókról, másik része azonban továbbra is kitartott Sopron ostroma mellett. Támadni, támadni – követelték, s ha eddig nem bukott meg a proletárdiktatúra, majd mi megbuktatjuk. A vitában végül is a háborús-párt győzött és elhatározták a támadást. Az óvatosak megcsappant támadókedvét leginkább a külföldi beavatkozás

rémhíreivel gyújtották ismét lángra: „Be kell vonulni Sopronba és a Károly-magaslaton máglyát kell gyújtani. Ez a jel! A határon várakozó külföldi csapatok erre a jelre kezdik meg a bevonulást Magyarországra.”³³⁽¹³⁷⁾

Június 5-re virradó éjjel fegyveres ellenforradalmárok megrohanták a nagycenki cukorgyár vörös őrségét és lefegyverezték. Őrizetbe vették itt is a direktóriumi tagokat. Ezután sietve küldöncöket menesztettek a környező községekbe, hogy felriasszák a készenlétben várakozó reakciót Sopron ostromára. Lövőről, Undról, Völcséjéről, Nemeskérről, Sopronkövesdről, Fertőbozról, Hidegségről, Kópházáról, Balfról, Hegykőről és a többi környékbeli faluból a hívó szóra rövidesen szekereken érkeztek meg Nagycenkre a vállalkozó ellenforradalmárok. A nagycenki gyülekezőről Türk Márton huszárszázados parancsnoksága alatt, a szekértábor kettős sorokban felkerekedett és Sopron ellen indult. Szekértáborral akarták körülvenni Sopront és úgy megostromolni. Közel kétezer ellenforradalmár verődött össze a nagycenki táborban, s ezek kezdték meg az előnyomulást Sopron ellen, de Kópházán megtorpantak...

86A soproni munkásszázad felderítőinek jelentése után Sopronban felriasztották a vörös őrséget, a munkás és főiskolás századot. Egymás után futottak be a hírek a Direktóriumhoz a felvonuló ellenforradalmárok fegyveres készülődéséről és a Sopron ellen kibontakozó támadásról.

Közben a Sopron ostromára felvonuló ellenforradalmár csapatok első egységei elérték Kópházát. Erről is befutottak a hírek Sopronba. Entzbruder Dezső katonai politikai megbízott az ellenforradalmárok felvonulásáról érkezett jelentésekre Bertalan parancsnok vezetésével azonnal kiküldte a támadók elé a soproni vörös őrséget egy gépfegyveres osztaggal. Az volt a parancsuk, hogy állítsák meg a fehérek támadását, hatoljanak be Kópházára, s tartsák a frontot, amíg a munkásszázadok is felvonulnak és csatlakoznak a vörös őrségek osztagaihoz.

A vörös őrség június 5-én a déli órákban rajvonalba fejlődve megtámadta a felvonuló ellenforradalmár egységeket. Gépfegyver- és puskatüze megállította az előnyomuló ellenforradalmárokat. Ritter Lajos vezetésével közben megérkeztek a kópházi frontra a munkás és főiskolás századok első egységei, valamint a brennbergi bányászok felfegyverzett csapatai.

Kialakult a front. Az ellenforradalmárok vonala a kópházi erdőtől a balfi erdőig, míg a soproni vörös őrség és a munkásszázadok arcvonala a soproni lóversenytértől a kópházi országútig húzódott.

Benn Sopronban ezalatt kiadták a jelszót: Proletárok, védjétek meg a forradalmat! A Sopronban megjelenő „Nyugatmagyarországi Ifjú Proletár” című lap már akkor riadót vert, amikor az ellenforradalmi megmozdulások első hírei megérkeztek:

„Ifjúmunkások! Fegyverbe! Boldogan, büszkén és lelkesedéssel állunk a vörös lobogó alá... Lépünk fegyverbe!... Félre most a szájhősökkel és gyávákkal... lássuk végre, hogy ki a forradalmár, ki az igazi hazafi... Nekünk, kommunista ifjaknak, az emberi élet drágább a világ összes kincseinél és épp ezért életünk és szabadságunk védelmére kell, hogy készen legyünk. Életünk, szabadságunk veszélyben van, tehát nincs más hátra, mint fegyvert fegyver ellen ragadni és védekezni az utolsó csepp véréig!...”³⁴⁽¹³⁸⁾

A hívó szó nem hangzott el hiába. Nyomában nagy lelkesedéssel álltak csatasorba a soproniak. Megmozdult az egész proletariátus. Munkások, parasztok, bányászok, főiskolások, iparosok, az egyszerű emberek százai jelentkeztek az ellenforradalom elleni harcra, Sopron védelmére. Fegyvert ragadtak és elindultak a kópházi frontra, hogy megvédjék a proletárdiktatúrát, a forradalmat. Újabb és újabb munkásszázadok alakultak. Kiszállításuk a frontra a városi és a város területén összegyűjtött és igénybevett

fogatokon szakadatlanul tartott.

A harc egyik résztvevőjének, Bors Andrásnak visszaemlékezéseiből idézünk:

„Alig pár nap múlva újabb nyugtalanító híreket kaptunk. Kópháza felől támadnak... Kellner elvtársnak egyik kísérőjét, Grubits elvtársat, aki maga is kópházi volt, lefogták és brutalizálták. Hatalmas erejével kifeszítette a községi fogda ajtaját, megszökött és értesítést küldött Sopronba. Így kezdődött a sopronmegyei júniusi ellenforradalom. Csornától kezdve végig a megyén. Többhelyütt felszaggatták és megrongálták a vasúti síneket. Entzbruder és Faragó elvtársak katonáival mentünk ki Kópházára, már erősen esteledett és nagyszámú ellenforradalmár jelenlétéről jött értesítés, így megvártuk, míg teljesen besötétedik. A megállapodás szerint Entzbruder elvtárs a maga embereivel ⁸⁷a soproni utat tartja megfigyelés alatt. Faragó elvtárs pedig hajnaltájt megkísérli másik irányból a benyomulást. De még akkor éjjel bevonultak a községbe, ahol a megbúvó ellenség többfelől rájuk tüzelt és egy eltévedt golyó az egyik huszárt halálra sebezte. Rövidesen sikerült megfékezni az ellenforradalmárokat, akiknek egyrésze megfutamodott.

keresztül, mit sem törődve a szünet nélküli erős golyózáporral. Már csaknem bealkonyodott, mire végigtisztítottuk az erdőt, akkor azt a parancsot kaptuk, hogy a Nagycenkre való bevonulással várjunk hajnalig. Kinn az erdő szélén, s fűben fekve virrasztottuk át az éjszakát. Hajnali pirkadáskor mentünk át Nagycenkre, ahol már a pesti vörös katonák fogadtak minket és onnan egy kis szakasszal tovább Sopronkövesdre... A soproni proletárok kemény helytállásukkal a forradalom iránti hűségükről tettek tanúbizonyságot...”³⁵⁽¹³⁹⁾

Június 5-én délután kezdődött meg a harc. A front ezen a délutánon egyelőre mozdulatlan volt, csak a kölcsönös tűzharcra szorítkozott. A késő délutáni órákban megérkezett a frontra a vörös tűzérség is és felállította ágyúját a harkai dombon.

A vörös tűzérség beavatkozásának nagy szerepet tulajdonított az ellenforradalmi memoáriródlom. A Sopron megyei reakció vereségét a vörös tűzérség beavatkozásának tulajdonítja, s ezzel akarta indokolni a kópházi vereséget. Nagy jelentőségű volt valóban a vörös tűzerek beavatkozása, de az a megállapítás, hogy nagyobb tűzérségi egységek vettek volna részt a kópházi csatában, nem felel meg a valóságnak. Az igazság az, hogy mindössze egy ágyút vontattak fel a harkai dombra, s ez az ágyú sem volt mindennapi.

Amikor Sopronban megverték a riadót, s megmozdult a Tanácsköztársaság védelmére a város proletariátusa, sok volt frontharcos, köztük számos tűzér is jelentkezett a harcra. Tűzér volt tehát, de az ágyú – hiányzott. A volt tűzerek felhívták a Direktórium figyelmét, hogy a soproni tűzéraktanyában van egy ágyú, amelynek hiányos ugyan a talpa, de különben használható állapotban van. Ezt az ágyút csak a díszfelvonulásokon használták s inkább dísz volt már mint ágyú. A tűzerek vállalkoztak rá, hogy használhatóvá teszik, s leleményességüknek köszönhető a „vörös tűzérség” szerepe a kópházi csatában.

A harkai domb ágyújának nemcsak katonai jelentősége volt, de ragyogó példáját jelentette a leleményességnek, az áldozatkészségnek, a nehézségektől vissza nem riadó önfeláldozásnak.

A volt tűzerek tehát vállalkozva a kockázatos kísérletre, kivontatták az ágyút, – mindössze egy ágyút! – a harkai dombra, s három lövést adtak le vele. A harmadik lövés után használhatatlanná vált az ágyúcső. A tűzereket pedig csak a jószerecse védte meg attól, hogy a hevenyészve összetákoltt ágyú komolyabb bajt okozzon bennük.³⁶⁽¹⁴⁰⁾

Három lövést adtak le és a három lövés kitűnően sikerült. Egy srappell a nagycenki postaépület falába fúródott, s ott robbant. Egy másik a nagycenki vendéglő tetejéből vitt el egy darabot. Ez különösen hatásos találat volt, mert a vendéglőben állomásozott az ellenforradalmárok főhadiszállása. Ezenkívül a jegyzői lak és a parókia is megsérült egy robbanás következtében, egy szalmakazal pedig kigyulladt.³⁷⁽¹⁴¹⁾

A tűzerek beavatkozásának és az egy szem ágyú három jól sikerült lövésének nagy volt a hatása. Nem is annyira hadászati, mint inkább „lélektani” ⁸⁹hatása. Az ágyúlövésekre az ellenforradalmárok között kitört a pánik. Teljessé tette a riadalmat a soproni futárszolgálatot teljesítő repülőgép megjelenése a fehér sereg felett. A visszaforduló, szekereken menekülő fehéreket, az ellenforradalmárok megbomló sorait elárastotta gépfegyvertűzével, s fokozta a rémületet.

A tűzérségi beavatkozás után a vörös csapatok megkezdték az előnyomulást. Behatoltak Kópházára. A templom környékén a soproni vörös katonák és a munkásszázadok egységei megütköztek egy Und községbeli fehér alakulattal amelyet rövid ideig tartó tűzharc után elfogtak és a községi tűzoltó szertárba zártak, azután folytatták az előnyomulást. A temetőben újabb ellenforradalmár alakulattal ütköztek össze, akiket kiszorítva a temetőből, megfutamítottak. Az ellenforradalmárok, elvesztve Kópházát, az erdőbe

szorultak.

Az esti órákban a vörös csapatok körülzárva az erdőt, megkezdtek az előnyomulást Nagycenk felé. Az ellenforradalmárok szekértábora megbomlott. Egyre többen és többen szakadtak ki a kétsoros szekérkaravánból, s visszafordítva szekerük rúdját, eszeveszett vágtaival menekültek vissza falujukba. Hamarosan általánossá vált a menekülés. Rendetlen sorokban vonultak vissza az ellenforradalmárok először a nagycenki és fertőbozi erdőig, majd onnan is a fertőbozi kitérőállomás iparvágányáig. A visszavonulás közben folyton gyérültek soraik, míg végül a menekülés fejvesztett, zűrzavaros futássá vált. A Sopront ostromló ellenforradalmár csapatok vezérkara, Türk százados, Berg Miksa báró, Horváth Péter, Szántó Róbert, Fennesz Rudolf, Lukács Lajos, Rokop Gyula, Vida Lajos, Horváth János, Szekendi György és a többiek maguk is menekültek.

„Június 6-án délelőtt – írja egy ellenforradalmi memoáríró – a fehérfront helyzete válságossá vált... a főiskolások a vörösökhöz csatlakoztak s velük együtt vonultak ki a feltörő fehér csapatok ellen. Megkezdődött a tüzelés, sőt a harkai dombon az ágyúk (?) is megszólaltak, mire a szervezetlen és fegyvertelen fehér sereg a kópházi erdőbe vonult vissza... Pénteken (június 6-án) este, mikor a vörösök az erdőt is kezdték már bekeríteni, megkezdődött a fehér tábor visszaözozlése. Egy darabig Türk százados válogatott csapatával földözte a visszavonulást, de csakhamar ezek is kénytelenek voltak menekülni a túlerő elől. A szép remények füstbe mentek!”³⁸⁽¹⁴²⁾

Június 7-én kora reggel kezdték meg a vörös csapatok a bevonulást Nagycenkre. A soproni vörös katonák Ritter és Rác, a munkásszázadok Knapp Gábor, a teljhatalmú politikai megbízott helyettesének parancsnoksága alatt vonultak be a községbe. A nagycenki hadműveletekben már Szamuely Tibor is résztvett.³⁹⁽¹⁴³⁾

A Nagycenkre bevonuló vörös csapatok különben a nagyvendéglő udvarán „hadizsákmányra” is akadtak: hatalmas üstökben sertéspörköltet főztek a hadrakelt fehér csapatoknak. Azoknak elment már tőle az étvágyuk, messze jártak az üstöktől, a vörös katonák ették meg a fehéreknek készült sertéspörköltet.⁴⁰⁽¹⁴⁴⁾

Nagycenk elfoglalásával lényegében befejeződött a Sopron környéki ellenforradalom. A további katonai akciók már tisztogató jellegűek voltak. Egyes csapategységek az erdőket fésülték át, s összefogdosták a szétszóródott és bújkáló fehéreket, mások a környező községekbe szálltak ki, ahol helyreállították a megbolygatott rendet, őrizetbe vették a vezetőket és főkolompókat.

⁹⁰Június 7-re lényegében helyreállott a rend Sopron megyében. A bécsi magyar ellenforradalmi komiténak Sopron elfoglalására irányuló, az ellenforradalmi kormány megalakítását és a Magyar Tanácsköztársaság ellen indítandó támadást célzó terve végleg füstbement.

A kópházi csata – mint ennek a reakciós tervnek utolsó aktusa – pontot tett az ellenforradalmár reményiségek végére.

Eddig a négy évtizedes, alig-alig ismert történet...

Sokfelé ágazó, kusza és bonyolult összefüggések története. A sok szál egy helyre vezetett: Bécsbe a Schönborn-palotába, ahol a bécsi magyar ellenforradalmi reakció kötözgette ezeket a szálakat csomóba, hogy megfojtsa vele a fiatal Tanácsköztársaságot.

Ekkor még nem sikerült neki. S ennek a kudarcnak, az ellenforradalom vereségének és a néphatalom győzelmének hősei a soproni munkások, főiskolások, bányászok, az egyszerű emberek százai voltak, akik

útját állták a támadásnak, meghiúsították az ellenforradalmár terveket.

Ezért volt hálás és érdemes feladat megemlékezni ezekről az eseményekről.

Hálás feladat: mert ennek a heroikus fellángolásnak életre keltése a ma számára is tanulságos, hiszen az utód új céljaihoz, új erőfeszítéseikhez a „régí fénynél gyújt új szövétneket...”

Érdemes feladat: mert a kópházi csata az 1919-es forradalomnak, a Magyar Tanácsköztársaságnak olyan hősi fegyverténye volt, amelyre méltán lehet büszke Sopron és a egész magyar nép.

1959. XIII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Szabó István: Az 1919-es soproni borjegyről

Szabó István: Az 1919-es soproni borjegyről

A Tanácsköztársaság soproni emlékeinek és dokumentumainak felkutatása során érdekes leletre bukkantunk. A Soproni Állami Levéltárban őrzött úgynevezett direktóriumai anyagban találtunk egy „Borjegy”-et és egy „Utalvány”-t. Úgy gondolom, nem lesz érdektelen ennek a borjegynek az ismertetése, hiszen Sopron ismert bortermelő vidék, és talán maguk a soproniak sem tudják, hogy volt olyan idő is a város életében, amikor bort csak jegyre kaphatott a borra szomjazó soproni polgár.

A mai körülmények között, mai szemmel nézve, bizonyára furcsának tűnik fel, hogy olyan idők is voltak a város életében, amikor erősen korlátozva volt Sopronban a bor fogyasztása. Ha ma valaki bort akar inni, bemegy kedvenc vendéglőjébe, bemegy az italboltba, a szövetkezeti, vagy engedélyezett egyéni borkimérésbe és annyi bort ihatik, amennyit kedve tartja, vagy a pénztárcája engedi. Nincs tehát semmi korlátozás a bor vásárlásában és fogyasztásában, nem úgy, mint 1919-ben Sopronban volt. Hogy ezt a furcsának tűnő korlátozást éppen egy borvidék központjában, Sopronban vezették be, ahhoz ismernünk kell azokat a körülményeket, amelyek akkor fennállottak és a korlátozásra vezettek. Nincsen tudomásunk arról, hogy ilyen korlátozásokat máshol is bevezettek-e, adtak-e ki máshol is borjegyeket, de arról tudunk, hogy a fiatal Tanácsköztársaság szociális politikájának célkitűzései között helyet foglalt a prostitúció és az alkohol elleni küzdelem is. Nem kívánunk tehát azzal foglalkozni, hogy a Tanácsköztársaság fennállásának idején más helyi direktóriumok [91](#) milyen intézkedéseket hoztak ezen a téren, most csak a soproni borjegyre, mint helyi érdekességre szeretném a figyelmet irányítani.

Két fotokópián bemutatjuk a soproni borjegyet és utalványt, amelyet Sopron Város és Vármegye Forradalmi Diktatúrája 1919 áprilisában Tremmel Mihály, illetve Mayer Géza soproni lakosok részére adott ki, és amely borjegy és utalvány eredetijét a Soproni Állami Levéltár őrzi. [1\(145\)](#) A forradalmi hatóság a borjegyet és az utalványt meghatározott időre és meghatározott mennyiség kiszolgáltatására adta ki, méghozzá az utalvány szövege szerint „egészségi okokból”. Az „egészségi okok” jelen esetben kettős értelmű, mert egyrészt a korlátozást az általános alkohol ellenes küzdelemben egészségi okokból vezették be, de ugyanakkor és nyilvánvalóan a korlátozott mennyiségű bort egészségi okokból is szolgáltatták ki. Az „egészségi okok” kettős értelme tehát azt is jelenti, hogy a soproni Direktórium elismerte azt, hogy egyeseknek a borra éppen egészsége érdekében mégis szüksége lehet.

III.

Gerat für Deutschbesessene. Separat Ungarisch-magyarországi Kertész Tanács.

Weinkarte Borjegy

für Kremmel Mihály rézére,

für die Zeit von 1. April bis 31. März auf je einen halben Liter Wein pro Tag.
1919. 1920. 1921. 1922. 1923. 1924. 1925. 1926. 1927. 1928. 1929. 1930. 1931.

*(Circular stamp: R. H. O. T. * * *)*

21	22	23	24	25	26	27	28	29	30
11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
10	9	8	7	6	5	4	3	2	1

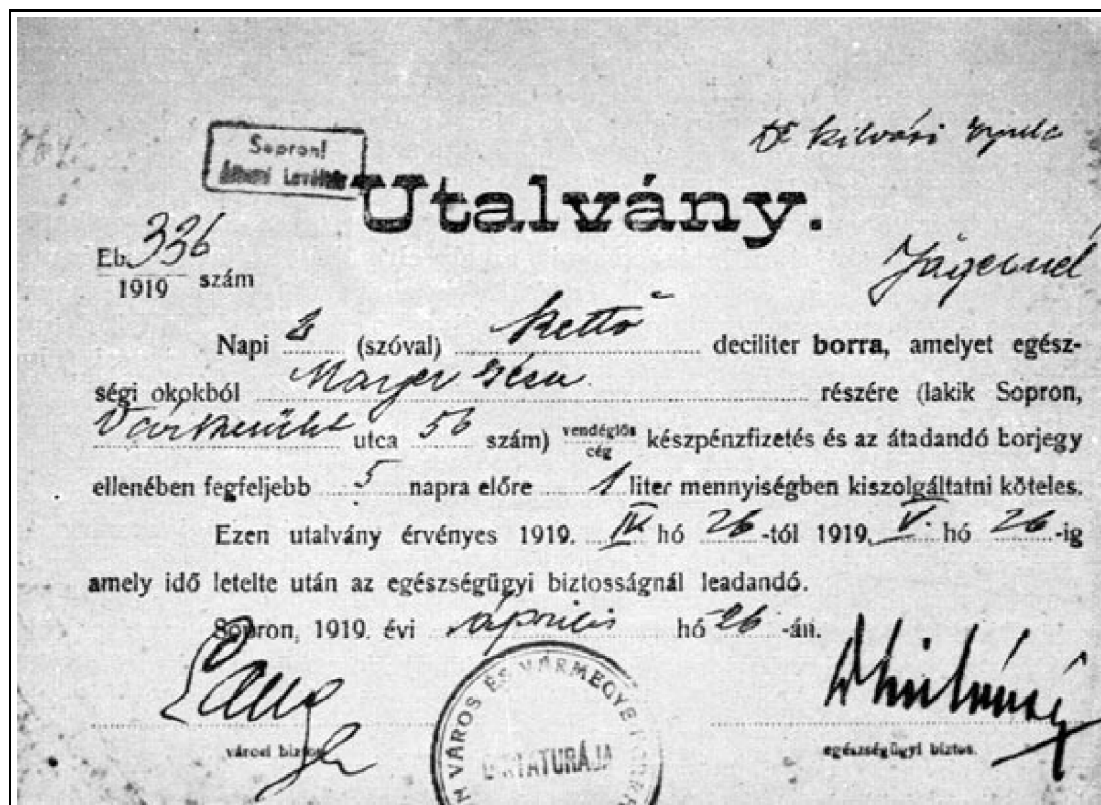
1

A borjegy és az utalvány a dátum szerint 1919 áprilisában került kiadásra, ⁹²ami arra enged következtetni, hogy a helybeli Direktórium közvetlenül a Tanácsköztársaság kikiáltása után már foglalkozott az alkohol elleni küzdelem kérdésével²⁽¹⁴⁶⁾, és arra az elhatározásra jutott, hogy a hatáskörébe tartozó területen korlátozza az alkohol fogyasztását. Hogy a Direktórium tagjai közül a gondolat kitől eredt, ki volt a kezdeményezője, túlbuzgóság volt-e, volt-e ennek a rendelkezésnek mélyebb értelme és jelentősége, helyi tapasztalatok alapján született-e meg a rendelet, vagy pedig tágabb látókörrel messzebbre tekintve, nagyobb, országos célokat akart-e szolgálni, az ma már bajosan állapítható meg. Akár így volt, akár úgy, mindenképpen érdekes, hogy a rendelet éppen egy borvidék központjában látott napvilágot és akár így volt, akár úgy, mindenképpen érdemes áttekintenünk az akkor fennállott körülményeket, amelyek közepette a rendelet megszületett. Ha feltételezzük, hogy a Tanácsköztársaság kikiáltása, a tanácsrendszer bevezetése, a nagyobb kezdeményező hatalom nélkül ez a rendelet nem láthatott volna napvilágot, úgy azt is feltételezhetjük, hogy a Direktórium szeme előtt nagyobb célok is lebegtek és rendelkezésével ezeket a célokat is szolgálni akarta. Ha így volt, csak dicsőségére válik a soproni Direktóriumnak.

Meg kell még említeni, hogy egy másik érdekessége is van a soproni borjegynek. A borjegyen ugyanis hatóságként a „Németnyugatmagyarországi Kerületi Tanács” van feltüntetve, a pecséten pedig ez a felirat olvasható: „Városi Alkalmazottak Országos Szövetsége Soproni Csoport”. Ez is bizonyos nagyobb függetlenségre, autonómiára és nagyobb kezdeményező lehetőségre enged következtetni. Így talán még érthetőbb a helyi borkorlátozási rendelet életbeléptetése.

De vessünk pillantást azokra a körülményekre is, amelyek a Tanácsköztársaság kikiáltásakor és annak kikiáltása előtt fennállottak, hogy a soproni borjegy és utalvány bevezetését, a helyi Direktórium erre vonatkozó rendelkezését jobban megérthessük. A körülményeket tömören összefoglalva csak azért soroljuk fel, hogy lássuk, milyen viszonyok között született meg a rendelet, mert egyáltalában nincs kizárva, hogy a rendelet kiadásában ezek a tényezők is közrejátszottak.

A Tanácsköztársaság 1919. március 21-én történt kikiáltását hosszú politikai harcok előzték meg. A proletariátus célja a polgári demokratikus forradalom tovább fejlesztése, befejezése és a Tanácsköztársaság megteremtése volt. A magyar proletariátus az Oroszországban lezajlott Nagy Októberi Szocialista Forradalomban nagy történelmi példát látott és ezt akarta követni. A munkásosztályon belül növekedett a baloldal befolyása, sztrájkmozgalmak törtek ki. A politikai erjedés, a baloldal befolyásának térhódítása, a Habsburg monarchia összeomlása, a nagybirtokos osztály hatalmának elvesztése, a katonatanácsok megalakulása után 1918. november 20-án megalakult a Kommunisták Magyarországi Pártja. A kommunista párt megalakulásával új fejezethez ért a magyar munkásmozgalom. A párt tudatában volt annak, hogy az antanthatalmak nem fogják tűrni, hogy az antant által követelt 40 000 négyzetkilométert a proletárhatalom ne ürítse ki. Az antanthatalmak fegyveres beavatkozásra és támadásra készültek, de fegyverkezni kezdett a magyarországi proletár-hatalom is. Ugyanakkor, amikor a politikai síkon a belső ellenálló erőkkel folyt [93a](#) harc, amikor a társadalmi átalakulás erjedőben volt, a külső betolakodó imperialista erőkkel is meg kellett küzdeni. A proletárhatalom tehát harcra mozgósította az ország népét és elsősorban a munkásságot. A megindított toborzás 6 nap alatt 40 000 önkéntest eredményezett. Megalakult a Magyar Vörös Hadsereg és ez a hadsereg háromszoros túlerővel állott szemben. A több fronton megindult harcokban 51 vörös zászlóalj és üteg vett részt. Amikor a Munkástanács arra az álláspontra helyezkedett, hogy a harcot tovább kell folytatni és vissza kell venni a betolakodókat, a további toborzás során két nap alatt 90 000 munkás és paraszt lépett be a Magyar Vörös Hadseregbe. A politikai és fegyveres harchoz tehát erős, edzett, elszánt, bátor, öntudatos és józan emberekre volt szükség. Nagyon is érthető tehát ilyen körülmények között a prostitúció és az alkohol ellenes küzdelem és az is érthető, ha a soproni Direktórium a saját hatáskörébe eső területen erős korlátozást léptetett életbe.

A soproni borjegy és utalvány bevezetésének megértéséhez, helyes értékeléséhez azonban nemcsak a proletariátus politikai és fegyveres harcait kell ismerni, de ismerni kell a március 21-én kikiáltott Tanácsköztársaság célkitűzéseit és rendelkezéseit is, amelyekkel a megkövülten fennállott társadalmi rendet akarta átalakítani. Ezek között a célkitűzések között ott szerepelt a tőkés vállalatok, a 100 holdnál nagyobb földbirtokok államosítása, a kizsákmányoló osztályok megdöntése, a 8 órás munkaidő bevezetése, a termelőszövetkezetek megteremtése, az igazságszolgáltatás átalakítása, a rend- és vagyonbiztonság megteremtése, az iskolák államosításával az oktatási reform megvalósítása, az egyház és állam szétválasztása és azok a nagyszabású szociális reformok, amelyek a dolgozók életkörülményeit voltak hivatva megjavítani. A fiatal Tanácsköztársaságra tehát óriási feladatok hárultak és mindezeket rövid idő alatt, egyszerre kellett megvalósítani. Ugyanakkor, amikor a proletárhatalom 94külső és belső ellenségeivel egyszerre folytatott harcot, amikor egy vesztes háború terheivel sújtott, elszegényedett és kifosztott országot kellett talpraállítani, ugyanakkor egyszerre mozgósította erejét az ország társadalmi rendjének átalakítására is. Érthető tehát, hogy ilyen óriási vállalkozás mellett és közben, egy szörnyű és értelmetlen háború katasztrófája után, az ernyedtség és csüggedtség kiküszöbölésére, erős, józan, tettekre kész, harcos és bátor emberekre volt szükség. Nem véletlen tehát, hogy amikor a proletárhatalom az ország társadalmi rendjének átalakításáért küzdött, amikor külső és belső ellenségeivel egyszerre folytatott harcot, ezzel párhuzamosan harcot folytatott a megdöntött tőkés társadalom maradványa, a prostitúció és a testet-lelket egyaránt sorvasztó alkoholizmus ellen is. A proletárhatalom széleskörű felvilágosító és ismeretterjesztő munkába kezdett, plakátjai, ismeretterjesztő, felvilágosító füzetek, röplapjai a legeldugottabb falvakba is eljutottak. A proletárhatalom hirdette meg először, hogy „Korcsma nem lesz, de lesz minden faluban iskola és kórház”. A proletárhatalom hirdette meg először, hogy „Szeressétek a

természetet! Kerüljétek a korcsmát!”

Ilyen előzmények után és ilyen körülmények között talán jobban érthetővé válik a soproni Direktórium intézkedése is, amely elrendelte a borjegyek és utalványok bevezetését és korlátozta az ital kiszolgáltatását. Ez az intézkedés persze csak ilyen nagy erjedési folyamatban, ilyen erőfeszítések és küzdelmek közepette érthető. Lehet, hogy túlzás volt, lehet, hogy a nagy erjedési folyamattól független, egyéni kezdeményezés, de az is lehet, sőt valószínű, hogy a fennállott és vázolt körülmények nélkül a rendelet nem látott volna napvilágot. Abban az időben és az akkori körülmények között nem lehetett elsődleges szempont, hogy hazánk jelentős szőlőtermő országa, hogy jelentős gazdasági tényező és bevételi forrás a bor is. Ezek a gazdaságossági szempontok már csak az erjedési folyamat letisztulása és a társadalmi átalakulás megtörténte után válnak a maguk valójában jelentőssé. Nyilván így gondolkodott a soproni Direktórium is. A borjegyek és utalványok akkori bevezetése tehát semmi esetre sem jelentheti azt, hogy ez a Tanácsköztársaság fennmaradása és megerősödése után is változatlanul érvényben maradt volna. Nem is maradhatott volna érvényben, csak ha ilyen értelemben országos szabályozást nyer. Ez csak azt jelenti, hogy az adott időben és adott körülmények között a Direktórium szükségesnek látta.

Más kérdés természetesen, hogy milyen volt az 1918. évi soproni bortermés, milyen minőségű és mennyi bor volt akkor a városban. Az is más kérdés, hogy mi történt a korlátozás folytán el nem fogyasztott borral, milyen szándéka volt ezzel a Direktóriumnak, került-e ebből akkor kivételre, vagy egyáltalában lehetett-e akkor ilyen kérdésekkel foglalkozni. Valószínű, hogy a korlátozással célzott józanság, a bor indokoltan adagolt fogyasztása nem vált kárára városunk lakóinak és az is valószínű, hogy a korlátozás elérte célját.

A Soproni Állami Levéltárban eredetiben őrzött borjegy és utalvány mindentől függetlenül érdekes és értékes helytörténeti dokumentum és nemcsak a levéltári kutatókat, de a város érdeklődő lakosságát is figyelmezteti a nagy erőfeszítések idejére, amelyek csak később hozták meg a gyümölcsüket, a szocialista társadalmi rendet, amely ugyan nem tűri a részegeskedést, a részegeskedőket, a mértéktelen alkoholfogyasztást, a dárídókat, elvonó intézetek felállításával is küzd az alkoholizmus ellen, de nem is tilalmazza, sőt lehetővé teszi – ha úgy tetszik, egészségi okokból – a bor mértékletes fogyasztását. Sőt, felkarolja, ápolja és fejleszti a híres magyar szőlőkultúrát, mert tudatában van népgazdasági jelentőségének.

1959. XIII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Keresztúry Dezső: Pap Károly

95 Keresztúry Dezső: Pap Károly

Szülővárosa jóformán haláláig alig tudott mást róla, mint azt, hogy „a rabbi kiátkozott fia”. A botrányban, amelynek porfelhőiből ennyit őrzött meg az akkori közemlékezet, súlyos egyéni, családi és társadalmi konfliktusok robbantak ki; olyanok, amelyek Pap Károly egész emberi és írói fejlődését döntően befolyásolták. A kitagadás és az átok a családjá, szűkebb közössége és korának egész társadalmi szerkezete ellen forduló ifjú lázadót érte.

Ősei, ameddig nyomuk követhető, a Dunántúl, főleg Sopron megyében éltek. Szülei a Sopron megyei Beledről származtak; apja szegény szatócs gyermeke, anyja vagyonos leány volt. A „szegény Pollák”-ból gazdaggá lett Miksa, 1894 óta élt Sopronban; a város neológ főrabijja lett, tehát a magyar zsidóság azon részének papja, amely akkorra már igen nagy lépéseket tett a világnézeti és társadalmi asszimiláció útján. Kitűnő szónok, felvilágosult, de anyagi ember hírében állt, aki feleségével együtt már a „jobb társaság” kevélységével nézett le a szellemi és anyagi szűkösségekben megrekedt, kiterjedt rokonságra. Károly, 96. harmadik legkisebb gyermekük, 1897. szeptember 24-én született. Szülőházának földszintjén és első emeletén volt a felekezeti iskola; a második emeleti lakások egyikében laktak ők. Családjáról és rokonságáról sokszor kegyetlenül éles és hiteles képet rajzolt műveiben.

Iskoláit a háznál lévő elemiben és a házzal szemben, az utca másik oldalán épült Állami Főreáliskolában járta. Nem volt csodagyerek; iskolatársai éles eszével együtt emlegetik csínytevő vásottságát, jószívűvel indulatos verekedőkedvét. Nem volt mintadiák sem. A Főreáliskola értesítőiből összeállítható adatok szerint a közepes tanulók közé tartozott. Hogy korábban ki nem fejlődött, részben tanárai okozták; főként osztályfőnökei és magyar tanárai, köztük a volt premontrei Ágh Norbert Lajos, Rájnisi életrajzírója, s a pángermán érületű, később Ausztriába szökött Müller József. Akadtak persze a tanárok közt haladó gondolkodású, jó pedagógusok is: Barta Miksa, számtan-tanára, buzgó Ady-rajongó, s főképpen Kardos Aladár, fiatal, jól képzett irodalomtanára; ennek keze alatt érettségizett is Pap Károly, s első ízben tőle kapott jeles osztályzatot magyarból. Valamilyen ösztönzést adhatott a Berzsényi-önképzőkör is. Gyakran szavalt itt „sikerült”-en; bár – az iskolatársak emlékezése szerint – vastag hangjával néha kamaszos derűt

keltett. Az 1913/14. tanévben pályázaton is résztvett: „Napok” c. költői elbeszéléseért 5 korona jutalmat kapott. Nyolcadik osztályos korában azonban – mivel az iskola épületét kórházzá alakították át – nem volt már sem önképző-, sem torna-, sem énekkör; a háború foglalta le a nyugtalan és büszke fiatalember érdeklődését. 1915-ben jelesen érettségizett; azután bevonult s önként jelentkezett a frontra, hogy megmutassa: nem olyan gyáva, mint amilyennek a magafajtaikat tartják s van olyan legény, mint nemzedéktársai közt akárki.

Családjában, az iskolában s a fronton alkalma volt tehát személyes tapasztalatból is megismerni kora magyar társadalmának meglehetősen széles, jellemző vagy legalábbis hangadó rétegeit. Az elvek tisztaságára, a magatartások erkölcsösségére, érzület, gondolat és cselekedet következetes egységére törő jelleme, amely már gyermekkorában megnyilatkozott, szükségképpen összeütközésbe vitte a körülötte forgó-tespedő, támadó s lelepleződő századvégi magyar kispolgári és lateiner társadalommal. Életművének két elemzően s támadóan bíráló, realista rétege ennek az összeütközésnek élményanyagából merít. „Azárel”-ben, legkegyetlenebb, lélektani szempontból legkitűnőbb, erősen önéletrajzi színezetű regényében a családi és felekezeti közösséggel szembeforduló lázadásáról számolt be s egyforma hévvel leplezte le azt, ami ebben a világban káros és erkölcstelen volt: az élettől elforduló vallási fanatizmus eltorzító maradiságát és az üzletiesen asszimilálódó, aranyat és társadalmi befolyást gyűjtő opportunizmus züllött szabadelvűségét. Az egykorú magyar úri-polgári-lateiner vezetőrétegekről alkotott véleményét egy még ifjúkorában keletkezett és sajnos, elveszett drámájában, a „Leviát György”-ben s egy sor novellában formálta művészi jelképekké, mielőtt még nagyméretű világnézeti vád- és vitairataiban fogalmi következetességgel is kifejtette.

A lázadás tetteiben is kifejezésre jutott: 1918 végén, az összeomló frontról hazatérve, teljes lélekkel a forradalomhoz csatlakozott. A gyors eseményekkel, lázas lelkének szavát követve, együtt rohant előre: a proletárdiktatúra idején vöröskatona volt. Ekkor azonban nyilvánvalóvá lett, hogy nem öntudatos, fegyelmezett forradalmár, hanem képzeletének és indulatának szárnyain röpködő, álmodozó, anarchista lázadó volt. Szabadcsapatok élén előretörve, az Alpok ormain akarta kibontani a világszabadság lobogóját. A költői jelképek és az élet valóságának lényegbeli különbségét már akkor egybekuszálta, s a valóság zátonyán már akkor hajótörést szenvedett. Amikor terveit elvetették, 97kiábrándultan omlott magába. Az ellenforradalom rendcsinálóinak korbácsütései egy saját lelkének sebeiben is már-már elvérző rajongó bőrén csattogtak.

Ebből a rettenetes, külső-belső összeomlásból felépülőben lett lassanként íróvá. Írónak sem volt csodagyerek: eredményeiért hosszú vajúdással, nehéz küzdelemmel kellett megfizetnie. Közel járt negyvenedik évéhez, amikor végre – elvetélt színészi s költői kísérletek után – magára talált. Első érett műveit azonban a mestereknek kijáró tisztelettel fogadta a kritika; a két világháború közti korszak olyan kiváló irodalmi szakértői vették szárnyuk alá, mint Mikes Lajos, Osváth Ernő, Ambrus Zoltán; s olyan írók fogadták barátjukká, mint Móricz Zsigmond, Fodor József, Illyés Gyula, Németh László. A népi baloldal íróihoz csatlakozott; ahhoz az irodalmi csoportosuláshoz, amely a radikális értelmiség szétszóródott, megvert vagy gerinctört rétegeinek problémái helyett az egyre sürgetőbben, mert egyre súlyosabban jelentkező „népi” problematika feltárására s megvitatására törekedett. Ebben a körben, részben ennek sugallatára nyert végleges, határozott formát Pap Károly írói küldetéseszmenye. Úgy akart a zsidóságnak bírálója és orvosa, boncolója és formálója, rabja és útmutatója lenni, mint a népi írók a magyarságnak. Mint kívülről álló szövetséges. Móricz Zsigmond fogalmazta meg számára először ezt: „A zsidó származású magyar írók között egyetlen, aki tökéletesen és maradék nélkül levonta sorsának azt a következményét, hogy zsidónak született, hogy egész lényé a zsidóságból származik, s ezért valósággal fanatikusa ennek a zsidó

életnek, zsidó történelmi fejlődéskutatásnak, és zsidó pszichének.”

A zsidóság közép- és kelet-európai népi medencéje nemcsak nagy zenészeket, természettudósokat és újságírókat adott a világnak, hanem vajdó-lelkű, lángoló szívű erkölcsitanítókat is. Pap Károly ezek közé a messianisztikus géniuszek közé tartozott. Már első nagyobb szabású művében, „A nyolcadik stáció”-ban ezzel a kérdéssel vívódik: a laikus Krisztus-eszmény modern megfogalmazásáért folytatott küzdelem kissé háttérbe is szorítja a regény gazdag s erőteljes realizmussal jellemzett magyar falusi embervilágát. Teljességgel ennek a kérdésnek szentelte figyelmét azokban a ciklussá záruló elbeszélésekben, amelyeket „Megszabadítottál a haláltól” címmel fűzött össze. Ezekkel aratta első országra-szóló sikerét. A bírálókat és olvasókat egyaránt elbűvölte az elbeszélések gyengéd poézise, mély szimbolikája, tiszta lírája, látomásos megidéző ereje; a bátorság, mellyel írójuk a rendkívül érzékeny tárgyhoz – egy népi Krisztusnak a bibliai zsidóság elnyomott, messiásváró világából kinövő alakjához – közeledett, s a bravúr, amellyel modern sokrétűségében is hitelesen archaikusnak tetsző stílust teremtett. Hat évvel később, 1937-ben jelent meg – miután novellák sorozatán át évekig készült – az „Azarel”, egy nagyra méretezett modern próféta-regényciklus első része: a XX. századi Krisztus-vízió egyik igen figyelemre méltó megrögzítése. Ez a regény annak az útnak teljesen nyílt megmutatása volt, amelyet Pap Károly egy már három évvel azelőtt megjelent publicisztikai művének, a „Zsidó sebek és bűnök”-nek egyik bírálója így fogalmazott meg: „Ezzel az új könyvvel csak megpecsételte sorsát. Oly izzóan őszinte minden sora, oly önmarcangolóan igazságos, aminőt csak egy mártírsorsra magát végképp elszánt író mert és tudott írni.”

A kor szelleme s a maga sóvársága és lelkiismerete tehát egyaránt s egyre inkább a zsidóság korlátai közé zárta; e korlátozott világot a mélység és magasság felé igyekezett azután kitágítani. A valóságos nemzettel és az igazi tömegekkel nem tudott összeformálni, a nép védő és tápláló anyaöleire vágyódva ezért zárandokolt és menekült vissza az atyákhoz, a zsidóság klasszikus, bibliai korszakába. ⁹⁸A maga társadalmában nem talált igazi közösségre: az emberek fojtogató környezetéből azért igyekezett felkapaszkodni az Emberiség széljára, szabad ormaira. Mintha mindig eszményeinek tekintetét érezte volna magán, oly önkínzó kötelességtudással s oly lobogó hévvel ütközött meg önmaga, környezete és kora embertelen rögeszméivel, ártó indulataival. Azzal, hogy kiméletlenül szembenézett velük, legszigorúbb erkölcsi mértékével megmérte s legjobb tudása szerint hitelesen ábrázolta őket, úgy vélte, kiemelheti belőlük, ami nemes és használható. A démonokkal a maguk és nem az okos ember fegyverével igyekezett megmérkőzni. Ebből magyarázható gyengesége és ereje, vaksága és éleslátása, szemhatárának korlátozottsága és röptének vakmerősége, életének groteszk értelmetlensége és tragikus szépsége.

A korszak világpusztító tornádója egyideig nem érte el közvetlenül, bár ő mindenre felkészülve várta. Egyre jobban visszahúzódott a magányba; ha nem is a némaságba. A végső lehetőségig munkálkodott; a pusztulás biztos tudatában is írt, mint sorstársa, Radnóti Miklós – csak éppen, hogy az ő végső sorait már nem lehetett a sírból visszahozni. Ami utolsó éveinek műveiből megmaradt, azt mutatja, hogy alkotóként eljutott oda, ahova kezdettől fogva törekedett: az ősforrásokhoz; a zsidóság legendás idejébe, ahol méltó közösséget talált a valóság mocskos áradata helyett, s hiteles anyagot jelképekben szóló művészetének. Azokhoz a nagy parabolákhoz fordult, amelyeket évezredek képzelete és tapasztalata, vágya és bánata tett az emberiség közös birtokává. A körülötte összeomló világ drámája belőle is drámákat váltott ki. Dávid király alakját felidéző színművének megmaradt részlete, a „Batséba”, a bűn és elégtétel, az erőszakos tett és megbánás, a közösség törvényén és együttérzésén át érkező megigazulás drámája. Utolsó, éppen maradt s nyilván legjelentősebb drámai műve Mózesről szól: a küldetési ember problémájával vívódik, aki – ugyanúgy, mint Babits Jónása – nem menekülhet kiválasztottságának parancsa elől; de a közösségi emberével, a vezérével is, akit visszarabol magának a szolgaságból, nyomorából kitörni vágyó nép, hogy az

égi és földi hatalmak, a maga gyengesége s a sokaság esendősége ellenére is kiharcolja közösségének helyét a világban. Az irtózatot szorongattatás otthagytatta rajta a maga torzító nyomait, de valami elemezhetetlen, lenyűgöző és megrázó lírai hévvel is telítette: a halálrahurcolt milliók segélykiáltása vegyül benne a mártírsorsot vállalók felmagasztosult énekével. Itt zárult le végleg a gyűrű, mely a zsidósághoz láncolta az embert, de itt is lépett túl rajta a költő.

„Az író nem lehet egy népnek, fajnak, felekezetnek írója... Csak az emberiségnek” – írta a Mózzessel körülbelül egyidőben. Van ebben a gondolatban valami a törhetetlen idealisták örök önáltatásából, de ott van benn minden igazán művészi alkotás igazsága is. Pap Károly valamennyi jelentékeny műve a maga valóságos világából, a kor és társadalom forró anyagából nőtt ki, még ha szereplői történetesen bibliai nevet és öltözetet hordanak is; humánus tartalmukkal és sugárzó jelképességükkel pedig minden érző embernek s mindig mondanak valamit arról, ami az életben mint törvény, szépség, igazság érvényes és múlhatatlan.

Nem volt egy táj írója. Szülővárosa és ifjúságának színhelye nem tette Sopron irodalmi specialistájává. Az ottani élmények s helyi színek azzal a magától értetődő, feltűnés nélküli természetességgel illeszkednek be műveibe, mint az ország vagy a világ bármely más részén szerzetek. Nyelve, stílusa nem mutat kiöltöbbs helyi vonásokat; ilyesmire nem is törekedett. Az emberről és a világról, különösen századunk első felének vidéki magyar életéről rajzolt képeiben azonban a figyelmes szem megtalálja az élmény hiteles valóságelemeit: ez is titka eleven realizmusának. Egyik remek, mélységesen megindító novellájában, 99. „A bölcső”-ben mondta el talán leghitelesebben azt, amit ezzel kapcsolatban érzett.

Egy öregedő, hányódó-vetődő betörő éjszaka fognak el a vonaton. Az idegen helységben, ahova viszik, a börtönben harangszóra ébred s ez valami mély emlékeztetést mozdit meg benne: „komor, szúrós ábrázata nehézkesen kivilágosodott valamelyest; nem mintha valami szépségre, jóságra emlékezett volna vissza abból az időből, még csak valami újságra sem, a holdas, röpke utcadarabkán s harangszón kívül most se tudott egyebet, mégis kiderült valahogy az arca, mintha a jégre sütné a nap, tetszett neki, hogy így el tudja gondolni ezt a dolgot és ezzel együtt szokatlan kis izgalom fogta el s ő lassan feltápáskodott a pallóról. Hát akkor lehet, hogy itt született, aztán éppen itt csípték el olyan gyalázatos módon, éccaka, álmában.” Megvilágosodik előtte minden s mikor másnap tovább kísérik, véletlenül éppen a szülői ház előtt visz az út.

„Az úton a kenyerét eszegette; s minthogy nem volt egyéb gondolata, várta, vajjon átvezetik-e azon az utcán, amit tegnap úgy felismert a holdfényben. Nem tudta, merre járt az éjszaka, de ahogy befordult az egyik utcasarkon, megint felismerte a házak sorát. Meg is mondta; a foga közt, de azért úgy, hogy az örök is meghallották.

– Éppen ebben az utcában születtem...

– Aztán mit akar vele? – kérdezte az egyik.

– Hát semmit, – felelte.

Aztán mégis megállt. Ráösmert a házra is:

– Ez az! – mondta még elevenebben, s egész arcával szúrósan mosolygott. Alacsony, szegény, komor ház volt. Épp oly szúrós, komor kis ház, mint ahogy Turgovics nézett rá.

– Megnézem, – mondta, – ha bejönnének velem egy kicsit.

Az őr a fejét rázta:

– Nincs itt magának semmi keresnivalója. Csak csődületet csinál.

Nem mentek be, hanem azért hagyták még állni egy kicsit kint az utcán. Akkor hirtelen felvillant Turgovics szeme. Ráösmertek egymásra az egyik ablakkal.

– Az itt e! – szólt, s egyenest odamutatott. Egy öregasszony ült ott. Olyasféle lehetett valamikor az ő nagyanyja is, de ez most mindjárt ijedten nyitotta ki az ablakot. S kiszólt izgatottan:

– Mit akarnak itt kérem?

– Semmit, semmit, – mondta Turgovics, – csak itt születtem...

– Akkor mit ijesztgetik az embert? – szólt az asszony s már csukta is az ablakot, mikor a fegyőr megszólalt:

– Nem kell félni kérem. – Aztán Turgovicshoz fordult:

– No csak gyerünk tovább...

Aztán továbbmentek. A sarkon azonban megegyeszer megállt Turgovics s visszanézett:

– Hogy megijedt az öreg! – mondta magának s mentek tovább..."

Valahogy így, ilyen áttételesen, az emlékezés és a halódó élmény tükrében tűnik fel Pap Károly műveiben szülővárosa. De életének minden más színtere is. Mert az ember érdekelte mindennekfelett. Táj és környezet csak annyira, amennyire cselekvő tárgya, résztvevő foglalatja az embernek; egyébként a természet, annyi romantikus mű főszereplője, vázlatos háttérre, vagy hangulathordozó atmoszférává sűrűsödik-ritkul alakjai mögött. Ezt nemcsak ösztönei súgták így: emberi mondanivalóit az emberi élmény valóságaiba igyekezett tudatosan is beleszőni: embereit telítette tehát a jelkép sugárzó erejével, nem környezetüket. Sok helyett világítsa ezt meg egy példa: „A gyerek” című.

100Az újpesti villamoson feltűnik az írónak egy asszony. „Ha jobban lett volna öltözve, kezdődő terhességét észre sem vették volna, a piszkos rongyok azonban elárulták állapotát. Nagy, eleven, sóvárgó szemei voltak. Micsoda életvágy lángolt ragyogó feketeségükben! ...ez a sötétség örök, kiapadhatatlan ifjúságot sugárzott, mely meghazudtolta elgyötört arcát, szikkadt száját és bőrének szárazságát. Az asszony a nyomor képmása volt, az ifjúság szomjas, gyermeki tekintetével.” Beszélgetni kezdett, nyersen, őszintén: „olyan asszonyi állapotával kapcsolatos dolgokat közölt magáról, hogy útitársai fejüket kezdték csóválni”, aztán le is intették. Az asszony szidta a világot, benne eljövendő gyereket is. Egy idős hölgy rászólt: ha ilyen rossz a véleménye róla, minek hozta létre? „A vér csak vér marad, a férfi meg férfi, a világ meg csak olyan, amilyen! Ugyan hol venném én a pénzt az efféle mesterkedésekre, amikkel el lehet csinálni a gyereket?” – felelt a nő nevetve. Végleges lett az elszörnyedés: a „jobb emberek” elhúzódtak; leszálltukban pénzt vetettek a nőnek; egyikük megjegyezte: – „Hanem hallja, csúf egy fajtája ez a koldulásnak!” A kis toprongyos odavágta a pénzt: „Azért, mert elfogadom, amit a maguk rossz lelkiismerete ad? Azért még nem vagyok koldus!” Leszálltak mind, az író is.

„Köd volt és hideg.

A férfi és a két nő óvatosan körülnézett a megállónál; megvárták, míg arrébb megyek. Akkor

megszólították az asszonyt. Szívesen végighallgattam volna beszélgetésüket, de csak az asszonyt értettem:

Nem adom! Eszem ágában sincs! És ha százszor is ingyen veszik el! Akkor sem adom oda! Csak hadd jöjjön a világra! Nőjjön csak fel! – Hallottam gúnyos nevetését. – Még ha fizetnének nekem, akkor sem adnám oda! Nőjjön csak fel, hadd kaparja ki a világ szemét!

Kiköpött és odébb állt.

A három jámbor lélek tanácstalanul, zavartan bámult utána. Aztán lassan, beszélgetve elindultak.

Az asszony mellettem ment el. Megszólítottam:

– Mit akartak magától?

– No mit? – nevetett. – A gyereket. Félnék, hogy egyszer majd az ő gyerekeiket tanítja kesztyűbe dudálni! Hát csak hadd nőjjön! És nőjjön nagyra! Akkorára, mint az ott! – És egy távoli hatalmas épületre mutatott.

Nevetett és eltűnt a ködben.”

Azt hiszem, ma már nem kell különösebben elemezni e novella biztos rajzának, kemény társadalmi tudatosságának értékeit, hiteles realizmusának és egyértelmű jelképiségének művészi összhangját. Hasonló módon emeli Pap Károly világító értelmű, példázatos jelentőségű típusokká nagy műveinek összetettebb, sokkal árnyaltabban egyénített alakjait. De tény és jelkép, – vagy a kor kedvenc szavaival: „valóság” és „csoda” hasonló egybekapcsolása, teremtő összefonódása jellemzi egész művészetét. Még egy novellájára hívom fel ilyen vonatkozásban különösképpen a figyelmet. „A csalogány”-ban egy gyerekkori emlékből formálja meg a költőről szóló példázatot.

A kis unoka már ráúnt a lomha tyúkokra nagyanyó udvarán s nagyon-nagyon kíváncsi arra, hogy közeli-ről láthassa a csalogányt. Nagy kunyorálásra nagyanyó beleegyezik, hogy ablakot nyitva, lámpát oltva, megvárják, bejön-e hozzájuk. Az élet apró, de életbevágó gondjaival telt öregasszony sóhajtozva, nyögve hitetlenkedik s úgy látszik, a várakozástól fulladozó kisgyerek valóban nem kapja meg a nagy ajándékot.

„Most elhallgatott a csalogány. De hallga! Úgy látszik, mégis bejött!

Nem láthattam, mert a holdat már eltakarták a felhők. De ahogy megszólalt újra, éreztem a hangját, hogy ott áll az ablakban. Sötét volt a hangja, mély és édesen szívfájdító; megvetette a nappalt, minden fényességével; ő maga akart az éjszakában világítani énekével.

Szemem erőltettem, hogy lássam a kis csodálatosat, csak úgy lángoltam és készültem, hogy felemelkedjek, hogy közelebb lopózzam hozzá, hogy rádobjam az újságot és elfogjam magamnak, csak az enyém legyen! Nem tudtam, miért fogtam volna el, mit csináljak majd vele, csak az enyém legyen, egészen az enyém!

De ekkor megszólalt nagyanyó:

– No, itt van?

S már ott se volt a csalogány, már sehol se volt, már hangja se hallatszott.

Nagyanyó felcsavarta óvatos kézzel a rozzant lámpást s rámnézett szemrehányóan.

– No ugy-e? Mondtam, hogy nem jön be!

S hiába mondtam neki, hogy bent volt, sohasem hitte el.”

Ez persze költői realizmus, tele a képzelet szivárványos, szép játékaival. S végső soron bizonyos fokig menekülés a költészet világába, amely Pap Károly számára nem volt ugyan mindig szebb a valóságnál, sőt sokszor fájdalmasabb, mert töményebb s élesebb, kristályosabb, de mégis vigasztaló, mert maradandó, mert megadja az alkotás, a magunkon túlemelkedés szárnyaló kielégülését. De Pap Károly, s vele együtt még sok író úgy gondolta, ezzel a művészi eltávolodással, a valóságnak ezzel az átlényegített stilizálásával szolgálja legjobban az emberi érdekeket is; hiszen az ember csak azt érti meg a világból és önmagából, amit le tud fordítani belőle a maga nyelvére. Hogy az ő beszéde nem mindenben egyezik meg napjaink beszédével, természetes: az a világ, amely az ő szavait formálta s amelynek idegtépő, siketítő, gyilkos szirénái annyiszor átsivítanak a költő higgadó, férfias beszédén, igen sokban más volt, mint a mienk. A kor torzításai azonban hozzátartoznak művének hiteléhez és megindító emberségéhez.

Nemcsak mélyen megindító, de felemelő is Pap Károly pályájának, küzdelmeinek és a nyomasztó sorsától kiharcolt győzelmeinek látványa: mintha maga is valamelyik regényéből lépne elénk. Nem ábrándos, elfoszló alakként, hanem egyikeként azoknak a biztos kézzel megmintázott s a költői eszme mély világosságát hordozó embereknek, akiknek ő állított zordságában is megragadó, mély humanizmusával lefegyverző emléket. Műveinek céltudatosan elemző, határozott erővel ábrázoló, de líraian meleg és sugárzóan eszmei realizmusából nagyon sokat tanulhatnak fiatal íróink. S például szolgálhat írói magatartása, a felismert emberi és művészi igazság egységét és tisztaságát híven őrző és kifejező írói erkölce. Nem a népből származott, s nem juthatott el az öntudatos munkásosztályhoz. De a magyar osztálytársadalomban, amelynek válságos korszakában az elnyomás még erőszakosabb lett, mindvégig az elnyomottak, a szegények, a megalázottak oldalán állt. Hiba lenne őt ma is, végeredményében csak a zsidóság határai közé zárni. Magyar író volt, aki az emberiséget akarta szolgálni. Szülővárosa, – amelyben örvendetesen megelevenedik emlékezete s amelyben már utcát is neveztek el róla – méltán őrizheti megbecsüléssel és szeretettel emlékét.

1959. XIII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Pap Károlyné: Pap Károly, a vöröskatona

102 Pap Károlyné: Pap Károly, a vöröskatona

1916-ban került ki a frontra. Ezt a Pozsonyban töltött néhány hónap előzte meg. Pozsonyban ugyanis a tiszti iskolába kellett járnia annak, aki önkéntesként vonult be. Pap Károly önként jelentkezett a frontra. Ez a következőképpen értendő:

Pap Károly bátyja, Dezső, szintúgy kénytelen volt sor alá állni, mint a többiek. A sorozó ezredorvos azonban kiszuperálta a fiatalembert. Élt ugyanis akkoriban Sopronban egy igen szép asszony, aki állítólag ennek az ezredorvosnak a kedvese volt. Így nagyon könnyen adódhatott, hogy akinek a keze odáig érhetett, azok megmenekedhettek a bevonulás alól. Pap Károly anyjának minden könyörgése dacára erre nem volt kapható. Éspedig éppen azért, mert ő is úgy látta, hogy a gazdag soproni zsidók igen könnyen bújhatnak és bújnak ki a katonai szolgálat alól. Ő maga példát akart mutatni a soproni zsidóknak a bevonulásával. Így tehát, amint leérettségizett, nyomban jelentkezett katonának, illetve *nem vette igénybe* a neki titokban már

előre megigért felmentést.

Két évet töltött a fronton. Golyó nem érte, azonban tifuszban megbetegedett; a kórházban kigyógyították. Több kitüntetést kapott, tüzérhadnagyságig vitte. Akkor érkezett 1918 ősze. A katonák – ki gyorsabban, ki lassabban – hazaszállingóztak a veszített csata után. Mire Pap Károly hazatért, itthon már a proletárdiktatúra várta.

Nyomban jelentkezett vöröskatonának. Azaz, hogy le sem vetette az uniformist, kivezényelték Murakereszturra parancsnoknak. Murakereszturon csakhamar felláztak az ellenforradalmárok. Pap Károly leverte őket és az ottani tíz leggazdagabb férfit túszként fogságba vetette. Ott tudták, hogy a soproni főpap fia, a tíz gazdag férfi pedig csaknem mind zsidó volt, de ő hajthatatlan, elvű maradt, és nem törődött azzal, mint vélekednek róla.

Mikor bekövetkezett a tragikus 1919. augusztus eleje, Pap Károly éppen Pesten volt jelentéstétel céljából. Kereste Kun Bélát, vele személyesen akart beszélni. Kun Béla már nem volt Pesten. Erre Pap Károly – megtudván az egész tragédiát – nekidőlt a szálló ajtajának és úgy zokogott.

Ettől fogva bujkálnia kellett. „Mindenüvé inkább – mondotta – mint haza.” Szülei ekkor már hallani sem akartak róla. Apja erősen féltette az állását, s ő nagybátyjánál, Pollák bőrkereskedőnél húzódott meg Nagykanizsán, a bőrkereskedő padlásán. Azonban ezt nem bírta sokáig. Kezdett kijárni, a fehér terroristák pedig nyomban megismerték. Egy szép őszi délutánon, amikor Pap Károly a városka parkjában egy padon üldögélt, elfogták és Szombathelyre hurcolták.¹⁽¹⁴⁷⁾

Itt a tiszti bíróság két évre ítélte Pap Károlyt, amelyből ő másfél évet ki is töltött. Ezen idő alatt senki sem látogatta. Celláját egy katolikus pappal osztotta meg, aki maga is mint kommunista került börtönbe. A két ember csakhamar nagyon megbarátkozott egymással, és Pap Károly ott ismerte meg közelebbről Marx tanait, de ugyanakkor Jézusról is sokat hallott, szerinte a szegények legemberibb barátjáról. (Így is írta meg őt későbbi műveiben.)

Mikor kiszabadult, Bécsbe emigrált. Hogy mily nyomorban élt ott, arról legjobban a *B. városában történt* című novellája tanúskodik. Azután lassan-lassan hazafelé vette útját. Itt, bár apja nem tűrte meg a házában, annyit megtett érte, hogy a beledi grófi gazdaság irodájában elhelyezte. Itt azonban ¹⁰³csakhamar felláztotta a nyomorúságosan fizetett alkalmazottakat, úgyhogy egy besúgó árulása folytán éjszaka kellett menekülnie, szobájának ablakán keresztül, s így jutott el Debrecenig, ahol hetekig, mint egy koporsógyáros alkalmazottja, ott aludt egy koporsóban, mivelhogy lakásra nem telt.

Itt kereste fel azután Szép Ernőt, aki akkoriban ugyancsak Debrecenben élt, megmutatta neki írásait; Szép Ernő ezután Mikes Lajoshoz és Osvát Ernőhöz irányította Pestre.

Itt maradt Pesten. De erről az életszakáról már a róla szóló tanulmányok tanúskodnak.

1959. XIII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Csatkai Endre: Sopron képzőművészeti élete a Tanácsköztársaság idején

Csatkai Endre: Sopron képzőművészeti élete a Tanácsköztársaság idején

Mint megannyi más dolog, a soproni képzőművészet is zilált viszonyokkal öröklődött át a világháború

idejéről a Tanácsköztársaságra. A helyi művészek aránylag nagyon korán, 1897-ben már egyesületbe tömörültek és kiállításaik hamarosan túlsúlyba is kerültek a műkedvelőkkel szemben, így e kiállítások valóban jelentősek is voltak a közízlés fejlesztésében. Ugyanúgy a társulás erkölcsi erőt is adott és számos esetben érvényesült is a várost érdeklő művészeti ügyekben. Mégis az első világháború megindulása idején a kiállítások, úgy 20–25 évvel elmaradva a fővárosi tárlatok mögött, nehézkesen baktattak és utánpótlás nemigen mutatkozott. Viszont a háború Sopronba sodort egynehány olyan festőt,¹⁽¹⁴⁸⁾ akik a főváros kiállításain is merészeknek, újítóknak tündek fel, ezek előtt teljesen értetlenül állt meg a soproni közönség. A háború befejezetével ezek elhagyták Sopront, és így maradt ismét a soproni idősebb nemzedék és az újabb, ha nem is a legújabb irányok után vágyódó közönség. A Károlyi-időszak alatt senki sem gondolt a képzőművészekre; a kaotikus forgatagban még a gyilkos spanyol járvány is terjesztette a bizonytalanság érzetét, nem volt fűtőanyag és az emberek csupa kérdőjel elé állítva a művészet kérdését levették napirendjükről.

Az 1919 március utolsó harmadában megalakult Tanácsköztársaság azonban megmozdította a művészeket. Egy csoportjuk amúgy is biztos kenyérrel rendelkezett, rajztanársággal foglalkoztak, így Seemann Kálmán, Králik Gusztáv; Seemann Kálmán felesége, Vörös Erzsébet, mint „háztartásbeli”, szintén csak mellékkeresetként festett, ugyanúgy Mechlené Grossmann Hedvig is. A Képzőművészeti Kört, mint minden egyesületet, feloszlatta az új kormányzat, de a körnek élete ebben az időben szinte névleges volt úgyis. Elnökül pár évvel előtte Bauer Antal megyebeli földbirtokost választották meg, akinek jószándékai kétségen kívüliek, de foglalkozásánál fogva is keveset törődött a művészek ügyes-bajos dolgaival; közöttük persze voltak olyanok is, akik tisztára művészetükből éltek. Ez utóbbiak a társulat feloszlásával azonnal új kötelék után néztek és már április legelején megalkották a szervezetüket. Tagjai, „akiknek a piktúrán kívül más foglalkozásuk nincsen”, a következők voltak: Storno Ferenc, Steiner Rezső, Ágoston Ernő, Varga Margit.²⁽¹⁴⁹⁾ Két nappal ¹⁰⁴később jelenti a Soproni Vörös Újság, hogy a fejmunkások is szakszervezetet alakítottak, a technikai szak vezetőjévé Storno Ferencet választotta.³⁽¹⁵⁰⁾

Storno Ferenc plakátja 1919. május 1-re

Nem sokat tudunk a művészek szakszervezetének működéséről, legfeljebb annyit, hogy haladó szelleműek voltak a tagjai. Storno Ferencet ugyan általában egyházi festőnek könyvelik el, de akár apját, őt is nagyon érdekelte a természet, számos kis vázlat tanúsítja. Ha irányzathoz kapcsoljuk a művészetét, akkor a nazarénusok egy kései képviselőjeként emlegethetjük, mint a töretlen színek és vonalak mesterét. A Tanácsköztársaság idejében nem volt fiatal ember, 1851-ben született; művészetébe – idős lévén – az új világ alig hatolhatott volna be, de emberi mivoltától egyáltalán nem volt távol a szocialista gondolat. Egy humánisztikus társulásban együtt működött Berczeller Adolf, Fischl ¹⁰⁵László és Schwarz Géza munkásvezérekkel. Steiner Rezső (1854–1945) ugyan szintén egyházi festőként kezdte pályafutását, azonban hamarosan áttért az arcképezésre és állandóan foglalkozva filozófiával, eszmevilága az emberiség megjavítására vivő gondolatok közé vitte. Az emberi szabadság eszméjét tartva szentnek, a

Tanácsköztársaság kedvére volt. Ágoston Ernő (1889–1957), mint fiatal művész érte meg a Tanácsköztársaságot. Már mint középiskolás diák Sopron leghaladottabb fiataljai között forgolódott, barátja volt Gyóni Gézának, a megcsontosodott nyárspolgárság nagy ostromozójának, Richly Rezsőnek, a szintén rendkívül haladó szellemű újságírónak, akit kenyéradója, a polgármester mindúntalan hallgatásra kárhoztatott és állásvesztéssel fenyegetett. 1910-ben Ágostonnak már olyan rajza jelent meg a Soproni Naplóban, amely tiltakozás volt a Tisza-kormányzat csendőrszuronyai ellen. Varga Margit akkoriban tért haza Münchenből, ahonnan a széles festési módot hozta magával. A szülői házban élt és festett visszavonultan. 1919-ből való derűs arcú Önarcképe ma a Liszt Ferenc Múzeumban van.

Steiner Rezső plakát-terve 1919. május 1-re

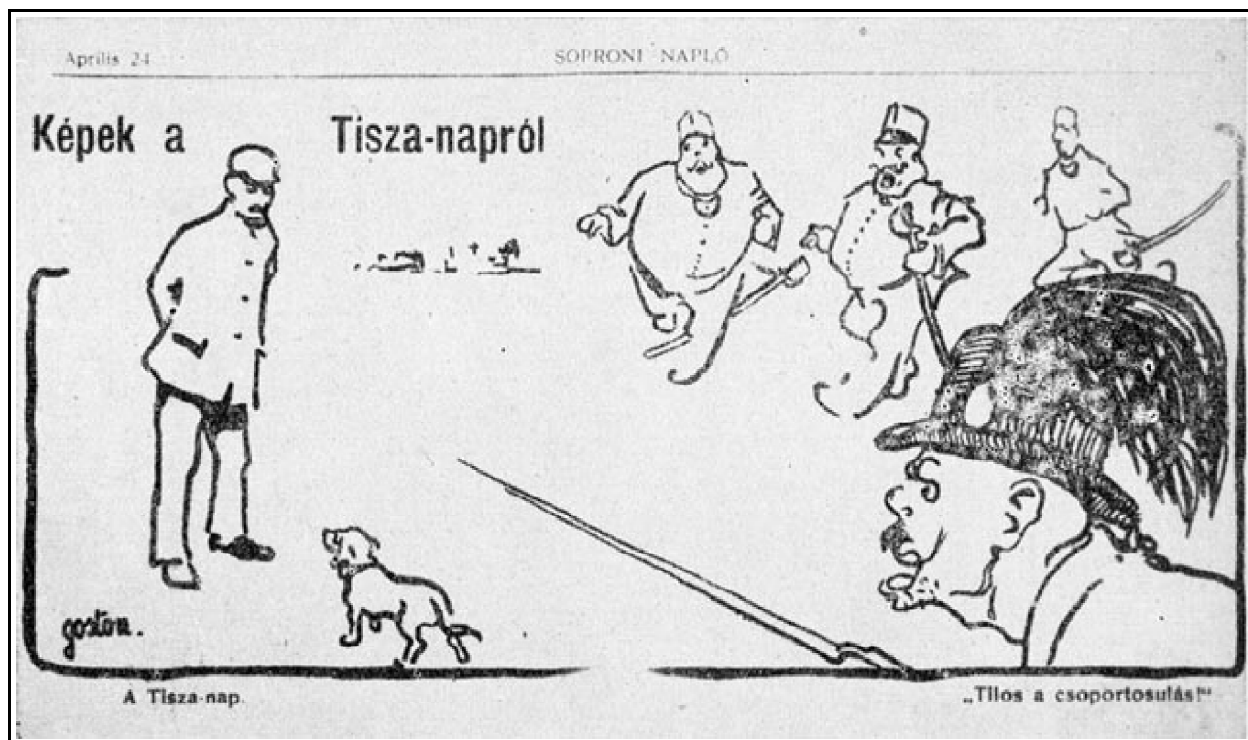
106A festéssel foglalkozó többi képzőművész többnyire a pedagógusok szakszervezetébe tömörült, és így

a négy tagú csoport eléggé magára maradt. De a soproni direktórium gondot viselt rájuk. Az első terv ugyan nem közvetlenül a festőknek szólt, inkább tervet vártak tőlük. A mai Liszt Ferenc Kultúrház szánták a soproni kultúra gócpontjának és ebből a célból kívül-belül átalakításokról lett volna szó. A szebb külső kedvéért a máig meglevő vaskerítést ki akarták cserélni terméskő-fallal és ezen szakaszonként szobrok álltak volna.⁴⁽¹⁵¹⁾ De Richly Rezső is beleszólhatott a pangó művészeti életbe, legalábbis stílusára vall a „Művésztelepet Sopronnak!” című cikke a Soproni Vörös Újság április 25-i számában. Ajánlja, hogy valamelyik löveri villát alakítsák át a művészek számára. ¹⁰⁷De egy kissé kiérződik szavaiból a biztatás, hogy az új szakszervezet ne szerénykedjék: „A soproni direktórium a művészekért is szívesen megtesz mindent, de a művészek is tegyenek legalább magukért valamit.” A budapesti direktórium több helyen akar mesteriskolát felállítani, kérje a város és a művészvilág, hogy Sopronban is létesítsen. Az okos kezdeményezés ezzel meg is akadt és tudjuk, hogy nem könnyű feladat a művésztelep alapítása, hiszen az azóta elmúlt négy évtized alatt, nyugodtabb környezetben sem sikerült mindmáig. De legalábbis szükségességét felismerték már 1919-ben.

Steiner Rezső plakátja 1919. május 1-re

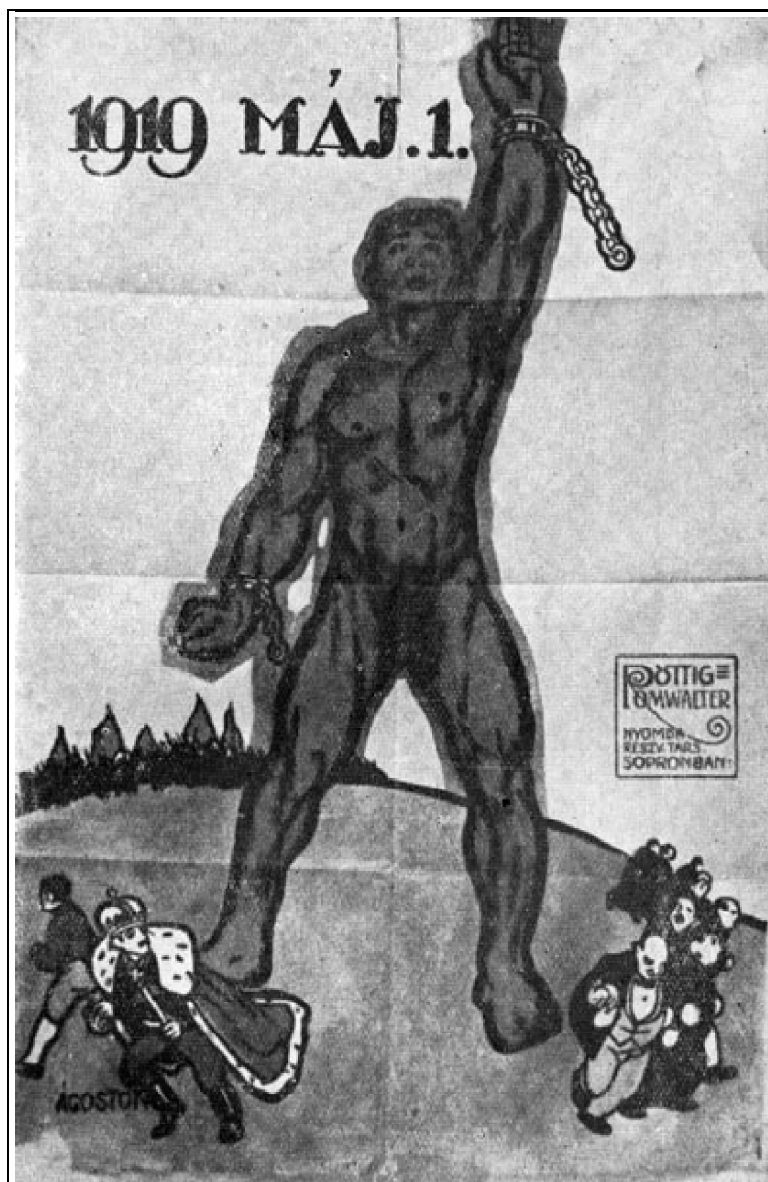
A szakszervezet három tagja azonban hamarosan munkához jutott. Ugyanis közeledett május elseje. Országszerte nagy fénnel kívánták megünnepelni a felszabadult proletariátus első május elseji ünnepét és a felvonulás tervezésébe belevonták Storno Ferencet és Ágoston Ernőt.^{[5\(152\)](#)} Mindkettőt és Steiner Rezsőt plakátok elkészítésével is megbízták.

Ágoston Ernő diákkori rajza Tisza István soproni látogatása alkalmából
(Megjelent a Soproni Naplóban)

Ami Stornot illeti, természetesen eddigi munkásságának köreiből nem tudott kiszakadni. Mezítelen ifjú férfi lóháton, félkezében széttört bilincset tart, a másikkal lándzsáját a ló lábai alatt vonagló sárkányba döfi, a lándzsa felső része zászlószerű, ezzel a felírással: MÁJUS I.; jobbról a háttérben lángokban álló templomtornyok, fent balról írásszalag bontakozik ki a zászló feliratos részéből: 1919. Három szín: fekete, lángvörös és a papír eredeti sárgás színe. A leírás tán nem sejteti, hogy a rajz szabályos Szent György ábrázolás, hiába csörög az összetört lánc; hiába lobognak a vörös drapériák, a nyugalmas vonalak elárulják mesterét. A rajzot Storno litográf papírra rajzolta át és onnan került a kőre. Szélessége 64 cm, magassága kb. 100 cm.

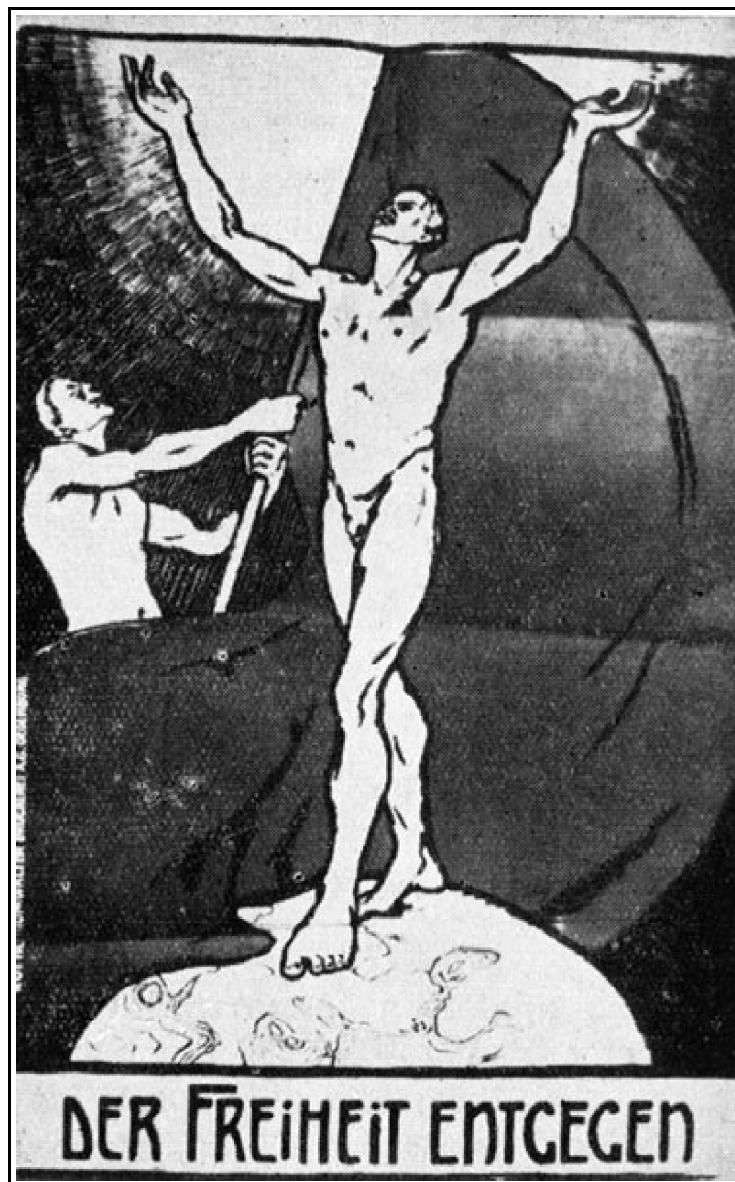
Steiner Rezső hagyatékából a Liszt Ferenc Múzeum megszerezte egy 29x48 cm méretű színes krétarajzát, az 1919 május elsejére készített plakát vázlatát: 108gyöngéden megmintázott fiatal munkás térdig ábrázolva, félmeztelenül, karját széttárja, mindkét csuklóján széttépett rablánc, feje felett a felírás: VÉGRE. A rendkívül tetszetős alakhoz a művész fia, az akkor 21 éves Antal, a későbbi festő állt modell. Ezt a képet is a művész litográf papírra rajzolta, azonban jelentékenyen keményebbre, ami a vonalakat illeti, és az érettebbnek feltüntetett férfitesthez szinte Guido Reni-re emlékeztető fájdalmasan elragadtatott arcot csatolt, az egészet vérvörös háttérben helyezte el. Két lábánál oldalt MÁJUS 1. – 1919 feliratot alkalmazott. A finomságok elveszéséről nyilvánvalóan az akkoriban technikai nehézségekkel küzdő Röttig-Romwalter Nyomda tehet.

Ágoston Ernő plakátja 1919. május 1-re

A harmadik plakátot a grafikában – már mint fiatalembert is – járatos [109](#)Ágoston Ernő készítette. Az eredeti vázlat nincs meg, de a művész 1950-ben emlékezetből megcsinálta.[6\(153\)](#) A kivitelezett plakát Steinerével szemben, az eredeti gondolathoz képest, jelentékenyen javult. A teljes alakban mezítelenül ábrázolt, vörös színben megmártott munkás sötétszürke, félgömbszerű alapon áll, balkezét magasra emeli, csuklóján széttört bilincs, ugyanennek töredéke leengedett jobbkezén is. Teste mögött sötétszürke árnyékolás és térdétől fogva felfelé a sárgás alapszínben áll. Jobblába mellől hermelines király és lakáj menekül, baloldala mellől pedig pénzeszacskókkal bankárok és papok. A háttérből több vörös zászló alatt tömeg bontakozik ki. A művészre jellemző, hogy a nyomda cégjelzését is maga rajzolta meg, az egésznek megfelelő típusú betűkkel. A plakát felső részén 1919. MÁJ. 1. Lent baloldalt a művész névjelzése. Az

eredeti terv szerint a munkás alakja zömökebb, taglejtésében éppen ezért nincs is elég erő.

Welleba Rudolf plakátja

Volt még egy negyedik plakát is. Jelzése szerint Welleba Rudolf rajzolta és szintén a Röttig-Romwalter Nyomda nyomta kőre. Wellebát a világháború sodorta Sopronba, mint katonát. Itt nagyon hamar megvetette a lábát, számos vezető személyiséget megfestett és a Tanácsköztársaság idejét is a városban [110](#)töltötte. Utána nemsokára azután eltávozott. A plakátban az a törekvés mutatkozik, hogy ne legyen mindennapos: egy meztelen férfi kitárt karral halad a földgömbön, mögötte egy másik meztelen férfi hatalmas vörös zászlót lobogtat. Minthogy egyébként Welleba jól festett, valószínűen az elrajzolások szándékosak és annak rovására írhatók, hogy annak idején minden megszokottat el akart vetni egy bizonyos

irányzat, amely köré éppen a haladó szellemű festők egy része csoportosult.

Május elseje után a Tanácsköztársaság körülményei súlyossá váltak, megindult a szomszédok imperialisták szította hadjárata, belső egyenetlenkedések megbénították a diadalmasan kezdődő harcokat, a Tanácsköztársaság elbukott. Természetes, hogy az utolsó három hónapban a művészet teljesen háttérbe szorult. Annyi bizonyos, hogy a sokat ígérő kezdet nyomán alkotó művészeink legjobb tudásukkal álltak az eszme szolgálatába. Meg is gyűlt miatta a bajuk. A fehér terror a három plakátot számon tartotta: az ismét megalakult Képzőművészeti Körben a jobboldali érzések vizsgálatot követelnek, amely főleg Ágoston Ernő irányában volt érvényes. Szerencsére a művészet ihletettjeiben jobb érzések uralkodtak és így a három festőművész nagyobb bántódás nélkül folytathatta munkásságát.

1959. XIII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Tirnitz József: Adatok Sopron város munkásmozgalmának történetéből

Tirnitz József: Adatok Sopron város munkásmozgalmának történetéből

A történetírás leghitelesebb adatait a fennmaradt iratok őrzik számunkra. Az emberi élet problémái, egy bizonyos kor szelleme, felfogása, harcai mind-mind visszatükröződnek az abban a korban keletkezett iratokból. Sopron város munkásságának az igazságaért, emberibb életkörülményeiért folytatott küzdelmének sok adatát őrzik a Soproni Állami Levéltár. Ezek közül az adatok közül folytatólagosan közöljük a Horthy-korszak küzdelmeivel kapcsolatos dokumentumokat:

Graf Károly iparügyi biztos 1922. július 30-án jelenti, hogy a „soproni szabómunkások bérüknek felemelését kérték s emiatt a munkaadókkal két ízben tárgyaltak. Minthogy a tárgyalásokon megegyezni nem sikerült, szombaton, azaz f. hó 29-én a munkát beszüntették – azaz Sztrájkba léptek.”

Graf Károly a szabómestereket összehívta, hogy az ügyet megbeszéljék, de csupán egyetlen egy jelentkezett közülük. A szabómesterek a meghívót kézbesítő szolgák (városházi kézbesítők) előtt kijelentették, hogy nem érnek rá a tárgyalásra elmenni.

Elintézés: a felek megegyeztek.

(Sopron szab. kir. város I. fokú ipar-, köz- és állategészségügyi hatósága 2582/1922. sz. ikt.)

A Magyarországi Szabómunkások és Munkásnők Szakegyesülete Sopron 4. sz. csoportja nevében Fekete József elnök és Kiss István jegyző 1922. okt. 12-én bejelenti a soproni Általános Ipartestület Elnökségének, hogy a soproni szabómunkások 50 %-os béremelést nyújtottak be a „szabómester uraknak”. ¹¹¹Kéri, hogy az ügyet a hó 19-én este 6 óráig tegye magáévá. (971/1922. soproni ált. ipartestület.)

Sopron szab. kir. város I. fokú iparhatóságánál 1922. okt. 20-án és 21-én ez ügyben tartott tárgyalás eredménye: „..... a segédek jelenlegi béreiknek jövő héttől 35 %-os emelését kérik és előre kijelentik, hogy ebből már semmit sem engednek, a munkaadók viszont kijelentik, hogy a 30 %-os emelésnél magasabb emelésbe semmi körülmények között sem mehetnek.” (3553/1922. Sopron szab. kir. város I. fokú ipar-,

köz- és állategészségügyi hatósága.)

1922. október 24-én kelt jegyzőkönyv szerint a szabómesterek teljesítik a szabósegédek 35 %-os bréemelési kérelmét a következő feltételek mellett:

- „1. A munka azonnal megkezdendő és felveendő,
2. a bevégezés előtt álló munkák után a régi díjszabás irányadó, a próbák alatt álló munkák után már az új díjszabás irányadó.
3. Az új díjszabás szerinti kifizetés szombaton, f. év október hó 28-án történik.
4. A jövő béremelési kérelmek esetén heti munkás csak a hét végén, darabszámos munkás csak a darab bevégezése után hagyhatja el a helyét, különben munkanapot és darabot nem díjaznak.”

A jegyzőkönyvet a segédek kiküldöttjei elfogadják, a következő pótlással:

- „1. Az élelmiszerek árának lényeges változása esetén jogában áll mindkét félnek újabb bérmegállapítást kérni.
2. Esetleges bérmegállapítás esetében a munkaadók nem zárkoznak el a munkásokkal való tárgyalás alól.
3. Jelenlegi bérmozgalomból kifolyólag munkás el nem bocsátható.” (Ad. 3553/1922. Sopron szab. kir. város I. fokú ipar- köz és állategészségügyi hatósága.)

Kellner Sándor soproni szobrának gipszmodellje
(Szakál Ernő műve)
Sopron, Liszt Ferenc Múzeum

1923. február 19-én a Magyarországi Szabómunkások és Munkásnők Szakegyesülete Soproni 4. sz. csoportja nevében Horváth Sándor elnök és Hajas Gyula ellenőr a következő szövegű beadványt intézte a soproni Iparhatósághoz: „Alulírott Szakegyesület azon kérelemmel fordul a T. czimhez, hogy méltóztassék tudomásul venni és a Soproni Szabóiparosok Egyesületének is tudomására hozni, hogy az októberben kötött megállapodást magunkra kötelezőnek nem ismerjük, (mely szerint köteleztük magunkat, hogy hét

közbe bér-differencia végett a munkát nem szüntetjük be) valamint az eddig végzett munkákért úgy a hétszamosnál, mint a darabszámra dolgozóknál esetleges munkabeszüntetéseknel a bérek kifizetéséhez ragaszkodunk.

Indokolás: Folyó hó 3-án az Ált. Ipartestülethez intézett beadványunkra, folyó hó 6-iki keltezéssel a Soproni Szabóiparosok Egyesülete határozatilag az addig fizetett bérekre 20 %-os béremelést adott, amit azonban a Munkaadó Urak folyó hó 11-2-iki kezdettel folyósítottak, így a munkások egy heti béremeléssel károsultak. A Munkaadó Urak saját határozatukat sem tartották be, így mi sem vagyunk abban a helyzetben, hogy a fenti pontokért a felelősséget vállaljuk. Azonban a Munkáltatók hogy ha három napon belül a 6-iki határozatukat elismerik és kifizetik, abban az esetben a felelősséget tovább vállaljuk.”

Elintézés: „a szabómesterek munkásaikkal munkabérük emelése tekintetében kiegyeztek – ügyirat ennél fogva irattárba teendő. Sopron, 1923. március 8.”

(Sopron szab. kir. város I. fokú ipar-, köz- és állategészségügyi hatósága 674/1923. sz.)

Az Élelmezési Ipari Munkások Országos Szövetségének Soproni Csoportja 1922. nov. 16-án az alábbi írást terjesztette a soproni iparhatósághoz:

„A soproni sütőmunkások a következő kéréssel fordulnak a Tek. Iparhatósághoz, hogy Méltóztassanak óta hatni, hogy a Bérrendezés miatt három munkaadó és három munkások mielőbb össze jöjjenek, mivel a munkadók már kétszer kértük és semmi féle választ nem adtak és a többi Iparosoknál már régen rendezve vannak a munkabérek hól a sütőmunkások a legelsőek voltak a kik a kéréssel fordultak a munkaadókhoz, tekintve az alacsony Órabérek a többi szakmához képest pld:

a nyomdászok é 120 Kor.

a szabók é 100 Kor.

asztalosok é 100 Kor. stb.

reméljük hogy a munkaadók nem fognak semmi akadályt körbitenni az egyezéshez, mellékeljük egy Bértáblázatot és maradunk a Tek. Iparhatóságnak.

1959. XIII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Tirnitz József: Adatok Sopron város munkásmozgalmának történetéből / Bértáblázat

Bértáblázat

A munka neve	Heti bér	Napi bér	Óra bér	Túlóra bér	Kisegítő bér	4. órai vasárnapi munka	Megjegyzés
I. csoport	4320	720	90	135	135	720	
II. csoport	4080	680	85	127	127	680	

III. csoport	3600	600	75	112	112	600	
-----------------	------	-----	----	-----	-----	-----	--

1. a munka a törvényes reggel 3. órai idő előtt nem vehető fel

2. a munkaidő napi 8 óra tiz órás munka keretben

3. A heti bér csak 6. napra értődik vagyis 48. munka órára.

4. A nős munkásnak naponta 1 kg a nőtlennek egy 1 kg (!) adandó.”

Elintézés: „Pékipari munkaadókkal és munkásokkal 1922. nov. folyamán több ízben tárgyalás folyt eredménytelenül, de utóbb a munkadókkal a munkások megegyeztek – ezt itt be nem jelentették. – Ügyirat irattárba. 1923. jan. 4.”

(Sopron szab. kir. város I. fokú ipar-, köz- és állategészségügyi hatósága 3882/1922.)

A Nyugatmagyarországi Vas- és Fémmunkások Központi Szövetségének Soproni Helyi Csoportja 1923. febr. 19-i keltezéssel az alábbi beadvánnyal fordul a soproni Vasárugyár r. t. igazgatóságához:

„Tekintetes Igazgatóság! Alulirottak, mint az üzemben foglalkozott összes 113 vas- és fémmunkások és azok segéd munkásai azon tiszteletteljes kéréssel fordulunk a Tekintetes Igazgatósághoz, hogy óra és akutbéreinket

I. 30 %-kal felemelni sziveskedjék,

II. kérjük az idáig érvényben lévő alapbéreket úgy megváltoztatni, hogy az összes % csatoltassék az alapbérhez és a jövőben ez képezze az alapbéreinket.

III. Kérjük az Igazgatóságot, hogy a heti 48 órán tul teljesített órák tulóráknak tekintessenek; az első 2 óra 30 %, a második 2 órára 50 % és a napi 4 órán tul és vasárnap teljesített tulórákra pedig 100 %-os pótlékkal díjaztassanak.

Tekintetes Igazgatóság! Bátorkodunk ezen szerény kérésünket megindokolni a napról-napra fokozódó drágasággal szemben az órabéreink nem állanak arányban, a drágasággal már ott tartunk, hogy ugy magunk, mint családunk teljesen lerongyolódunk és a legnagyobb nélkülözésnek vagyunk kitéve.

Abban a reményben, hogy a Tekintetes Igazgatóság átérzi a munkásság ezen súlyos helyzetét és méltányolni fogja a szerény kérésünket és azt mielőbb teljesíti, mert csak akkor leszünk abban a helyzetben, hogy munkánkat továbbra is a megszokott szorgalmunkkal és erővel teljesithessük...”

Ezen beadvány külzetén a következő szöveg olvasható:

„Gyár 54 órai munkaidőt követel, a 6 órai (54–6) tulóráért 37 1/2 % fizet, alapbéreket 1600 %-ról 1800 %-ra felemeli. Arra az időre, a mig 48 órát dolgoztak csak 1600 %-ot ad.

Munkások 1900 %-os bérmegállapítást követelnek vagyis (1600+300 %) a tulóra után 37 1/2 % helyett 40

%-t.

Tárgyalás, felek merev álláspontjuk mellett maradván, meghiusult. 1923. febr. 28. Heimler sk.”

1923. febr. 27-én jelenti az Iparhatóságnak Graf iparhatósági biztos: „Jelentem, hogy a Vasáru gyár részvénytársaság Sopron Graz Ágfalvi uton lévő acél és lágyvasöntőde üzemében valamint Csengery utcában lévő vasáru gyári üzemében a munkások bérmozgalom miatt f. hó 26- illetve 27-én a munkát beszüntették.”

A kir. Iparfelügyelő erről értesítést kap 1923. febr. 28-án.

Ugyanezen év márc. 5-én az Iparfelügyelőnek az Iparhatóság az alábbi szövegű átiratot küldi: „Hasonszámu átiratomra utalással értesitem, hogy úgy a Vasáru gyár, mint a Vasöntőde gyár munkásai a mai napon a munkát ismét felvették.”

(Sopron szab. kir. város I. fokú ipar-, köz- és állategészségügyi hatósága 769/1923.)

A soproni rendőrkapitányság 3316/1923. ált. sz. alatt 1923. márc. 22-én felkéri a Városi I. Fokú Iparhatóságot, hogy a soproni rendelésre dolgozó szabómunkások márc. 20-án kezdődött sztrájkjával kapcsolatban a bérmozgalom egyes mozzanatait közölje, hogy a maga részéről a közbiztonsági és közrendészeti szempontból szükséges intézkedéseket megtehesse.

A Sopron városi I. fokú Iparhatóság 1030/1923. sz. alatt közli az Államrendőrség Soproni Kapitányságával, hogy a bérmozgalom 1923. márc. 23-án a munkaadókkal történt megegyezés folytán megszűnt.

(Sopron szab. kir. város I. fokú ipar-, köz- és állategészségügyi hatósága 1030/1923.)

114. „Jegyzőkönyv készült Sopronban 1923. évi április hó 12-én az I. fokú iparhatóságnál a szabómunkások bérmozgalma tárgyában.

Jelen vannak: A hatóság részéről: Dr. Heimler Károly tárgyalástvezető, Petkovits Sándorné jkvv. A szabó munkaadók részéről: Nagy Pál és Holzer Zsigmond. A szabómunkások részéről: Bellák Károly és Szabó Sándor.

A szabómesterek és szabómunkások között a bérmozgalmat illetőleg a következő egyesség jött létre. A szabómesterek kötelezik magukat arra, hogy f. évi április hó 9-étől kezdődőleg április hó 14-ig bezárólag terjedő időre a szabómunkásoknak a jelenleg érvényben lévő heti béreken kívül ennek a bérnek 15 %-kal felemelt összegét fizetik. Április hó 16-ától kezdődőleg pedig ugyancsak az eddig érvényben volt hetibéreknél 20 %-kal felemelt összegét fizetik.

A szabómunkások szakcsoportjának képviselői kijelentik, hogy ezt a megállapodást a maguk részéről elfogadják.”

A megállapodásról értesítést kap a soproni Iparfelügyelő.

(Sopron szab. kir. város I. fokú ipar-, köz- és állategészségügyi hatósága 1369/1923.)

A soproni bádigos és szerelő segédek a következő kéréssel fordulnak 1923. április 13-án az I. fokú iparhatósághoz:

„Alulírott szakcsoport azon kérelemmel fordulunk a tek. iparhatósághoz, sziveskedjék köztük (azaz a mester urak és segédjei közt) egy eggyeztető tárgyalást össze hívni.

Kérésünk a mester úrakkal szembe: Az eddigi 55–156 K-ig álló béreinkre 25 % ezzel szembe a munkaadók 18 %-os ajánlatukat elnem fogathatjuk.”

Elintézés: „IV. 9-től 180 Kor. órabérben állapodtak meg.”

(Sopron szab. kir. város I. fokú ipar-, köz- és állategészségügyi hatósága 1357/1923.)

A magyarországi szállodai, éttermi és kávéházi alkalmazottak országos egyesületének soproni helyi csoportja az alábbi bejelentést teszi 1923. ápr. 16-án a Sopron városi I. fokú iparhatóságnak:

„Van szerencsénk tisztelettel bejelenteni, hogy a Pannónia szálló éttermi és vendéglői szakmunkásai a tegnapi napon a munkát beszüntették.

Indokolás: E hó 11-én a Pannónia szálló r. t. igazgatója és alelnöke az összmunkásság előtt kijelentették, hogy az eddigi fizetést tulmagasnak látják és 5 % a nettó bevétel utáni részesedést aképpen módosítják, hogy a jövőben csak a konyhaforgalomból adnak 2 %-ot, italok után semmit és azon felül még az étszer tisztító és a konyhaszemélyzet is kapja az osztalékját. – Ez megfelel 90 %-os redukálásnak; az igazgatóság határideje f. hó 14-én d. u. 6 órára volt kitűzve, a munkások érdekeit megvédve el nem fogadták az igazgatóság bérredukálását, amit egyöntetűen írásban bejelentettek.

A munkások e határozatára a szálló r. t. elnöke egy megnyugtató levéllel felelt, amelyet a munkások el fogadhatónak nem találtak, eddigi bérviszonyaik biztosítását kérték az igazgatóságtól írásban, melynek aláírását megtagadták és minden pincérmunkást elbocsátottnak nyilvánítottak.

A szálló munkásai záróráig dolgoztak, de tegnap a munkát fel nem vették.

A soproni pincérszakcsoport a békéltető tárgyalásokat az iparhatóságnál kész bármely pillanatban felvenni.”

Az irat külzetén ez olvasható: „Seidl Samu és Pistl Miksa a Pannónia r. t. 115. igazgatósága nevében bejelentik, hogy tárgyalásba nem bocsátkoznak, a személyzetet vissza nem fogadják, a testületnél már bejelentették az alkalmazottakat. Sopron, 1923. ápr. 17. Heimler sk.”

„Egyezség többszöri kísérlet ellenére sem sikerült. Irattárba. 1923. ápr. 19. Heimler sk.”

(Sopron szab. kir. város I. fokú ipar-, köz- és állategészségügyi hatósága 1386/1923.)

A soproni sütőmunkások nevében Istvanovits István elnök és Kasztner Károly titkár az alábbi beadványt

nyújtották be 1923. május hó 1-én a soproni Iparhatósághoz:

„A soproni sütőmunkások a következő kéressel fordulnak a Tek. Iparhatósághoz: 1923. április hó 23-án egy kérvényt adtunk be a soproni Ipartestületre, az Órabér felemelésre és pedig: 200 K. 190 K és 180 K. és a mesterek egyszerűen vissza utasították a követelésünket, azzal a megjegyzéssel, ha az Árvizsgáló bizottság majd megengedi a 25 K Zsemlye árat, akkor majd megadják.

A soproni sütőmesterek már eladják a Zsemlyéket 25 Koronával, de bizony a munkabér emelésről még a mai napig nem volt semmi féle intézkedés, kérnénk a Tekintetes Iparhatóságot, ha lenne oly kegyes és egy békéltető bizottságot össze hívna úgy a munkaadókból, mind a munkásokból, mert eddig már háromszor lett emelve a zsemlye és kenyér ára azzal az indóggal, hogy a munkások nagyobb órabért követelnek és mikor az Árvizsgáló bizottság a Zsemlyét és Kenyér árát felemelte, akkor a munkásoknak egy oly csekély összeget rá fizettek, hogy nem is volt napi különbözet 300 Koronával, hól Budapesten egy 17 K 50 filléres zsemlye ár mellett a munkások órabérre 240 K 221 K és 203 Korona és naponta 1 kg Kenyér tehát az nagy különbözet a soproni órabérekhez képes és a soproni zsemlye ár hoz képes.”

Az iraton a következő megjegyzés olvasható: „Munkaadók és munkások megállapodtak. Ápr. 30-tól 160, 150, 130 K., máj. 7. 180, 170, 150 K.

(Sopron szab. kir. város I. fokú ipar-, köz- és állategészségügyi hatósága 1717/1923.)

A Nyugatmagyarországi Vas- és Fémmunkások Központi Szövetsége Soproni Helyi Csoportja 1923. dec. 10-én bejelenti a soproni bádogos és szerelő munkaadóknak, hogy az általuk felajánlott 6 %-os munkabéremelést aránytalannak tartják a drágasághoz viszonyítva. Kérik, hogy a munkavállalók 20 %-os béremelési kérelmének helyt adjanak.

A dec. 12-i helyzet: a munkaadók kijelentik, hogy az eddigi 1700 K-ás órabért 1800 Koronára hajlandók felemelni. A munkavállalók képviselői ezzel szemben kijelentik, hogy megbízóik meghallgatása nélkül az ügyben kötelező nyilatkozatot nem tehetnek.

(Sopron szab. kir. város I. fokú ipar-, köz- és állategészségügyi hatósága 3910/1923. ikt. sz.)

A soproni Szociáldemokrata Pártszervezet Titkára 1924. április 3-i beadványa:

„Sopron város I-ső foku Iparhatóságának! Sopron. Tekintetes Iparhatóság! Tisztelettel jelentem a Tek. Iparhatóságnak, hogy a bádogos és szerelő munkások a felmerült bérkérdésből folyó hó 3-án a munkát beszüntették. Tisztelettel [116](#)kérném a Tekintetes Iparhatóságot, hogy a felmerült bér differenciát a nagyra becsült közreműködésével a munkásoknak segítségére sziveskedjék lenni.”

Az iparhatóság a soproni bádogos- és rézművesek szakcsoportjának az alábbiakat írja 1924. ápr. 4-én:

„A bádogosmunkások bérmozgalma tárgyában kelt beadványukra értesitem, hogy a munkások propositióikat nem fogadták el. A munka mielőbbi újból való felvétele érdekében kérem egy újabb ajánlatot megfontolás tárgyává tenni.”

A bádogosok és rézművesek soproni szakcsoportja nevében Müller János dr. Heimler Károlynak, az

Iparhatóság vezetőjének bejelenti, hogy a szakcsoport határozata értelmében az illető hétre 5000, a következő hétre 5500 és az azt követő hétre 6000 koronát fizetnek. Olyan ugrásszerűen, amint azt a segédek kéri, hogy 4500 koronáról 6000 koronára emeljék a bért, lehetetlen, mert az átvett munkáknak legalább részben kell fedezniük a továbbjutást.

Ugyancsak a fent említett szakcsoport nevében közli Müller János az Iparhatóság vezetőjével (keltezés nélkül), hogy a szakcsoport határozata értelmében kifizetik a munkavállalók által kért 6000 koronát, de semmi szín alatt sem visszamenő hatállyal. A régi kívánságnak is eleget tesznek és a testület keretein belül, index bevezetését támogatják.

Az Iparhatóság ápr. 12-én értesíti a soproni Iparfelügyelőséget: „... a soproni bádigosmunkások április 4-én a munkát beszüntették, mivel a munkaadók 6000 Korona órabér iránti követelésüket nem teljesítették.

A mai napon az iparhatóság előtt ismételt tárgyalás után a munkaadók a munkások e követelését teljesítették és az index behozatalát is beigérték, mire a munkások a munkát f. hó 14-én ismét felveszik. A sztrájkoló munkások száma: 11.”

(Sopron szab. kir. város I. fokú ipar-, köz- és állategészségügyi hatósága 1186/1924. ikt. sz.)

Az élelmezési ipari munkások országos szövetsége soproni helyi csoportjának elnöke, Kiss Imre, 1924. febr. 11-én kelt beadványa:

„Tekintetes Iparhatóság! A sütőmunkások alólírott szakszervezete f. évi január 28-án az ipartestülethez memorandumot nyújtott be, amelyben kérte a pékmestereket alkalmazottaik bérének rendezésére. Erre a memorandumra válasz mai napig nem érkezett.

Legyen szabad felhivnunk a tekintetes Iparhatóságot erre a nagyfontosságú kérdésre. A drágaság és a munkabérek közt tátongó óriási űr miatt a szakszervezet vezetősége február hó 14. ikén tul nem tud felelősséget vállalni a sütőmunkák további zavartalan menetéért. Tisztelettel kérjük, méltóztassék felszólítani a pékmestereket, hogy a tekintetes Iparhatóság közvetítésével tárgyalásokba bocsátkozzanak velük és a méltányosság legelemibb követelményeinek tegyenek eleget. A mai 1500 koronás órabérek mellett éhen kellene pusztulnunk.”

Elintézés: „Kiss Imre bejelenti: A munkadók II. 11-től kezdődőleg az órabéreket 1800 koronára emelték fel, ezt a segédek elfogadták s így a munkabér mozgalom megszűnt. 1924. febr. 12.”

(Sopron szab. kir. város I. fokú ipar-, köz- és állategészségügyi hatósága 487/1924. ikt. sz.)

117Az élelmezési ipari munkások országos szövetségének soproni helyi csoportja nevében Kiss Imre elnök 1924. április 8-án az alábbi beadvánnyal fordul Sopron város Iparhatóságához:

„Tekintetes Iparhatóság! Alulírott soproni sütőmunkások szakcsoportja tisztelettel jelenti a T. Iparhatóságnak, hogy a sütő munkások folyó hó 8-án Streikba léptek, a Streik oka: A sütőmunkások III. hó 23-án kérték az órabér 100 %-kal, javítsák fel a munkaadók, sajnos ezen kérést nem teljesítették, így következett be automatitza a Streik.

Részünkről a megbízottak a következők: Kiss Imre Balfi utca 34., Konrád Károly Ógabona-tér 44.,

Baldauf Károly, Sass-tér 1.”

A Sopron szab. kir. város I. fokú iparhatóságának 1230/1924. sz. határozata 1924. ápr. 8-án „a sütőipari munkások szakcsoportjának kérelmére az egyeztető tárgyalás határnapjául 1924. ápr. hó 9-ik napjának délelőtti 11 óráját” tűzi ki.

E határozaton olvasható feljegyzés: „Bejelentés szerint a 3000 K. alapbér 50 %-ra állapított meg úgy, hogy az órabér 4500 K. és naponta 1 kgr. kenyér.”

(Sopron szab. kir. város I. fokú ipar-, köz- és állategészségügyi hatósága 1230/1924. ikt. sz.)

A m. kir. állami rendőrség soproni kapitánysága 2638/1924. ált. sz. alatt az alábbiakról értesíti Sopron sz. kir. város I. fokú közj. rendőri büntetőbíróságát 1924. máj. 10-én:

„Az élelmezési munkások Országos Szövetsége központi vezetősége által hivatalomhoz küldött beadványnak másolatát további illetékes eljárás végett megküldöm azon megjegyzésem kapcsán, hogy a feljelentésben jelzett soproni sütőiparosok ellenőrzésére az őrszemélyzeti osztályomat utasítottam és egyben intézkedtem az iránt, hogy tapasztalt visszaélésekről ezentul a hivatalos feljelentések az 1923. évi XV. t. c.-be ütköző kihágási esetek illetékes elbírálása végett közvetlen Címhez küldessenek.”

A másolat szövege: „M. kir. állami rendőrség tek. Rendőrkapitányi Hivatalának Sopron. – Az Élelmezési Munkások Országos Szövetsége Központi Vezetősége a XV. t. c. 1923 amely a sütő és cukrászipari munkának a szabályozásáról szól, eltiltja az éjjeli munkát is, valamint bizonyos szűk keretekben rendezi a munkás és tanoncok munkaelvégzésének lehetőségét. Ez a törvény sem a soproni, sem Sopron környékében lévő érdekelt sütő és cukrásziparosok által nincsen betartva. – Névszerint kénytelenek vagyunk megjegyezni Heinz István Magyar-u. 16. sz. ahol tanoncokkal egyetemben már hajnali 2 órakor dagasztási munkát végeznek. Heintz Károly Kossuth ut 35. már éjjel 1 órakor dagasztanak, Dolenszky Gyuláné Szeder u. 3. éjjel 1 órakor dagasztanak, Roth Gyula Előkapu 5. sz. inasokkal segédekkel 2 órakor dagasztanak, Richli Jenő Ikvahid e. inasok és segédekkel fél 2 órakor dagaszt. Bartl János Várkerület 16, inasokkal és segédekkel 2 órakor dagasztanak. Heinz Pálné Szentlélek utca 11 sz. inasokkal segédekkel 2 órakor dagasztanak. Brémer Mihály Ujteleki u. 32 sz. segédekkel fél 2 órakor dagasztanak. Németh Dénesné Ujteleki u. 25. sz. inasokkal 2 órakor dagasztanak. Leirer Mihály Magyar u. 7. sz. inasokkal 1 órakor dagasztanak. Domnanincs Izidorné Ötvös u. 12. sz. inasokkal segédekkel 2 órakor dagasztanak. Kendöl István Rákóczy u. 27 sz. inasokkal segédekkel 2 órakor dagaszt. Bichler Ferencz Kossuth u. 33 sz. inasokkal segédekkel 2 órakor dagasztanak. Weinstangl Izidor Szentgyörgy u. 5. inassal 1 órakor dagasztanak. Berger János Sopronbánfalván 1 órakor reggel dagasztanak, Nusser Károly Sopronbánfalván 12 órakor éjjel 118 inasokkal dagasztanak. Grosner Ignác Sopronbánfalván 12 órakor éjjel dagasztanak. A megnevezett üzemekben köznap úgy mint vasárnap megszegik a törvényt. – Tekintetes Rendőrkapitányság! A törvény Sopron és a tek. Hivatalnak hatásköre alá tartozó egyéb területein a dagasztási munkálatokat a reggeli 4 órakor engedi meg, 3 és 4 óra között csak kovászolási előmunkálatok végezhetők. 18 éven alúli tanoncok egyáltalán előbb mint regeli 4 óra semmiféle munkára nem alkalmazhatók, napi munkaidejük nem lehet több 8 óránál. Mindezeknél fogva a nevezett munkaadókat kénytelenek vagyunk feljelenteni és ha tárgyalásra kerülne a sor arra bennünket az elmarasztalt munkaadók költségére megidézni sziveskedjen. – Meg vagyunk róla győződve, hogy a tek. Hivatalnak nincs tudomása ezekről a körülményekről és ezért hisszük, hogy minden birtokában lévő lehetőséget felhasznált, hogy eme csekély szociál politikai előnyt – ami a törvény betérjesztése alkalmával a nemzetgyűlésben is hangoztatva lett – élvezhetik mielőbb azok a

munkások és tanoncok, akik hosszú éveken keresztül az átkos éjjeli munkánál fogva úgy társadalmilag mint a családi élet szempontjából, valamint az élet természetes nyugvási lehetőségétől meg voltak fosztva. – Kitűnő tisztelettel Budapest 1924. március 27. Dunkel Vilmos s. k. elnök. – Kardics Kálmán s. k. titkár. – P. H.”

(Sopron szab. kir. város I. fokú ipar-, köz- és állategészségügyi hatósága 1834/1924. ikt. sz.)

A soproni cipész és csizmadia munkások és munkásnők szakcsoportja nevében Tremmel Ferenc elnök 1924. szept. 10-én az alábbi kérelemmel fordult az Iparhatósághoz:

„A soproni cipézmunkások által a munkaadóknak múlt hó 26-án beadott bérjavítás iránti kérvénynek rideg visszautasítás folytán azon kérelemmel fordulunk a Tek. iparhatósághoz, hogy közbejárásával a békés megegyezést elősegítse.

Miután a jelenleg érvényben lévő munkabérek oly alacsony nivón állanak, hogy egyáltalán nem felelnek meg a mai drágaságnak és a munkaadók mégsem hajlandók eziránt velünk tárgyalásba bocsájkozni.”

Ezennel kérjük a Tek. Iparhatóságot, hogy szíveskedjék az érdekelt feleket a kölcsönös megegyezés miatt sürgősen egybe hívni.”

Ezen irat külzetén olvasható szöveg: „A cipézmesterek és munkaadók 1924. szept. 11-én következőképpen állapodtak meg: 1924. évi szept. 9-től kezdődőleg elfogadják a „Bőripari Munkás” című szaklapnak 1924. júl. 5-én megjelent számában közölt munkadíjnak III. fokozat szerinti mértékét. – Sopron, 1924. szept. 11.”

(Sopron szab. kir. város I. fokú ipar-, köz- és állategészségügyi hatósága 2953/1924. ikt. sz.)

A Soproni Cipész és Csizmadia Munkások és Munkásnők Szakcsoportja nevében Luksander Károly elnökhelyettes és Fabula András jegyző 1924. nov. 25-én a következő beadvánnyal fordul a soproni I. fokú Iparhatósághoz:

„Tisztelettel kérjük, hogy szíveskedjék a részünkre bértárgyalásokat előirányozni a munkádó urakkal, sürgősen, mert a csoportunk részről már intéztünk átíratot f. hó 18-án, de még edig mindig válasz nélkül hagyták. Ugy kénytelenek vagyunk a Tek. Iparhatóságot kérni a tárgyalások megtartására. Kérésünk 15 %-os béremelés a szept. 17-én kötöt egyezményre jelenleg fizetett 11965.106 korona rendes szeges cipőnél. Érvénybe lépne 23-ától. Kérésünk sürgős elintézését ismételve kérjük.”

Az irat külzetén olvasható szöveg: „Schwarcz József cipézmester bejelenti, hogy a mesterek jelenleg semminemű bérjavítást nem adnak és erről nem hajlandók a munkásokkal tárgyalni.”

(Sopron szab. kir. város I. fokú ipar-, köz- és állategészségügyi hatósága 3574/1924. ikt. sz.)

„Jegyzőkönyv, felvétel a Soproni Selyemipari r. t. szövődei és előkészítő munkásainak 1933. évi december 6-án délelőtt 3/4 10 órakor megkezdett sztrájkja ügyében.

A szövődei és előkészítő munkások, számszerint 300-an f. hó 6-án d. e. 3/4 10 órakor leállították az összes gépeket és a munkát abbahagyták. A munka abbahagyására a legutóbb eszközölt bérleszállítás adott okot. A gyár festődéjében, cernázó üzemben, asztalos-, lakatos-műhelyben, gépházban és egyéb helyen

foglalkoztatott munkások zavartalanul folytatták a munkát. A dolgozó munkások száma 206 volt.

Az igazgatóság a sztrájk kitörése után a munkások kiküldöttjeivel azonnal tárgyalni kezdett és a tárgyalás eredményeképpen Madarász Imre vezérigazgató ur és a munkások kiküldöttjei között f. é. december 7-én délután Dr. Pinezich István, dr. Horváth Béla ügyvédek, Kátay Andor és Pietsch Ferdinánd igazgatók jelenlétében a következő, sztrájkot megszüntető bértmegállapodást kötötte, amely alkalommal az új munkaidő is szabályozva lett:

1. *Munkaidő:*
 - a) a nappali szakmánya reggel 6 órától déli 12 óráig és délután 1 órától 6 óráig dolgozik.
 - b) az éjjeli szakmánya munkaideje: este 8 órától reggel 6 óráig tart.

Szombaton a munkaidő reggel 6 órától délután 2 óráig tart. E napon az éjjeli szakmánya nem hétfő reggel 6 óráig a gyári üzem szünetel.
2. *Bérek:*
 - a) a nappali szakmánya szövődei munkabére a következő: az 1 gépen szövő munkások az eddigi a 2 gépen szövő munkások az eddigi (legutolsó) bérükből 10 % levonást eszközölnek.
 - b) az éjjeli szakmánya szövődei munkabére a következő: az 1 gépen szövő munkások az eddigi a 2 gépen szövő munkások eddigi (legutolsó) bérükből 10 % levonást eszközölnek 10 % éjjeli pótlékkal,

Madarász Imre a vállalat vezérigazgatója a kifogástalan, hibátlanul szőtt árut külön havonként jutalmazza.

Abban az esetben, ha a 2 szövőszékes munkások egyik gépe üzemi okokból egy napnál tovább nem dolgozik, úgy a második naptól kezdve ugyanazt a bért kapja, amelyet az 1 szövőszékes munkások élveznek.

Az előkészítő munkások, nevezetesen a felvetők, láncorsózók, vetőlék-orsózók, befűzők és sodrók eddigi (legutolsó) munkabéréből 20 %-os levonást eszközölnek.

A festő összes munkásainak eddigi béréből szintén 10 %-os levonást eszközölnek.”

„Sopron szab. kir. thj. város I. fokú iparhatóságától. 2091/1933. sz. Tárgy: A Soproni Selyemipar r. t. szövőmunkásainak sztrájkja. Tek. M. kir. Kerületi 120Iparfelügyelőség Sopron. Már f. hó 6-án délután értesítettem T. Címet távbeszélőn, hogy a Soproni Selyemipar r. t. Kőszegi uti selyemszövőgyárának munkásai e napon sztrájkba léptek a munkabércsökkentések miatt. Én a munkabeszüntetésről aznap délután 1 órakor értesültem. F. hó 6-án d. u. 3 órakor a Kőszegi uti szövőgyárban megjelentem, ahol rendőri készséget találtam. Veith Ferdinánd felelős üzletvezetőt nem találtam ott, mert el volt utazva Madarász Imre vezérigazgatóval Németországba. Kátai és Pietsch igazgatók fogadtak a gyári irodában, ahol Fülöp rendőrfelügyelő is volt.

A cérnázó és festő üzem, továbbá a csomagoló tovább dolgoznak; a szövőmunkások délelőtt 10 óra körül leállították szövőgépeiket oly váratlanul, hogy az igazgatók üzemzavarra gondoltak, inkább mint arra, hogy a munkások beszüntetessék a munkát. Azt a szövőmunkásokkal a gyárvezetőség kifüggesztett hirdetmény útján már régebben közölte, hogy bérleszállítás lesz, de azt nem, hogy a leszállítás mennyit fog kitenni. – Így mikor f. hó 6-án a bérkönyvecskék kiosztása alkalmával a szövőmunkások arról értesültek, hogy eddigi

bérüket 25–30 %-kal csökkentik, a gépeket egyszerre leállították. Minthogy az itt maradt igazgatók a munkásokkal a bér tekintetében tárgyalásokba nem bocsátkozhattak, mert erre Madarász Imre vezérigazgatótól felhatalmazásuk nem volt – a szövőmunkások követelése az volt, hogy a régi munkabérek visszaállíttassanak és Kátai igazgató helyébe pedig újból Veith Nándor jöjjön vissza – a nappali üzem szövőmunkásai a gyárat elhagyták. A közben értesített m. kir. rendőrségnek megérkezett készülsége a gyárban maradt.

A rendőrség nyomozói a tömeges munkabeszüntetés körül esetleg fennforgó büntetendő cselekmény kiderítése iránt a nyomozást megindították, – annak eredményéről azonban ezideig értesítést nem kaptam. – A munkásoknak egy küldöttsége még f. hó 6-án délből jelent meg a polgármesternél, aki felhívta őket a munkafelvételre s megígérte közbenjárást követeléseikre vonatkozólag, mert Madarász Imre vezérigazgatót csak f. hó 8-ára várják vissza. F. hó 6-án este 7 órakor az éjjeli üzem munkásai meg is jelentek a gyárnál, de Kátai igazgató nem engedte be őket a szövőterembe, mert értesülése szerint az éjjeli üzem munkásai is abba akarják hagyni a munkát s ő a szövőszékeknek esetleges rongálásától is tartott. A szövőmunkások másnap 7-én sem dolgoztak. Madarász Imre vezérigazgató e napon megérkezett és a szövőmunkásokkal tárgyalt; az iparhatóságot érkeztéről nem értesítették s így nem intézkedhetett és nem tarthatta meg az egyeztető tárgyalást.

Kátai igazgatót ma távbeszélőn felhívtam, aki bejelentette, hogy a szövőmunkásokkal folytatott tárgyalás eredményre vezetett és a munkát ma reggel 6 órakor a nappali üzem szövőmunkásai felvették.

A f. hó 7-én délután a munkaadó és a munkások kiküldötteivel tartott tárgyalás eredménye képpen köztük létrejött megállapodás a következőket tartalmazza: (lásd már előbb!)

A sztrájk tehát f. hó 6-án délelőtt 3/4 10 órától folyó hó 8 reggel 6 óráig tartott. A munkát a szövődei munkások számszerint 300-an hagyták abba. A gyár festődéjében, cérnázó üzemből, asztalos-, lakatos-műhelyben, gépházban és egyéb helyen foglalkoztatott összesen 206 munkás a munkát a sztrájk tartama alatt is zavartalanul folytatta. Rendzavarás a sztrájk tartama alatt nem volt. Kátai Andor igazgatónak átmenetileg csak az volt a feladata, hogy a Veith Ferdinánd helyébe lépő Pitsch Ferdinánd igazgatót teendőibe bevezesse. Sopron. 1933. december hó 8-án. Dr. Schindler s. k. v. tanácsnok. P. H.”

(Sopron szab. kir. város I. fokú ipar-, köz- és állategészségügyi hatósága 2091/1933. ikt. sz.)

(Folytatjuk)

1959. XIII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / HIRDETÉS

HIRDETÉS

Városunk lakosságának minden igényét kielégítik
Az Iparcikk Kiskereskedelmi Vállalat szaküzletei

Közkedvelt a **Soproni Sörgyár** készítménye

a kiváló
Világos
Barna
Kinizsi
sör

A Soproni Élelmiszerkiskereskedelmi Vállalat

fűszer
csemege
édesség
dohány
tej és hús boltjai
a város minden pontján egész nap a vásárlóközönség szolgálatára állnak

Sopron és Vidéke **Körzeti Földművelésügyi** mezőgazdasági szakboltja:

Ötvös utca 3.

A korszerű mezőgazdasági termeléssel kapcsolatos szerárak, kisgépek, védőszerek, műtrágya stb.
A szőlőgazdaság kellékei, hordók, prések, szőlőzúzó, permetezőgépek, burgonyazúzó stb.

Soproni Építőipari és Épületkarbantartó Ktsz

Vállal:
kőműves
ács
tetőfedő
épületasztalos
szobafestő
mázoló
címfestő
dukkozó
üvegező
üvegcsiszoló
kályhás
parkettás
munkákat

Központi telep és iroda: Kossuth Lajos utca 5 – Telefon: 318 és 327

Üveges részleg: Lenin körút 22 – Telefon: 326

Soproni Asztalos- és Faipari KSZ

Sopron, Vitnyédi u. 13 – Telefon: 704

**asztalos
kárposztos
festő, mázoló
javító
játék
iparművész**

részlegeivel a lakosság szükségleteinek kielégítésére a legmesszebbmenőkig rendelkezésre áll

Készít:

hálósobát, kombináltszekrényt, rekamiét, sezlont, konyhabútort
és mindennemű egyéb lakberendezési tárgyat, egyéni megrendelésre, elsőrendű minőségben és ízléses
kivitelen

Vállal:

címtáblafestést, bútormázolást és mindennemű javítást

Játék és iparművészeti készítményei minden alkalomra nagy választékban kaphatók a Soproni
Kiskereskedelmi V. üzleteiben

Győr-Sopron megye Idegenforgalmi Hivatala

Sopron, Ógabonatér 8 – Telefon: 55

Kirendeltségek:

Győr, Városi Tanácsház – Telefon: 25-90
Mosonmagyaróvár, Lenin út 60 – Telefon: 66-30

Kirándulások előkészítése, program összeállítása, szervezése

Szállásbiztosítás:

szállodában – turistaszálláson – magánhelyen.
Ellátás és csoportos étkeztetés biztosítása
Különvonatok és autóbusz különjáratok indítása.
Városismertetési séták rendezése szakképzett vezetőkkel
Városkörnyéki autóbuszkirándulások szervezése

Utazási- és menetjegyirodák (IBUSZ)

**Soproni diákszálló
Ferenczi János u. 2 – Telefon: 414**

Szállásigénylések idejében bejelentendők:

az Idegenforgalmi Hivatalhoz

Soproni Posztó- és Szőnyeggyár

Sopron, Baross út 24

Gyapjúszővetek

Takarók

Műszaki szövetek

Bútorszövetek

Szőnyegek

Soproni Húsipari Vállalat

Sopron

Telefonszámok: 191, 192, 193, 627

és az üzlet: 699

A Soproni Húsipari Vállalat dolgozói
*jóminőségű hentesáruk készítésével járulnak hozzá
az élelmiszeripar fejlődéséhez*

Hátulsó utca 2–4. szám alatt

a Húsipar húszületében naponta friss hentesáru kapható bőséges választékban

Soproni pamutipar

Sopron, Selmeci utca 15-17 szám

Telefon 298 szám

Pamutszövőgyár

Soproni Fésűsfonalgyár

Gyártelep:

Sopron, Ágfalvi út 4. szám

Távbeszélő: 50

Budapesti iroda:

Budapest, V., Szent István tér 16 sz. – Távbeszélő: 328-722

Autóalkatrészgyár V.

„Rába” gyáregysége
Sopron, Batsányi u. 15

Gyártmányai:

Személy- és tehergépkocsi alkatrészek
„Rába” motor, futómű, kapcsolóművek
Csepel 130–300 futómű és csörlőművek

Soproni Tűgyár

Sopron, Csepel utca 3

Különféle tűáruk, kárpitos díszszeg, cipőkarikák, fűzőszemek, bőrszegecsek,
mezőgazdasági gépalkatrészek, késáruk, különféle kéziszerszámok készítése

Üzemünk kiváló dolgozói a következők:

László Lózsef beállító lakatos 145 %
Csiszár József beállító lakatos 146 %
Polák Dezső beállító lakatos 137 %
Kalcher Istvánné csomagolónő 137 %
Gombás Istvánné gépmunkásnő 115 %
Kránixfeld Lajosné gépmunkásnő 148 %
Szabó Sándorné gépmunkásnő 132 %
Szekendi Ferenc szerszámkészítő
Tamási Károly galvanizáló

ELZETT

Vasárugyár

Zárgyár

Sopron
Csengeri utca 30–32

Gyártmányai:

zárak, ajtó- és ablakpántok, épületvasalások

Soproni Ruhagyár

Sopron, Rákóczi utca 6

Kiváló eredményeivel négyszer szerezte meg az Élüzem címet

1958 augusztus 20-án kitüntetést nyert dolgozók:

„Könnnyűipar kiváló dolgozója“

SÁGHI FERENC áruforgalmi osztályvezető, SZABÓ JENŐ műszak diszpécser, BALOGH LAJOSNÉ
kézimunkás

„Kiváló dolgozó“ jelvény

SOBOR LAJOS művezető, TÓTH IRÉN gépész, SIMON JÓZSEFNÉ gépész, HÓDI JÁNOS művezető

„Kiváló dolgozó“ oklevél

BERKES JENŐ művezető, SZOLNOKI GYULA gyártáselőkészítés vezető, GAÁL TERÉZ művezető,
BENCSIK KÁROLYNÉ szériázó szabász, HASZA MARGIT számviteli osztályvezető, KOVÁCS
JÓZSEF üzemmérnök, FEGYVERNEKI SÁNDOR asztalos, TÓTH BÁLINTNÉ gépész, KARDOS
FERENC gépész, SCHUBERT ELEMÉR gépész, FRANG GÉZÁNÉ gépész, GUZMITS JÓZSEF
gépész, TAKÁTS KÁLMÁNNÉ vasaló, STIFTER MARGIT gépész, SZABÓ MÁRIA gépész,
SKULTÉTI JÓZSEFNÉ gépész, MARSITS MARGIT gépész, MÉSZÁROS GYULÁNÉ technikus
csoportvezető, FOKI ILONA norma csoportvezető, HORVÁTH GYULA főműszerész

Tartsa pénztét takarékpénztárban!

A takaréketét kamatozik, bármikor minden előzetes felmondás nélkül *felvehető!*

Bővebb felvilágosítást ad az Országos Takarékpénztár fiókja, Sopron, Lenin körút 98, valamint bármelyik
postahivatal

Kevés pénzért sokat nyerhet!

Totózzon

Lottózzon

a soproni totó-lottó irodában

Sopron, Lenin körút 88

Soproni Járműgyártó Szövetkezet

Központi iroda: Rákóczi utca 27

Tel.: 319

Szíjgyártó Üzem

Lenin körút 90

Telefon: 317

Lószerszámok, kézitáskák, bőröndök, bőrárak készítése, javítása

Motorjavító Üzem

Botond utca 1

Telefon: 524

Megbízható, gyors, biztos szerviz

Bognár-, kovácsüzem

Rákóczi utca 27

Kézikocsi, szekér, fejsze, ekekészítés, javítás, lópatkolás, autókarosszéria készítés

Tisztaság: félegészség

Saját egészsége érdekében látogassa a több káddal bővített, hőlégfürdővel, központi fűtéssel korszerűsített városi fürdőt

Fürdővállalat

Soproni Fodrász Szövetkezet

Korszerűsített, higiénikus termeiben gondos és figyelmes kiszolgálás

A Soproni Állami Gazdaság

Kékfrankos

Leányka

Muskotály

palackozott márkás borai

A korszerű soproni szőlőtermelés eredményei!

Soproni Háziipari Szövetkezet

Mértékutáni kötöttáru üzlete

Torna u. 1.

Telefon 43

Női és férfi pulóverek

Kuligánok kötése gyapju és pamut fonalakból

Szolgáltató részlege

Lenin krt. 94.

Telefon 71

Szemfelszedés – Himzés

Előnyomás

Nylonharisnya átkötés

Minőségi munkával!

***Takarékoskodjunk a gázzal,
akkor kisebb lesz a gázzámla és jobb lesz a gáznyomás!***

Felvilágosításért és panasszal forduljunk a Gázműhöz

Táncsics Mihály u. 12. Telefon 254

A Soproni Szálloda és Vendéglátó Vállalat

Figyelmes kiszolgálással és jó ellátással, szeretettel várja kedves vendégeit

Üzemei:

Pannónia Szálló és Étterem:

80 szobával, központi fűtéssel a város reprezentatív vendéglátó üzeme

Turista Szálló és Étterem:

a Lővérek gyönyörű fenyőerdői között fekvő erdei szállójával és éttermével közkedvelt üdülő- és kirándulóhely

Kertvárosi Vendéglő:

a kertváros kedvelt kirándulóhelye, árnyas kerthelyiséggel

Alpesi Vendéglő:

a Lővérek kedvelt nyári vendéglátó üzeme

Deák Étterem:

a város legszebb helyén, tágas kerthelyiséggel, elsőrendű tánczenével

Gambrinus Étterem:

a patinás belvárosban, elsőrendű konyhával

Várkapu Eszpresszó:

I. osztályú táncos szórakozóhely a város főutcáján

Fórum - Gyöngyvirág - Ciklámen - Pettyes

cukrászda, elsőrangú cukrászsüteményeivel, fagylaltkülönlegességeivel és minőségi eszpresszókávéval

Büfék és italboltok a város legkülönbözőbb helyein és strandokon

Látogassa meg üzemeinket!

É. M.

Soproni Épületasztalosipari Vállalat

Hazánk legkorszerűbb épületasztalosipari nagyüzeme

Gyárt:

Mindenfajta ajtót, ablakot és egyéb felszereléseket

Gyártelep

Sopron, Baross út

Telefon: 370, 371, 372

Soproni Vas- és Szerelő Kisipari Szövetkezet

vállal rádiójavítást,
gyermekkocsijavítást,
bádogos, vízszelési,
lakatos, esztergályos, géplakatos,
villanyszerelő, motortekercselő munkákat

Sopron – Ógabona tér 16

Soproni Fémtömegcikk Kisipari Szövetkezet

Vállal:

edényjavítást, mindennemű bádogosmunkát, nikkelezést, hegesztést, lakatos- és esztergályozási munkákat

Központi telep:

Sopron, Rákóczi utca 39. szám

SOPRONI SZEMLE

Soproner (Ödenburger) Rundschau.

Herausgegeben von der Stadt Sopron. Redigiert von André Csatkai.

Lokalhistorische Quartalschrift.

1959. XIII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / MUNKATÁRSAINKHOZ!

MUNKATÁRSAINKHOZ!

Kérjük munkatársainkat, hogy a szerkesztőség és a nyomda munkájának megkönnyítésére a következőket vegyék figyelembe:

1. Kéziratukat szabványos ívpapír (21x29 cm) egyik oldalára, írógéppel, kb. három ujjnyi margóval írják. A kéziratok terjedelme lehetőleg ne haladja meg a 20 gépelt oldalt.

2. A dőlt szedést a megfelelő szavak egyszeri aláhúzásával, a ritkított szedést szaggatott aláhúzással jelezzék. (A ritkítást csak szavaknál eszközöljük.)

3. A lapalji jegyzeteket külön lapra írják. A szükséges könyvészeti adatokat pontosan adják meg: könyveknél a megjelenés helyét és idejét is, folyóiratoknál az évfolyam és a lap számát, napilapoknál a megjelenés keltét. A kötetet vagy az évfolyamot római számmal, a lapokat arab számmal írják. A kettő közé vesszőt tegyenek. Használják a bibliográfiánkban bevezetett rövidítéseket (pl. SSz = Soproni Szemle). További rövidítéseket a szükséghez képest alkalmazzunk.

4. Ha a lapalji jegyzet rövid (pl. SSz VII, 39), akkor a szövegbe dolgozzuk bele és tegyük zárójelbe.

1959. XIII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / OLVASÓINKHOZ!

OLVASÓINKHOZ!

A Soproni Szemle Sopron városának és környékének helytörténeti folyóirata, a Soproni Városi Tanács kiadásában negyedévenként, összesen évi 24 ív terjedelemben jelenik meg.

A folyóíratra a Soproni Szemle kiadóhivatalánál (Sopron, Tanácsháza) vagy a 285.930 számú csekkszámlán lehet előfizetni. Előfizetési díj évi 48 forint, amely negyedévi részletekben is fizethető. Egyes szám ára 16 forint. Kettős szám ára 32 forint. Kérjük, hogy munkánkat új előfizetők szerzésével is támogassák.

Az 1955-ben újból megindult Soproni Szemle az elmúlt évfolyam negyedik számával befejezte negyedik esztendejét. Abból a körülményből, hogy előfizetőinek száma növekvő irányzatot mutat, tán szabad arra következtetni, hogy lapunk tartalma legtöbbjüknek megfelel. Igyekezetiünk az volt, hogy minél változatosabb legyen a folyóirat, a jelek szerint minden fontosabb tárgykört megtalálnak olvasóink. De ezekkel a nem mindig reálisan érzékelhető bírálatokkal nem elégedhetiünk meg. Az ötödik, új évfolyam küszöbén arra kérjük olvasóinkat, ne sajnáljanak tőlünk tájékoztatást írásban arról, hogy mi az, ami folyóiratunkban tetszik, mi az, amit hiányolnak, vagy mellőzendőnek találnak. A szerkesztő bizottság a szíves válaszokat mérlegelni fogja, és a kívánságoknak lehetőleg eleget is tesz.

Végjegyzet

1 (Megjegyzés - Popup)

A mai soproni főiskola építésekor 1898-ban 47 sírra találtak, csupasz földben csontvázak kerültek elő, valamennyinél rozsdás kés volt, elvéve egyéb is, mint pl. agyagedények. Szakember nem volt jelen, Bella Lajos a munkások bemondása alapján számolt be az Oedenburger Zeitungban (1898. jún. 5.). Véleménye szerint a Sörházdombon levő munkástelephez tartozó temető lett volna, itt nem rabszolgatemetőről van szó, mert a leletek alapján IV. századbeliak a sírok, amikor már általános elszegényedés uralkodik Scarabantiában.

2 (Megjegyzés - Popup)

A. Schober: Die röm. Grabsteine von Noricum u. Pannonien (1923): 103. lap.

3 (Megjegyzés - Popup)

Nagy Lajos: Bp. Rég. XII. (1937) 81. és Bp. Története I. (1942) 82–3. és 87. t. 2.

4 (Megjegyzés - Popup)

Bella Lajos: AÉ XIV. (1894) 392. lap.

5 (Megjegyzés - Popup)

D. B. Harden: Archeology 11. (1958) 3. sk.

6 (Megjegyzés - Popup)

Toynbee: Archeology 11. (1958) 213.

7 (Megjegyzés - Popup)

V. ö. Mócsy A.: AÉ (1944–45) 127. LV. t. 3.

8 (Megjegyzés - Popup)

Nagy: AÉ (1944–45) 127. LV. t. 3.

9 (Megjegyzés - Popup)

V. ö. A. Schobert: i. m. Abb. 99. és 115. Erdélyi Gizi szíves figyelmeztetését ezúton is köszönöm.

10 (Megjegyzés - Popup)

Dobó Á.: Inscr. ad. res Pann. pert. Diss. Pann. I. l. 220.

11 (Megjegyzés - Popup)

Kuzsinszky B.: Bud. Rég. XI. (1934) 136.

12 (Megjegyzés - Popup)

Pl. V. Tudor: Istoria sclavajului in Dacia Romana (1957) 138.

13 (Megjegyzés - Popup)

Storno Miksa: SSz. 1941, 201. lap.

14 (Megjegyzés - Popup)

Addig a Szt. Mihály templomban perselyeztek a rabok kiváltására. Mon. I. 402. 1612-es községi ülés jegyzőkönyve.

15 (Megjegyzés - Popup)

Ilyen ügyben járhatott otthon a csepregi Kóró Mihály is 1666-ban, „nyomorusághos Pogány fogságban esvén, az sarc miatt” áruba bocsátotta szőlejét 13 forinton. Farkas: Csepreg története 208. lap. Ha a magyar rab sokáig nem jelentkezett, holtnak hitték és ebből néha nagy bonyodalmak keletkeztek, po. 1699-ben Lövey Mátyást a soproni tanács 16 ft-ra büntette meg, mert abban a hiszemben, hogy Payr György meghalt a török rabságban, el akarta venni feleségül a vélt özvegyet. Tanácsjegyzőkönyv 1699, 162. lap. Csatkai Endre szíves közlése.

16 (Megjegyzés - Popup)

Tjk. 1800. 325. sz. végzés. 1807. 2503. sz. végzés, 1808. 2643. sz. végzés.

17 (Megjegyzés - Popup)

Tjk. 1810. 365. sz. végzés.

18 (Megjegyzés - Popup)

Tjk. 1816. 1521. sz. és 2746. sz. végzés.

19 (Megjegyzés - Popup)

Tjk. 1824. 1726. és 2477. sz. végzés. Tjk. 1825. 2112. sz. végzés.

20 (Megjegyzés - Popup)

Lássad bővebben Vízota Gyula: Gróf Széchenyi István és a soproni gőzmalom. A Magyar Mérnök és Építész Egylet Közlönye. 1909. 255–262. lap.

21 (Megjegyzés - Popup)

Tjk. 1836. 875. 1837. 531. sz. végzés.

22 (Megjegyzés - Popup)

Tjk. 1842. 567. és 4228. sz. végzés. 1845. 4179. sz. végzés.

23 (Megjegyzés - Popup)

Tjk. 1838. 4351. sz. végzés.

24 (Megjegyzés - Popup)

Tjk. 1842. 406. 2312. 2564. sz. végzés.

25 (Megjegyzés - Popup)

Tjk. 1845. 5160, 5470. sz. végzés.

26 (Megjegyzés - Popup)

Tjk. 1845. 194. sz. végzés.

27 (Megjegyzés - Popup)

Tjk. 1836. 1159. sz. végzés.

28 (Megjegyzés - Popup)

Tjk. 1836. 1765. 1819. 2011. és 2022. sz. végzés. Marschanra lásd Szinnyeit; részletesebb életrajzát Gyulay Zoltán professzornak köszönhetem. 1802-ben született Mosódon, apja vashámorigazgató volt, 1821-ben a selmeci főiskolára iratkozott három éves tanfolyamra, majd 1837–47-ben mint szélaknai bányamérnök (Markschneider) az Akadémián a gyakorlati bányaméréstant adta elő, de hosszabb-rövidebb ideig más tárgyakat is. 1847-ben a soproni tudósgyűlésen felmerült a Földtani Társulat alapításának gondolata, magát az egyesületet Videfalván, Kubinyi Ferenc otthonában alapították meg 1848-ban, ebben részt vett Marschan is. Szinnyey Magyar írók lexikonja c. műve szerint Marschan 1848-ban nyugdíjba ment (VIII. 697/ 8. hasáb), de van rá adat, hogy még 1871-ben Hradeken jószágigazgatási titkár volt. 1872-ben halt meg. Az alább említendő munkáján kívül 1855-ben még egy könyvecskéje jelent meg: *Das Vorkommen des Waschgoldes in Ungarn, wie am Ural, in Brasilien und in California*. E munkája az osztrák bányászörökben ellenkezést váltott ki, mert túlbecsülte benne az aranymosás hazai lehetőségeit. Mozgékony szellem volt, állítólag Duna-Tisza csatorna tervét is forgatta eszében.

29 (Megjegyzés - Popup)

„Az ugynevezett vasut-láz már nálunk is szűnik.” Hirnök. 1838. január 1. Olvasunk olyan ellenző hangokat is, amelyek a vasutat már kipróbáló egyének részéről terjedtek el. Kisfaludy Sándor, Darnay Kálmán szerint 1843-ban, „amikor megnyílt az első magyar vasut Sopron és Bécs között” (ez persze téves állítás, nyilván Bécsújhely és Bécs közt), úgy találta, hogy betegnek kényelmes utazás, mert fel-alá lehet sétálgatni benne, a pipázás sem tilos. Nem zökög, mint köves úton a saraglyás kocsi. „De azért – írja a költő –, mégsem jósolok jövőt a vasutnak, mert a nemes uraktól nem lehet megkivánni, hogy arra az órára készen álljanak az állomáson, amikor indulni akar.” A sümegi kaszinóban újságolták, hogy a vasúti kocsiban bizonyos megtett út után helyet kell cserélni az egymással szemben ülőknek, hogy el ne érje a háttal ülőket a rosszullét. Ekkor mondta az utazáson már túlesett Kisfaludy, hogy erre igenis szükség van, mert vele szemben is rosszul volt egy polgárasszony és majdnem megfrüsköltette zsinóros dolmányát. Egyébként a nemes urak megvitatták a meghonosíthatást, felhozták egy akadémiai lap cikkét, amely szerint Magyarországon felszedik a betyárok a síneket és ellopják. Darnay: Kaszinózó táblalabirák. Bp. É. n. II.

kötet. 5. 32. lap. Schlachta Etelka soproni leánya naplójában ír első vasúti útjáról 1841-ben Bécsújhely és Bécs közt: „6-kor az igen jó kocsiból felültünk a zökögő, taszító gőzkocsiba, s 12 megállás után 8-kor Bécsben voltunk.” Volt aki attól félt, hogy a vasút megfosztja a magyart nemzeti vonásaitól:

Vaspálya. (Balla Józseftől)

Vassal tört a magyar pályát e honba előbb; most
Vaspályát tervez, külhon ölébe vivőt
Hont szerzett amazon, szép hont és nemzeti lételt,
Nemzetiséget megy tán kicserélni ezen.
Pesti Divatlap. 1844. 11. szám. 331. lap.

30 (Megjegyzés - Popup)

Főleg a repülőgép számára való könnyű anyag hiányán múlik szerinte.

31 (Megjegyzés - Popup)

A Hirnök 1838. január 30-án így festi a viszonyokat: „A vasutvállalatok láthatólag megerősödést és közbizodalmat kezdenek nyerni, mióta a mohó nyereséghajhászat józan meggondolásba ment által s ábrándos légképzetek helyét értelmes előterjesztések foglalták el. Ezelőtt csaknem mindenkor vagy legalább igen gyakran az illyes vállalati terveket a leglármasabb hirdetésekkel vezették a közönség elébe; s a vállalatban létező akadályokat és veszélyeket arany hegyekkel és tulságos ígéretekkel takarták el, s az ezek mögött rejtőző uzsoráskodás igen jó számolattal nem csak a gazdagok s nagy tőkepénzesek ajtajánál verte meg riadóra a dobot, hanem a szegények megtakarított garasaira is olly módon tudott hatni, hogy sokan a jámborok közül a vasutrészvényt úgy nézték, mint egy holtig járó évpénzről szóló kötelezvényt.”

32 (Megjegyzés - Popup)

Tjk. 1829. 4441. sz. végzés. 1836. 4223. sz. végzés.

33 (Megjegyzés - Popup)

Tjk. 1839. 1375. sz. végzés.

34 (Megjegyzés - Popup)

Tjk. 1838. 1001. sz. végzés.

35 (Megjegyzés - Popup)

Tjk. 1839. 1375. sz. végzés.

36 (Megjegyzés - Popup)

Tjk. 1842. 952. sz. végzés.

37 (Megjegyzés - Popup)

Tjk. 1839. 1791. sz. végzés.

38 (Megjegyzés - Popup)

Tjk. 1841. 4266. sz. végzés.

39 (Megjegyzés - Popup)

Perkovácz és Kubinszky: Széchenyi István és a Sopron-Bécsújhelyi Vasút építése. SSZ. 1957. 56. lap.

40 (Megjegyzés - Popup)

Matschoss: Beitrage zur Geschichte der Technik und Industrie, Jahrbuch des Vereines deutschen Ingenieure. 1926. Ebben Enderes: Die Holz- und Eisenbahn Budweiss-Linz. 54. lap. Az említett vonal 1827 körül épült. A munkát alvállalkozónak akarták kiadni, de nem volt könnyű ilyent találni, hasonló módon napszámosokat sem, gyanakvás és bizalmatlanság kísérte a munkát, pedig munkanélküliség uralkodott. A vállalat barakkokat építtetett, a szállás ingyen volt, ennivalót pénzen lehetett venni. A munkások hetente kétszer kaptak előleget a végzett munka szerint. Egy részüket földmunkához nem értő falusiak adták. Az összehasonlítás miatt fontos könyvre Gyulay Zoltán professzor hívta fel a figyelmemet.

41 (Megjegyzés - Popup)

Tjk. 1845. 2023. 4426. sz. végzés.

42 (Megjegyzés - Popup)

Tjk. 1846. 1853. sz. végzés.

43 (Megjegyzés - Popup)

Tjk. 1846. 679. sz. közgyűlési végzés.

44 (Megjegyzés - Popup)

Mikor a vonal meghosszabbítása folyik az 1860-as évek elején Nagykanizsa irányában, olasz munkások dolgoznak.

45 (Megjegyzés - Popup)

Tjk. 1845. 2058. sz. végzés.

46 (Megjegyzés - Popup)

Tjk. 1845. 3143. sz. végzés.

47 (Megjegyzés - Popup)

Tjk. 1845. 5080. sz. végzés.

48 (Megjegyzés - Popup)

Tjk. 1845. 3145. sz. végzés.

49 (Megjegyzés - Popup)

Tjk. 1845. 4099. sz. végzés.

50 (Megjegyzés - Popup)

Tjk. 1846. 3507. és 3704. sz. végzés.

51 (Megjegyzés - Popup)

Tjk. 1846. 2320. és 4958. sz. végzés.

52 (Megjegyzés - Popup)

Tjk. 1846. 343. sz. végzés.

53 (Megjegyzés - Popup)

Tjk. 1846. 3855. és 1847. 3934. 4286. sz. végzés.

54 (Megjegyzés - Popup)

Tjk. 1847. 4670. sz. végzés.

55 (Megjegyzés - Popup)

A dolgozat témájára Csatkai Endre hívta fel a figyelmemet. Schmidt Frigyesről is ő írt először, idézett írásán kívül még a Győr-Sopronmegyei Hírlap 1954. június 18-i számában, a soproni munkásmozgalom kezdeteiről írt cikkében.

56 (Megjegyzés - Popup)

Lenin: A nemzetek önrendelkezési jogáról. (Vál. Műv. I. 827. l.)

57 (Megjegyzés - Popup)

Révai: Marxizmus, népiesség, magyarság. Bp. 159–160. l.

58 (Megjegyzés - Popup)

Vas megye. Helytörténeti tanulmányok. 1958. (Szerk. Horváth Ferenc). 133. lap.

59 (Megjegyzés - Popup)

A Magyar Munkásmozgalom történetének válogatott dokumentumai. I. 195–200. l.

60 (Megjegyzés - Popup)

Tjk. 1792. 183. lap. Dávidházy: Bérviata 1724-ben. SSZ. 1957.: 265. lap. Tjk. 1739: 16. lap.

61 (Megjegyzés - Popup)

Tjk. 1828. 377. 589. 808. sz. végzések, amelyek az esztergályosokról, kádárokról, lakatosokról,

szűcsökről, csizmadiákról és kalaposokról és megnevezetlen 13 céhről szólnak.

62 (Megjegyzés - Popup)

Tjk. 1831: 273. sz. végzés.

63 (Megjegyzés - Popup)

Schwartz Frigyes: A soproni német gyermekdal. 1913. 37. lap.

64 (Megjegyzés - Popup)

Eötvös: A nazarénusok. 32. lap.

65 (Megjegyzés - Popup)

Az efféle találmányokat régebben belépődíj mellett mutogatták, hogy ezzel is lefölözzék a hasznát.

66 (Megjegyzés - Popup)

116. lap. A cikket nem teljes egészében közöljük. Bíztható befejezés: kevesebb szabó lesz, több gépész. „Alaptalan a félelem, hogy a varró gép egy egész sereg becsületes munkás kenyerét egyszerre elvegye.”

67 (Megjegyzés - Popup)

A M. Munkásmozg. tört. vál. dokumentumai. I. kötet 122. 64. 610. lap.

68 (Megjegyzés - Popup)

Winkler: A soproni céhek története. 1921. 6. lap.

69 (Megjegyzés - Popup)

1577-ben, 1625-ben. Tjk. 1702. 53. lap. 1678-ban, 1749-ben. Tjk. 1782. 384. végzés.

70 (Megjegyzés - Popup)

Tjk. 1714. 154. lap. Nem sok jövedelmet hajtottak a szőlők.

71 (Megjegyzés - Popup)

Tjk. 1763. 17. lap. Az eladás 1771. IV. 10-én történt, a vevők Thirring Mátyás és Royko György szabómesterek. Fassio: 103. lap. Tjk. 1720. 187. lap. Tjk. 1788. 196. sz. végzés.

72 (Megjegyzés - Popup)

Tjk. 1785. 1099. sz. végzés. Tjk. 1789. 1062. 1243. sz. végzés. Tjk. 1793. 532. sz. végzés

73 (Megjegyzés - Popup)

Tjk. 1823. 1816. sz. végzés.

74 (Megjegyzés - Popup)

Tjk. 1831. 202. 2458. sz. végzés. A felosztás a magyar és német részlegre más céheknel is megvolt, például a cipészeknél, kalaposoknál, általában ugyan ruházati cikkek gyártóinál és ott a gyártmányra utal az elnevezés, mert hiszen nemzetiség szerint változott a ruházat, de Sopronban előfordul, hogy a származást jelöli az ilyen név, po. ungarischer Schlosser, vagy kroatischer Schuster. A kérdést sokan pedzették már. Po. Jókai a Rab Ráby regényben: „Ez alatt, hogy magyar, német nem kell valami nemzetiségi kérdést keresni; ez csak sámfakülönbség. Emlékszem én még gyermekkoromból a nagyurnapi processio alkalmával kirukkolt egyenruhás magyar vargák, német vargák, magyar szabók, német szabók ünnepélyes dandáira. Sok zsinóros mentés dalia egy szót sem tudott magyarul, viszont a zöld fecske farkos frakk alatt olyan magyar kebel dobogott, mely a nix tajcs-on kívül egyebet nem bocsátott ki németül.” Kölcsey: „Mikor életemben először magyar ruhát szabattam, németül alkudtam meg a szabóval.” (Összes művei. VII. kötet. Országgyűlési napló. 1832. XII. 11-ről.) Vácott az 1718-as térkép szerint Magyar szabó utca volt. (Tragor: Vác utcái és terei. 1918.) A Vas megyei rendek 1826. XI. 6-án tartott ülésükön is szóba hozták a megkülönböztetést: „Minthogy Magyar országban fel tenni nem lehet, hogy a Czéhek Magyar és Német czéhekre való felosztása méltó okokból annyival is inkább szükséges volna, minthogy ugyan azon törvényeknek és artikulusoknak vagynak alája vettelve, szükségesnek vélnénk Szolgabíró urakat annak kinyomozására kiküldtetni, hogy az illy Magyar és Német nevezet által való különbözés a czéheknél mi okból történhetik? hogy aztán, ha méltó okok magokat elől nem adnák, az illy különbözés eltiltassék, s az által is az egyesülés a czéheknél előlmozdítassék. (Tudományos Gyűjtemény 1827. VI. kötet 109. lap.) Végül tudományos feldolgozásan Pesti Frigyes: „Eredetileg ezen megkülönböztetésnek annyiban volt értelme, amennyiben a magyar czéh emberei más fajta árukat készítettek, mint a német czéhbeliek de az idő folyton változott, s mind két rész szakmájába vágó iparczikkeket készített, mind a mellett hatalmas válaszfal maradt fenn az egyes czéhek közt, mely mindig az egyik hátrányára támogatott.” A magyar nemzet mostohasága saját maga iránt. Századok 1868. 18. lap.

75 (Megjegyzés - Popup)

Schindler, Franz: Oedenurger Kalender auf das gemeine Jahr 1872. Sopron. Romwalter. 68. lap.

76 (Megjegyzés - Popup)

Egyik oldalán Szent Pál, a másikon a Szeplőtelen szűz. Felirat: Zunft Fahne der Bürgerl. deutschen Kleidermacher 1837.

77 (Megjegyzés - Popup)

Városi levéltár. 2473/1872. 2549/1872. 2558/1872 és 2657/1872. városkapitányi sz.

78 (Megjegyzés - Popup)

Czuczor–Fogarasi: A magyar nyelv szótára. 1862. I. kötet szerint csin = csiny. Itt persze nem a mai, általában gyerekcsiny értelmében, hanem a még használatos államcsiny-ében.

79 (Megjegyzés - Popup)

Feltűnő, hogy nem 40 %-ról beszélnek, mint a soproni beadványokban.

80 (Megjegyzés - Popup)

Népszava, 1908. április 21–22.

81 (Megjegyzés - Popup)

Az 1908. április 26-i számban belül (p. 3.) jelzi: „Von nun an erscheint die Arbeiter Zeitung jeden Donnerstag” – de marad továbbra is „jeden Sonntag”.

82 (Megjegyzés - Popup)

Sopronban 1906-ban létesítettek állandó párttitkárságot. – A magyar munkásmozgalom történetének válogatott dokumentumai 1900–1907, III. köt. Bp. 1955. p. 506.

83 (Megjegyzés - Popup)

A „*nem politikai*” megjelölést azért hangsúlyozza, hogy az ún. óvadék letételét elkerülhessék. Különben a lap ellen indított sajtóperekben a győri ügyészség éppen „illetéktelen politizálás” (wegen unbefugten Politisieren) címén emelt vádat. – 1908. február 2. és április 22-i számok híradásai.

84 (Megjegyzés - Popup)

Továbbra is tartotta a kapcsolatot a soproni újsággal és előadásokat is tartott a megyében. – 1918–19-ben győri szoc. dem. párttitkár, újságszerkesztő, főispán-kormánybiztos, direktórium tag és – nyugat-magyarországi kormányzótanácsbi biztos. (Vö. Győri Állami Levéltár, Győr város levéltára, korm. biztosi iratok 1919. 1/biz., illetve Direktórium iratok 1919. 8/D.) Párizsban halt meg 1945-ben.

85 (Megjegyzés - Popup)

Magyar Statisztikai Évkönyv, Új folyam XV. köt. 1907. Bp., 1908. p. 28–29.

86 (Megjegyzés - Popup)

A lakosság nyelvi megoszlásának és a megyére vonatkozó adatoknak közlését mellőzzük, mert akkoriban a szoc. dem. párt gyűléseit magyar és német nyelven tartották és a Sopron megye nyugati felében lakó németek száma feltehetően kellően ellensúlyozza a csak magyarul tudó soproniak esetleg levonandó számát.

87 (Megjegyzés - Popup)

Sopron, 1907. évi polgármesteri jelentés, p. 49.

88 (Megjegyzés - Popup)

A magyar munkásmozgalom történetének válogatott dokumentumai 1900–1907, III. köt. Bp., 1955. p. 508.

89 (Megjegyzés - Popup)

A Magyar Könyvszemle összeállítói (Új folyam XVI. köt. (1908) 3. füzet melléklete p. 6.) 1907-ben megszűnt lapként ismertetik. Jelenleg a Soproni Állami Levéltárban megvannak a következő számai: I. Jahrg. (1907) Nr. 1–15, 17–25, 29–32, 34, 36, 38., (1908) II. Jhrg. 39–40, 42–44, 49, (II. Jhrg. – a továbbiakban nincs évfolyam jelzés!) 62, 64, 66, 71, 80, 85, 89–90., (1909 III. Jhrg.) 91, 93 (1909 jan.

17.).

90 (Megjegyzés - Popup)

Soproni Áll. Levéltár – XVI. 35/906.

91 (Megjegyzés - Popup)

Soproni Áll. Levéltár – XVI. 17/907.

92 (Megjegyzés - Popup)

„Der Freie Bürger”, I. Jhrg. Nr. 32. p. 3.

93 (Megjegyzés - Popup)

Összeállította Kereszty István, – a 3. sz. melléklete p. 6. (szak- és vegyestartalmú lapok között!)

94 (Megjegyzés - Popup)

Magyar Könyvkereskedők Évkönyve, XX. évf. I. – Magyar Könyvészet 1909. Bp., 1910. p. 261.

95 (Megjegyzés - Popup)

Vö. Magyar Könyszemle évenkénti összeállításai.

96 (Megjegyzés - Popup)

A versek: 1907. dec. 29.: Die „waterlandslosen Gesellen” von Fritz *Gille* – 1908. febr. 9.: Klage der Arbeitslosen, – 1908. ápr. 6.: Verherrlichung der Arbeit. – J. *Jaffé*, – 1908. ápr. 26.: Zum ersten Mai, – 1908. máj. 3.: Hymne des Geldes. – Hugo *Grothe*, – 1909. jan. 3.: Bist Du ein Mann? – von Alexander *Petőfi* – fordító ismeretlen.

97 (Megjegyzés - Popup)

Elbeszélések: 1907. dec. 29. és 1908. jan. 5.: Zur Sozialdemokratie durchgerungen. Erzählung aus der Gegenwartsstaat, von Richard *Schreiter*, – 1908. márc 15.: Der Krieg. – *Flammarion* (Aus dem Französischen), – 1908. ápr. 5. és ápr. 12.: Essen!... Aus dem Jüdischen. Uebersetzt von Leo *Birinski*, – 1908. jún. 14.: Der Ketzer. – von Josef *Schwarz*, Paris, – 1908. nov. 8.: Die Sklavenbefreiung. – von Josef *Schwarz*, Paris, – 1908. nov. 22.: Der Kanzelbauer – oder das gesegnete Bad. – von Josef *Schwarz*, Paris.

98 (Megjegyzés - Popup)

Arbeiter Zeitung 1908. január 26.: Landeskongress der Feldarbeiter Ungarns.

99 (Megjegyzés - Popup)

Arbeiter Zeitung 1908. márc. 29.: Verwaltungsregulativ des Landesverbandes der ungarländischen Feld-, gewerbl.- u. Fabrikshilfsarbeiter.

100 (Megjegyzés - Popup)

A felsorolt 36 helynév közül csak néhányat említünk meg tájékoztatásul: Apatin, Budafok, Versec, Nagytétény, Temesvár...

101 (Megjegyzés - Popup)

Ebben a felhívásban felsorolt nevek még nagyobb elterjedettségre mutatnak A 71 név közül néhány: Beregsom, Aranyostorda, Esztergom, Jászapáti, Komárom, Székesfehérvár, Vác, Vajdahunyad, Bonyhád, Csepel, Kiskundorozsma!, Kiskunfélegyháza!, Pancsova, Szolnok, Baja, Cegléd, Győr, Kaposvár, Kecskemét, Makó, Mór, Nagyváradi, Szabadka, Újpest, Újvidék...

102 (Megjegyzés - Popup)

Összehasonlításként megemlíti, hogy a hetenként kétszer megjelenő soproni „Radikal” 1908. okt. 25-i számán a cím felett hirdeti: példányszáma 4 200.

103 (Megjegyzés - Popup)

Vö. Andics Erzsébet: A magyarországi munkásmozgalom az 1848–1849-es forradalomtól és szabadságharcig az 1917-es Nagy Októberi Szocialista Forradalomig. Bp. 1954. (Az MDP Pártfőiskoláján tartott előadás). pp. 76–77.

104 (Megjegyzés - Popup)

Soproni Áll. Levéltár – XVI. 71/905–20.

105 (Megjegyzés - Popup)

Soproni Szemle: X. évf. 2. sz.

106 (Megjegyzés - Popup)

Dr. Nagy Károly: A csornai ellenforradalom. 1924. Zalaegerszeg: 21. old.

107 (Megjegyzés - Popup)

Dr. Nagy Károly i. m.: 23. old.

108 (Megjegyzés - Popup)

Magyar Munkásmozgalmi Intézet Archivuma: 22. 508. A. II. 11/65.

109 (Megjegyzés - Popup)

Magyar Munkásmozgalmi Intézet Archivuma: 22. 508. A. II. 11/65.

110 (Megjegyzés - Popup)

Magyar Munkásmozgalmi Intézet Archivuma: 22. 508. A. II. 11/65.

111 (Megjegyzés - Popup)

Böhm Vilmos: Két forradalom tüzeiben. 1946. II. kiad. Budapest: 151. old.

112 (Megjegyzés - Popup)

Mohl Adolf: Lövő története. 1930. Győr: 92. old.

113 (Megjegyzés - Popup)

Balázs Béla: A klerikális reakció a Horthy-fasizmus támasza. 1953. Bp.: 24. old.

114 (Megjegyzés - Popup)

Böhm Vilmos i. m.: 282. old.

115 (Megjegyzés - Popup)

Kun Béla: A Magyar Tanácsköztársaságról. 1958. Budapest: 215. old.

116 (Megjegyzés - Popup)

Kun Béla i. m.: 222–223. old.

117 (Megjegyzés - Popup)

Mohl Adolf i. m.: 92. old.

118 (Megjegyzés - Popup)

Mohl Adolf i. m.: 93. old.

119 (Megjegyzés - Popup)

Mohl Adolf i. m.: 93. old.

120 (Megjegyzés - Popup)

Mohl Adolf i. m.: 93. old.

121 (Megjegyzés - Popup)

Mohl Adolf i. m.: 93. old.

122 (Megjegyzés - Popup)

Mohl Adolf i. m.: 93. old.

123 (Megjegyzés - Popup)

Mohl Adolf i. m.: 94. old.

124 (Megjegyzés - Popup)

Mohl Adolf i. m.: 95. old.

125 (Megjegyzés - Popup)

Dr. Nagy Károly i. m.: 19–20. old.

126 (Megjegyzés - Popup)

Dr. Nagy Károly i. m.: 20–21. old.

127 (Megjegyzés - Popup)

Dr. Nagy Károly i. m.: 25. old.

128 (Megjegyzés - Popup)

Soproni Vörös Újság: I. évf. 48. sz.

129 (Megjegyzés - Popup)

Dr. Nagy Károly i. m.: 103. old.

130 (Megjegyzés - Popup)

Dr. Szabó László: A bolsevizmus Magyarországon. 1919. Budapest: 189. old.

131 (Megjegyzés - Popup)

Mayer Géza: Sopron, Csorna, Kapuvár, Füles. 1920. Sopron: 86. old.

132 (Megjegyzés - Popup)

Mayer Géza i. m.: 108. old.

133 (Megjegyzés - Popup)

Soproni Vörös Újság: I. évf. 47. sz.

134 (Megjegyzés - Popup)

Magyar Munkásmozgalmi Intézet Archivuma: 28. 767. A. II. 13/47.

135 (Megjegyzés - Popup)

Magyar Munkásmozgalmi Intézet Archivuma: 28. 767. A. II. 13/47.

136 (Megjegyzés - Popup)

Hoós István visszaemlékezéseiből.

137 (Megjegyzés - Popup)

Fürész Gyula 1919-es soproni párttitkár visszaemlékezéseiből.

138 (Megjegyzés - Popup)

Soproni Szemle: IX. évf. 1–2. sz.

139 (Megjegyzés - Popup)

Soproni Szemle: IX. évf. 1–2. sz.

140 (Megjegyzés - Popup)

Fürész Gyula 1919-es soproni párttitkár visszaemlékezéseiből.

141 (Megjegyzés - Popup)

Mayer Géza i. m.: 69. old.

142 (Megjegyzés - Popup)

Mohl Adolf i. m.: 94. old.

143 (Megjegyzés - Popup)

Mayer Géza i. m.: 69. old.

144 (Megjegyzés - Popup)

Hoós István visszaemlékezéseiből.

145 (Megjegyzés - Popup)

Hasonló borjegy van a Liszt Ferenc Múzeum gyűjteményében is. *A szerkesztő megjegyzése.*

146 (Megjegyzés - Popup)

A szállongó rémhírek a szőlőtőkék kiirtásáról tudvalevőleg már április 3-án lázongást idéztek elő a bortermelők körében, akiket Zsombor Géza még tovább bűjtogatott, és így tüntetés lett belőle, amelyet a vörös katonák rövidesen elfojtottak.

147 (Megjegyzés - Popup)

A Soproni Hírlap 1919. szeptember 5-én adja tudtul olvasóinak, hogy a letartóztatás Szombathelyen megtörtént.

148 (Megjegyzés - Popup)

po. Belányi Viktort († 1955).

149 (Megjegyzés - Popup)

Soproni Vörös Újság 1919. április 3.

150 (Megjegyzés - Popup)

U. o. 1919. április 5.

151 (Megjegyzés - Popup)

U. o. 1919. április 12.

152 (Megjegyzés - Popup)

U. o. 1919. április 24.

153 (Megjegyzés - Popup)

A vázlat rekonstrukciójára azért volt szükség, mert a Liszt Ferenc Múzeum 1950-ben rendezett Tanácsköztársaság-kiállításának idején még egyetlen plakát sem került elő. Azóta szerzett már egyet-egyet a szombathelyi múzeum és a soproni levéltár is.